

ISSN 2306-6687 (Print)
ISSN 3083-5658 (Online)

Міністерство освіти і науки України

ВІСНИК

**ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. Каразіна**

Серія «Теорія культури і філософія науки»

Випуск 71

Заснована 1991 року

Харків 2025

УДК 130+111

Засновник: Харківський національний університет імені В. Н.Каразіна

Рік заснування: 1991

Періодичність видання: два рази на рік.

Збірник наукових праць присвячений актуальним проблемам філософії культури, філософської антропології, теорії пізнання і філософії науки.

Вісник є фаховим виданням України категорії «Б» у галузі філософських наук зі спеціальності 033 – «Філософія» (наказ МОН України № 627 від 14.05.2020).

Індексується DOAJ: <https://doaj.org/toc/2306-6687?source>

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 17 від 30.06.2025 р.)

Редакційна колегія

Тиханов Галін – доктор філософських наук, професор Університету королеви Марії (м. Лондон, Великобританія) – **головний редактор**.

Петренко Дмитрій Володимирович – доктор філософських наук, завідувач кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна) – **заступник головного редактора**.

Білецький Ігор Павлович – кандидат філософських наук, доцент кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна) – **відповідальний секретар**.

Грау Олівер – доктор філософських наук, професор Дунайського університету (м. Кремс, Австрія).

Гріндт Хельмут – доктор філософських наук, професор Університету Дюссельдорфу (м. Дюссельдорф, Німеччина).

Епшттейн Міхаїл – доктор філософських наук, професор Університету Еморі (м. Атланта, США).

Карпенко Іван Васильович – доктор філософських наук, професор, декан філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Клемме Гайнер – доктор філософських наук, професор Університету імені Мартіна Лютера Галле (м. Віттенберг, Німеччина).

Ключинський Рішард – доктор філософських наук, професор Лодзинського університету (м.Лодзь, Польща).

Пугач Борис Якович – доктор філософських наук, професор кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Стародубцева Лідія Володимирівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри медіакомунікацій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Титар Олена Володимирівна – доктор філософських наук, професор кафедри теорії культури і філософії науки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Фесенко Галина Григорівна – доктор філософських наук, професор кафедри філософії і політології Харківського національного університету міського господарства імені О. Бекетова (м. Харків, Україна).

Філіппова Ольга Аркадіївна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків, Україна).

Адреса редакції:

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, ХНУ імені В. Н. Каразіна, кафедра теорії культури і філософії науки, (057) 707-55-72

E-mail: culture_science@karazin.ua

Сайт: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/index>

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування

Ідентифікатор медіа у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-04471 (Рішення № 1538 від 09.05.2024 р. Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Протокол № 15)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, оформлення, 2025

ISSN 2306-6687 (Print)
ISSN 3083-5658 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine

THE JOURNAL

**OF V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL
UNIVERSITY**

**Series Theory of Culture and
Philosophy of Science**

Issue 71

Established in 1991

Kharkiv 2025

UDC 130+111

Founder: V. N. Karazin Kharkiv National University

Year of foundation: 1991

Frequency: twice a year

The given scientific articles are dedicated to actual problems of philosophy of culture, philosophical anthropology, theory of knowledge and philosophy of science.

The Journal is a professional edition of Ukraine of the "B" category in the field of philosophical science in the specialty 033 - "Philosophy" (The Decree of MES of Ukraine No. 627 from 14.05.2020)

Indexed: DOAJ: <https://doaj.org/toc/2306-6687?source>

Approved for publication by the decision of the Academic Council of V. N. Karazin Kharkiv National University (protocol № 17 dated 30.06.2025).

Editorial Board

Tihanov Galin – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Queen Mary University (London, Great Britain) (**Editor-in-Chief**).

Petrenko Dmitry – D. Sc. (Philosophy), Head of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine) (**Deputy Chief Editor**).

Biletsky Igor – Ph.D. (Philosophy), Associate Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine) (**Executive Secretary**).

Epshtein Mikhail – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Emory University (Atlanta, USA).

Fesenko Galina – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Department of Philosophy and Political Science, O. M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy (Kharkiv, Ukraine).

Filippova Olga – Ph.D. (Sociology), Associate Professor of the Department of Sociology, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine).

Grau Oliver – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Danube University (Krems, Austria).

Grindt Helmut – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Dusseldorf University (Dusseldorf, Germany).

Karpenko Ivan – D. Sc. (Philosophy), Professor, Dean of the Faculty of Philosophy, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

Klemme Heiner – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Martin Luter University Halle (Wittenberg, Germany).

Kluszynski Ryszard – D. Sc. (Philosophy), Professor of the University of Lodz (Lodz, Poland).

Pugach Boris – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine).

Starodubtseva Lydia – D. Sc. (Philosophy), Head of the Department of Media and Communication, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine).

Tytar Olena – D. Sc. (Philosophy), Professor of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine).

The address of editorial board: Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
Department of Theory of Culture and Philosophy of Science,
(057) 707-55-72
E-mail: culture_science@karazin.ua
Web-site: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/index>

The articles were reviewed internally and externally

Media identifier in the Register of the field of Media Entities: R30-04471 (Decision № 1538 dated May 9, 2024 of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Protocol № 15)

ЗМІСТ

CONTENT

<i>Покровський Анатолій.</i> Питання відчуження: проблема онтологічної реконструкції фрагментованого концепту	~6~	<i>Pokrovskiy Anatoliy.</i> The question of alienation: the problem of ontological reconstruction of a fragmented concept
<i>Попова Наталія, Прокопенко Владислав.</i> Переосмислення пропаганди: від риторики переконання до алгоритмічного конструювання реальності	~15~	<i>Popova Nataliia, Prokopenko Vladyslav.</i> Reconceptualizing propaganda: the shift from rhetoric of persuasion to algorithmic construction of reality
<i>Трачук Микита.</i> Трансдисциплінарне дослідження політики, або філософія як експериментальна пригода	~25~	<i>Trachuk Mykyta.</i> The transdisciplinary research of politics, or the philosophy as the experimental adventure
<i>Мязін Микита.</i> Цифрова видимість та приватність у сучасному місті	~33~	<i>Miazin Mykyta.</i> Digital visibility and privacy in contemporary urban spaces
<i>Галстян Владислав, Беднарський Сергій.</i> Візуальна герменевтика в цифрову епоху	~42~	<i>Halstyan Vladyslav, Bednarskyi Serhii.</i> Visual hermeneutics in the digital age
<i>Галстян Ярослав, Перчик Артем.</i> Риторика цифрової суб'єктності: Нео, Шрек та еволюція агентності в епоху алгоритмів	~52~	<i>Halstyan Yaroslav, Perchyk Artem.</i> Rhetoric of digital subjectivity: Neo, Shrek, and the evolution of agency in the age of algorithms

Anatoliy Mykolayovych Pokrovskiy

PhD In Philosophy,

Associate Professor of the Philosophy Department,

Kharkiv National University of Radio Electronics,

Nauky ave. 14, Kharkiv, 61166, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4297-4095>

**THE QUESTION OF ALIENATION: THE PROBLEM OF ONTOLOGICAL RECONSTRUCTION OF
A FRAGMENTED CONCEPT**

The proposed work is devoted to the problem of philosophical reconstruction of alienation as a fundamental phenomenon of human existence. The main attention is focused on an attempt to understand alienation not only as a socio-cultural or psychological phenomenon, but as an ontological category that should reveal the essential structures of human being. The main complexity of the problem of alienation lies in its ontic immediacy – with the simultaneous extreme complexity of its identification and explication in a strict conceptual representation. Alienation is not just an object of thought, but also a way of revealing the essence. The question of the possibility of reconstructing a holistic vision of the phenomenon of alienation on the basis of existing interpretations, their integration into a single conceptual representation is relevant. To answer this question, the key stages of the evolution of the concept of alienation in philosophical thought of the last two centuries are retrospectively traced. It is shown that, despite their number, most of them consider the problem of alienation not as such, but as a derivative of other problems of human existence by reducing the problem of alienation to specific negative manifestations of the economic, political, social, cultural, and psychological fields of human practice. A general model is proposed to clarify the reasons for such reductionism. The only solution may be the ontological reconstruction of alienation as a universal and essential aspect of Dasein. It is shown that the ideas of Hegel, Marx, and Heidegger are of fundamental importance for such a conceptualization of the problem of alienation. Despite the fundamental ontological and methodological differences, they not only proceed from the understanding of alienation as a key problem of human existence, but also reconstruct its ontological necessity. The similarity of the views of Marx and Heidegger in this context seems particularly productive, especially considering the fundamental differences in their theoretical dispositions. Both thinkers, although in different ways, come to the conclusion that the fundamental determination of alienation is the very way in which a person reveals his essence - despite the obvious divergence in the understanding of both this essence and the ways of its disclosure. Understanding the extreme incompatibility of historical materialism and phenomenological ontology only emphasizes the interesting paradox of this coincidence, which clearly indicates the fundamental nature of alienation. The main goal of the article is to demonstrate the potential of the philosophical interpretation of alienation in the context of the dialogue between these two traditions.

Keywords: **alienation, essence, human being, attitude, dialectics, Marx, Heidegger.**

In cites: Pokrovskiy, A., (2025). The question of alienation: the problem of ontological reconstruction of a fragmented concept. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science*, (71), 6-14. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-01>

Formulation The question of alienation occupies a distinct place within contemporary philosophical discourse. This distinctiveness is multifaceted. The very phenomenon of alienation is connected to the essential dimension of human being, and the corresponding category – originating in the transition from classical to non-classical philosophy – has not lost its semantic depth in the postmodern context and retains its heuristic potential. The evident relevance of studying the phenomenon of alienation is rooted in its implicit relation to the very existence of the human being; it constitutes a necessary form of any Dasein-implementation. At the same time, the urgency of the problem of alienation does not allow it to be postponed for a while, because this problem is precisely *timely*. However, this timeliness and fundamental importance, characteristic of the problem of

alienation, are complemented by its fundamental complexity. The difficulty here lies not only in the insolubility inherent to all fundamental philosophical problems in a scientific sense, but also in the specific multidimensionality of the subject, and in the incomplete conceptual explication even within a formal-logical context – let alone a full phenomenological representation.

In the case of alienation, we are dealing with a situation that, if not unique, is at least paradigmatic for the problems of human existence: it is not merely a theoretical difficulty or formal contradiction – of which there have been many in the history of philosophy. The problem of alienation is an immediately lived reality of human existence, one that has been uncovered with difficulty and is equally difficult to capture in conceptual form. And in this status, it is characterized by all the complexities of a theoretical description of what concerns the existence of an individual in a socio-cultural space. The apparent self-evidence and intuitive clarity of this being, nevertheless, have long eluded theoretical grasp.

It is evident that all philosophical problems – to varying degrees and mediations – are born of the human desire to understand its own existence under specific conditions. Interpreting Kant, one may claim that no matter what question we attempt to answer, we are ultimately responding to the question of ourselves. The difference lies in the ways in which we ask about ourselves – and the contexts in which we do so. Within this effort at self-understanding, the question of alienation holds a special position. Alienation is not only thought about but also immediately experienced; it is what occurs and what results from every attempt at human self-actualization [Jaeggi R., Neuhaus F., 2014]. The entire history of theoretical comprehension of the phenomenon of alienation, carried out by outstanding and, at the same time, diverse thinkers of the last two centuries – points to this fundamental interpretation of the phenomenon. Regardless of philosophical positioning, many have explicitly or implicitly come to the fundamental importance and even the ontic and ontological necessity of alienation as a phenomenon and concept, and discovered its fundamental nature for human existence [Henning C. 2024].

At the current stage of research on alienation, the fundamental question is whether it is possible to reconstruct a holistic vision of the phenomenon on the basis of the available diverse versions and interpretations of alienation, to integrate its various theoretical interpretations into a unified conceptual representation. To what extent has contemporary philosophical thought actually clarified for itself the essence, dynamics, and forms of alienation? The answer to these questions can hardly be affirmative. Or rather, it can be affirmative only within the framework of specific approaches, to which each of these versions of the answer belongs. It is more appropriate to speak of a comprehensive identification of the problem, of its theoretical recognition and marking [Geyer R.F., Schweitzer D.R., 2013].

The main circumstance that might explain such a strange combination of obvious interest in the problem and the simultaneous absence of an integral, comprehensive theoretical representation of the phenomenon lies in the fact that most authors have come to the problem of alienation – have «discovered» it – from theoretical standpoints that emerged in the consideration of other problems, in the context of which alienation appeared merely as a partial form or a side effect, a secondary consequence, whose necessity could be quite conditional or at least surmountable. Most frequently, this tendency manifests in the reduction of alienation to the consequences of specific socio-cultural practices and the forms of their organization, which is most characteristic of sociologically and culturally oriented studies. And although most often alienation as the main object of research is singled out precisely within the framework of the socio-philosophical approach, the general narrowness of this approach precludes seeing the anthropological completeness of the phenomenon, to say nothing of its ontological depth.

This secondary nature, the subordination of the problem of alienation to other problems that are considered as its root causes, fundamentally limits the possibility of comprehending the essential dimension of the phenomenon and severely hampers any essential understanding of alienation. Any reduction of alienation to socio-cultural or psychological factors – despite the obvious critical productivity of such an approach – is fundamentally limited and lacks an ontological foundation. This approach reduces alienation to absolute negativity, essentially ignoring the dialectical nature of any process in its development. Such a limitation was not avoided, for example, by Herbert Marcuse, who failed to overcome the psychoanalytical reduction of the human being to biosocial and cultural factors and interpreted alienation in the context of repressive sublimation [Oskay F., Ballard W.W., 2025], leaving without due attention those ontological foundations of social practice that had already been demonstrated by Marx [Honneth A., Reitz Ch. 2013].

The overcoming of such fragmentation can only be achieved through the maximum

conceptualization of the approach and the consideration of alienation in its ontological primacy. That is, alienation must be regarded not as the result of certain deformations of being, not as the subjective lived experience of these deformations, but as an ontological condition, the essential dimension of which cannot be reduced even to the source of those deformations and lived experiences. Alienation is not simply a dysfunction, otherwise it would mean that alienation is secondary to certain determining circumstances.

A starting point for a fundamental view of alienation may be the hypothetical – at first glance – position, according to which the problem of alienation has been the key axis for the development of philosophical thought in the last two centuries. This hypothesis is entirely acceptable as a first approximation, if we proceed from the history of the formation and development of philosophical conceptions of the human being, which – in their modern form – emerged precisely from attempts to comprehend the problem of the divided human being, his estrangement, subordination, and opposition to the very structures of activity, power, social relations, and culture produced him. These themes have obviously been key for the philosophy of the last two centuries. And these themes undoubtedly and directly concern the problem of alienation, point toward it, and often explicitly address it.

Therefore, it is quite reasonable to assume that the progressive development of modern philosophical thought – and not only anthropological or social – took place precisely around the problem of alienation – but not from it. How, in this case, can we explain the coexistence of the ontic fundamentality of the phenomenon of alienation and, simultaneously, the ontological secondary nature, derivativeness and fragmentariness of the corresponding concept? The problem is not that alienation lacks sufficient depth and therefore did not require conceptual investigation. The reason lies precisely in the essential complexity of the phenomenon, which fundamentally complicates any attempts at theoretical fixation of the problem of alienation.

Alienation in its individual aspects was revealed in certain contextual frameworks, and its manifested concrete forms were tied to these circumstances as primary conditions and causes. Each time, alienation was reduced to these particular manifestations within specific fields of socio-cultural practice and their individual interpretations within the framework of special theories – socio-cultural, politico-economic, anthropological, psychological. However, these fields of practice and the theories that describe them are not the primary ontic and ontological domains for alienation; rather, they are the domains of its manifestation and unfolding – but not of its origin.

Thus, we may conclude that the reason for the aforementioned fragmentary disunity of the concept of alienation is like a forced violation of cause-and-effect logic and the impossibility, from the outset, of establishing the fundamental primacy of alienation's ontological status – both of which are conditioned by the fundamental complexity and theoretical elusiveness of the phenomenon. Overcoming this circumstance is possible in the process of phenomenological reconstruction of alienation in its ontological primacy. Such reconstruction is capable of enabling a productive reverse integration of numerous scattered interpretations of alienation into a conceptually holistic system of representations – a restoration of ontological hierarchy.

Are there any preconditions for such conceptualization? Undoubtedly. And not only preconditions, but also theoretical tools. Hegel already considers alienation precisely as an essential process, in which alone any formation in self-development can occur [Stewart J., 2021]. Hegel uncovered the general mechanism of alienation in its essential – ontological and logical – dimension. What is fundamental in Hegel's thought is that he considered alienation as the key mechanism for the becoming of spirit and, in particular, self-consciousness, rather than merely as some negative condition. Self-negation, self-alienation is revealed by Hegel as a necessary stage in the development of any essence in the course of its self-unfolding – as a loss of identity followed by the emergence of a new form through the overcoming of fragmentation [Feenberg A., 1981].

What is of primary importance here is the understanding of alienation not as a malfunction caused by external circumstances, but as an immanent form of any becoming. Over time, the idealist form of Hegel's analysis came to be seen as somewhat outdated, but the stated problem of alienation received comprehensive development and, without a doubt, retains its heuristic potential even today. Transferred into the anthropological plane, the comprehension of the problem of alienation as an objective necessity and condition of both collective and individual existence had critical significance for the further deepening of our understanding of the human being. However, one consequence of this anthropologization of the problem of alienation was the draining of its ontological depth.

Thus, Feuerbach, in his critique of religion, infused Hegel's doctrine of self-alienation with concrete anthropological content, but focused primarily on the negative aspects of alienation as the loss of wholeness, while also indicating a hypothetical way of returning what was lost [Musto M.,

2021]. A more elaborate and profound interpretation of Hegel's teaching on alienation was given by Marx, who completely inverted the general schema, demonstrating alienation as a process conditioned by objective socio-economic circumstances, in which the formation and development of the human being is accompanied by a rupture with their species-being. In Marx, alienation becomes an inevitable consequence (and form) of human and societal development, determined by the objective logic of socio-historical progress [Feenberg A., 1981].

If in Hegel alienation is conditioned by the objective architecture of the process of becoming – as its key form – and the logic is implicit in the subject itself, then in Marx alienation acquires concreteness through the coercive impact of external for an individual contours of social practice in the form of dominant social relations, which are, in turn, the result of the objective development of the means of production. But if we take into account that any development of the means of production – like any social practice in general – is a consequence of human activity, then the obligatory human feedback with alienation becomes obvious, even if not always explicit. But this feedback is in any case fixed by external objective circumstances, which act as the key factors of alienation and to which the human is forced to adapt.

In the historical process, therefore, the human carries out self-alienation through collective forms of existence, but in the process of which he ascends to more advanced forms of it. But it is the objectively established conditions of existence that determine alienation – independent of the individual's will, since his consciousness (and not only the “false” one) is determined by objective socio-economic conditions – by social being as a stable system of social relations and the socio-cultural system founded by them.

The further development of Hegel's and Marx's ideas produced a certain split in the understanding of alienation, which largely reflected the fundamental opposition between the objective-materialistic and subjective-idealistic positions in ontology. The materialist direction – associated with Marx, as is evident – focused on the objective socio-economic, and more broadly, cultural-historical factors of human existence, which determine the actual dynamics of social being, and through it – that of the individual. This approach, among other things, was generally quite successfully aligned with the scientific method in its non-classical version and, in particular, formed the foundation of classical sociology of Durkheim and Weber – with its obvious reduction [Amini, B., 2023]. However, precisely the scientifically oriented objectivist approach – responsible for major breakthroughs in the scientifically oriented (objectivist) study of the human and society – pushed into the background the properly philosophical, ontological foundations of the Marxist understanding of the human being and, specifically, of the phenomenon of alienation, since Marx understands alienation as the ontological disconnection of the individual from his practically active species-being – as a historical contradiction.

The opposite approach to the understanding of alienation was formed within the framework of the subjective-idealistic direction of non-classical philosophy, which – one way or another – from the very beginning was compelled to state the fundamental inner discontinuity, the rupture of human being from its essence and the external world. For some time, this approach continued to reproduce the classical philosophical idea of the existence of some original wholeness of being (truth), which had been lost by the human, but could potentially be returned – with a certain individual positioning. It is precisely this loss of wholeness, of primary identity, that is interpreted in the concept of alienation – in its spiritual aspect.

Specific to this approach is the idea that overcoming this inner fragmentation, the separation between the particular and the universal, is a matter of interpreting subjective experience and making a spiritual effort. This idea is explicitly present already in Kierkegaard. And although he affirms the radical openness of existential choice, the path he finds to overcome the despair of isolated subjectivity (alienation) through the acceptance of the transcendent clearly indicates the fundamental teleological orientation of his thought.

A fundamental unlocking of the subjective-idealistic position occurs in Nietzsche, who sought to overcome the idea of the predetermination of truth and, accordingly, the existence of an originally (and only) correct form of the wholeness of being. Nietzsche declares this idea an illusion and asserts, in essence, that the human is a creature whose essence is not predetermined but is constituted in the process of self-realization. In this context, alienation can be understood as a disconnection of the human from the fullness of his own life, nature, and meaning. The overcoming of this disconnection is possible through the abolition of the teleological orientation and the acceptance of the fundamental openness of human existence, the processuality of truth. That is, alienation is also considered as rupture, incompleteness, estrangement – conditions that must be overcome not through

circumstances, but through the transformation of the subject who experiences his own existence as a problem.

In a similar vein, one may consider the views of Max Scheler, in whose conception alienation can be interpreted as the individual's loss (inversion) of the objective order of being (of values), in which spirit loses its autonomy, alienating itself from its own essence. Spirit ceases to be the highest form of being (that which exists) and is transformed into a mere "instrument of life," alongside technology, political, and economic machinery [Schneck, S., 2002]. Spirit (Geist) as essence becomes a function of the life-process (Lebensdrang), losing its original autonomy, its superstructure over existence. The human as a person becomes lost within his functional social roles, leveling his freedom with social connections. It is obvious that Scheler speaks precisely about alienation, which is understood as the loss of autonomy and wholeness as a result of the qualitative degeneration of the mode of human existence in the conditions of a formally technicized society with its total rationalization of all spheres of life, as Max Weber also pointed out. Scheler draws particular attention to alienation between the "I" and the "Thou," which is profoundly tragic both in its consequences and as a vivid demonstration of the depth of the ongoing crisis.

The fundamental openness of human being, as discovered in existentialism and philosophical anthropology, in its most radical subjectivist interpretation, leads to the assertion that freedom is the very essence of the human; that the human is entirely free, "condemned" to freedom. Alienation in this case is the loss of freedom as essence. But herein lies a fundamental contradiction: for in its most radical subjectivist form, this position is reduced to the absence of any predetermined essence – and thus alienation becomes either a meaningless construct or a universal mode of human being. In this way, even this often-one-sided approach ultimately reveals what Hegel began with in his understanding of alienation – with its essential, not formal, meaning. But the subjectivist position in its existentialist version no longer had the ontological foundation on which Hegel's understanding of alienation was built. This internal contradiction is evident in Sartre.

The ideas of Martin Heidegger undoubtedly had fundamental significance for the development of the concept of alienation. His fundamental ontologization of the problem of human being imparted a new content to the problem of alienation. It was Heidegger who, in a certain sense, returned to the primary understanding of alienation formulated by Hegel and implies it in an ontological sense – as something conditioned by the very essence of human being. At the very least, Heidegger's thought appears to move in this direction when he attempts to show inauthenticity not as an externally conditioned state, but as a distorted mode of disclosure by human not even of his "own essence", but of something that forms this essence. Within Heidegger's conceptual framework, self-alienation acquires a new interpretation as a mode of being, rather than merely as an externally negative determination by circumstances, which, although of essential significance, only actualize a primary essential intention.

In one form or another, the influence of Marx's and Heidegger's ideas regarding alienation can be found in Herbert Marcuse, Erich Fromm, Jacques Ellul, Jacques Lacan, and even in Slavoj Žižek [Žizek S., 2009]. But the proposed interpretations – particularly those developed within the framework of postmodernist approaches – have failed to deepen the essential content of the concept, concentrating either on individual fields of practice or on opposing the human to the modes of his existence [Musto M. 2021]. For instance, Lacan seeks to demonstrate the structural mechanisms of alienation of being-in-itself as a necessary form of the subject's becoming, which is always-already-alienated to the extent that it is inscribed into the order of symbolic structures – that is, into consciousness. But in Lacan, these mechanisms are conditioned by the external environment, which imposes on the individual the forms and methods of integration; they are objective in the most direct sense. Such an opposition of being to its forms loses the dialectical essence of alienation as understood by Hegel, even as it attempts to elucidate precisely that understanding. This reflects the postmodern version of Adorno and Horkheimer's "negative dialectics," for whom any predetermination is totalitarian, and its critical deconstruction exhausts the scope of philosophical inquiry [Feenberg A., 2014].

This tendency goes back to Sartre, who develops the idea of the fundamental fragmentation of being-for-itself, stemming from the implicit non-identity of existence – as a necessary condition of its freedom [Sartre J.-P., 2003]. The human is alienated from his own essence, but in a specific way – since he does not possess such an essence. Any attempt to overcome this non-essence necessarily results in structural determination, in "hardening." Any "realization" of oneself generates a new non-correspondence – between actual being and possibility as a fundamental non-identity. Here, Sartre returns to the ambivalence of freedom as choice, originally formulated by Kierkegaard, where the realization of a choice leads to the elimination of alternatives: the determinacy of choice destroys the

indeterminacy of freedom. A secondary contour of alienation thus emerges – as an escape from existential authenticity.

Therefore, despite the use of identical terminology, the fundamental divergence between Sartre's and Heidegger's positions is evident – a point which Heidegger himself emphasized. Sartre, without doubt, stands within the tradition of existential anthropology, which prevents him from resolving the limitation inherent in the idea that existence precedes essence. This very limitation compelled him to turn to Marxism, where the species-essence of the human is ontologically grounded and understood as the totality of relations that constitute the objective dimension of individual being. The evolution of Sartre's thought thus clearly illustrates the general logic of philosophical reflection on the problem of alienation.

Such a broadly generalized reconstruction may serve as a foundation for identifying key stages in the development of the concept of alienation: Hegel, Marx, Heidegger. It is this disposition that explains the recurring return of other thinkers to their conceptual frameworks. It is evident that each of these conceptions retains – and demonstrates – its validity, reveals specific essential facets of the problem of alienation, and communicates something fundamentally important for deepening its understanding. At the same time, each of them proceeds from its own specific foundations, which allows each to be interpreted as a kind of antithesis to the other two – with the possibility of overcoming their respective limitations.

Marx develops an objectively oriented understanding of the human, characteristic of materialism, enriching Hegelian dialectics as a form of thought with ontic content and revealing Hegel's general logic of development within concrete socio-historical processes. The antithesis to Marx's conception is logically to be sought at the opposite pole of philosophical thought – in idealism – but not in its objective form, where Hegel's position lies and to which Marxism was itself an antithesis, but rather in Heidegger's radical position. What is fundamentally important here is that Heidegger makes such an opportunity by distancing himself from the idealistic-subjectivist conception of the human being and attempting to find the ontological not in the metaphysical or transcendental, but in the ontic.

In this context, it is particularly significant – and even symbolic – that Heidegger, in his search for the foundations and forms of human being, discovers the phenomenon of enframing (*Gestell*) [Heidegger M., 1977]. And although Heidegger articulates this in a specific conceptual language, one can confidently assert that his doctrine of *Gestell* lends itself to a productive interpretation within the framework of the concept of alienation. This discovery by Marx and Heidegger – from two fundamentally opposite positions – of the same fundamental phenomenon of human being is not a mere coincidence, but a philosophical grasp of the essential problem around which – one way or another – philosophical thought revolves.

What is common to both Marx and Heidegger is their understanding of alienation (or Enframing) as a process of the imposition of certain types of practice (modes of revealing being), to which the human is not even forced, but rather positioned as necessary – independent of his will and consciousness – but which determine him by objectifying his essence. Of course, this similarity is contradictory in a certain sense, which is obvious given the fundamental difference in their philosophical positions. But this makes all the more intriguing the convergence of key problematics in the reasoning of two such different thinkers. From different directions, they come to something that – of course, with certain reservations – can be interpreted within the conceptual space of the hypothetical opponent, namely, the problem of the loss of some original wholeness, ontic autonomy, or one's species-essence. Moreover, both thinkers identify the source of this tragic collision with notable clarity: it lies not in the forms but in the very nature of human being – with an understanding of its deepest mechanisms and forms [Jaeggi, R. 2014]. Both strive to demonstrate the implicitness of this process to human being, its essential character. And both point to the fundamentally ambivalent role of technology.

The technogenic orientation of social development (and of unveiling of concealedness) is identified by both Marx and Heidegger as a necessary form of organizing existence and a challenge that cannot be evaded. In this sense, both thinkers, in essence, speak of a certain fatefulness of technology, which acquires the status of a determinant of human being, which, in fact, is the essential characteristic of technogenicity. But originally, technology is merely a form. Technology is not imposed and does not impose; it is an instrument for disclosing the species-essence (for the unveiling of concealedness), total in its instrumental necessity. This instrumentality initially transforms from means into end, and then becomes essence – «is not born, but gives birth» (N.A. Berdyaev [Trimble W., 2023]).

Marx demonstrates the objective side of alienation as a process of the development of social forms of differentiation and integration of labor, and of the development of the means of production – with their subsequent autonomization and alienation of means from their ends, the human as a part – from the whole, and ultimately, – from himself. The human loses his species-essence, acquires false consciousness, becomes a function, is objectified within alienated social relations within alienated social institutions – generally designated by Jaspers as the apparatus for the maintenance of existence [Jaspers, K. 1955]. Yet Heidegger, in essence, describes the same thing: in Gestell, there occurs a forgetting of being as essence, its reduction to technical functioning.

It is also important, conversely, that Heidegger's conception of Gestell can likewise be interpreted in Marx's terms, for the key to Marx's understanding of the problem of alienation lies precisely in the alienation of essence, and the human is a creature that is not only socio-economic, but also spiritual. And if there is false consciousness, then it is possible only as a distorted form of some primary authentic consciousness. And this authenticity is defined not by the specific content of that consciousness – as a reflection or interpretation of actual reality – but by its forms and ability to manifest its species-essence nature.

In any case, this means that the human is not simply a function of objective material and social conditions. Or rather, the human is not only such a function. This is merely a form of his Dasein. The human is potentially a fully-fledged subject both in the socio-cultural and in the spiritual-practical dimensions of his being. And if there exists something capable of distorting the representation of objective reality – and at the same time belongs to that reality, then the possibility of such distortion – as well as of its overcoming – must nevertheless be rooted not in the external reality, but in the very nature of the human being and in the way of its disclosure. This is the self-affirming freedom as the essence of the human being – that which had to be lost, and which must be regained in a new form at the next turn of the ascending spiral of historical process.

Undoubtedly, Marxism is significantly limited by its methodology and primarily considers alienation as a consequence of objective socio-economic conditions external to the individual. At the same time, it is posited that the development of the social system follows a lawful, objectively historical trajectory. This calls into question the significance of the efforts not only of the individual subject but of society as such. Yes, the unfolding objective historical process is, according to Marx, determined not by the logic of Absolute Spirit, but by the laws of social development – but the crucial point is that it is objectively determined: the position of the individual is defined from the outside, objectively, and the individual is only capable of reactive behavior.

However, although the subject is objectively determined by social practice, he can nonetheless rebel against it – and this rebellion cannot be conditioned solely by these objective circumstances. The decisive role here must, evidently, be played by ideas – that is, by manifestations of processes that unfold in the realm of spirit and are capable of a dynamic independent of objective conditions. At the same time, the only real producer of historical circumstances is the human himself, in his collective forms of activity.

It is this specific recursiveness that ensures the Marxist understanding of the human and, in particular, the problem of alienation – a fundamental openness to interpretation: alienation is always, to one degree or another, a process of dialectical self-alienation, self-negation. It cannot be otherwise, for the human being is the sole actual source of social reality. If this is so, then the potential for its overcoming is also embedded within the human himself – in the realm of his spirit. This aspect of Marxist theory – despite attempts by neo-Marxists, including H. Marcuse – remains the least developed [Honneth A., Reitz, Ch. 2013]. But it is precisely in this “blind spot” of neo-Marxism that Heidegger's thought unfolds.

Heidegger's position, on the other hand, while being in a certain sense one-sided, also provides an opportunity for creative interpretation. This position is very similar to the subjectivist one, which is why it is persistently associated with existentialism. Yet Heidegger himself just as persistently denied the existentialist character of his teaching. But, at the same time, Heidegger speaks precisely about existentials, though for him existence as presence (Vorhandenheit) is only the form in which being is manifested. It is in this ontological aspect that one can glimpse a possible way out of the extreme subjectivism characteristic of existentialism. The human is not transcendent to being, nor is identical with being – he is a mode of being, that is, a way of revealing something which is not originally part of him, but which may become so – in the very form in which it is revealed.

Ultimately, thrownness (Geworfenheit) is always thrownness-into – meaning the discovery of oneself in circumstances that function as an objectively necessary reality, positioning the thrown being in a certain way – both in relation to those circumstances and to themselves within the space of those

circumstances. But such positioning does not determine – it presupposes. And is not openness to truth (authenticity) itself a certain form of the human's positioning of himself as a mode of the disclosure of being? Is this not what Marx speaking of in his analysis of the social essence of the human as a relationship? Then the meaning of Gestell must be far more fundamental than merely a deviation from the truth in particular historical conditions.

Heidegger reveals and explicates the “ontologico-anthropological” component of the phenomenon of alienation. Marx uncovers the socio-economic aspects and forms of alienation. But the concepts of both thinkers certainly still have significant heuristic potential and provide space for further interpretation. The above-mentioned points of fundamental convergence in their fields of concern – with an understanding of the oppositional nature of their positions – may serve as prerequisites for the productive expansion of the understanding of alienation at a new level of theoretical generalization. This possibility can be realized through a consistent phenomenological reconstruction of the ontological status of alienation as the relation of the human to the derivatives of his own being.

REFERENCES / СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Amini, B. (2023). The Return of Alienation to the Frontiers of Sociological Theory and Practice. *Sociological Theory*, 41(1), 7–24.
2. Feenberg, A. (1981). *Between Reason and Experience: Essays in Technology and Modernity*. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/8221.001.0001>
3. Feenberg, A. (2014). *The Philosophy of Praxis: Marx, Lukács And The Frankfurt School*. Verso. 272 p.
4. Geyer, R.F., Schweitzer, D.R. (2013). *Theories of Alienation: Critical Perspectives in Philosophy and the Social Sciences*. Springer US – 305 p.
5. Heidegger, M. (1977). The Question Concerning Technology (W. Lovitt, Trans.). In *The Question Concerning Technology and Other Essays* (pp. 3–35). Harper & Row.
6. Henning, C. (2024). *Theories of Alienation: From Rousseau to the Present* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003499381>
7. Honneth, A., Reitz, Ch. (2013). Herbert Marcuse and the Frankfurt School. *Radical Philosophy Review*, 16(1), 49–57. <http://dx.doi.org/10.5840/radphilrev20131617>
8. Jaeggi, R. (2014). Marx and Heidegger: Two Versions of Alienation Critique. In *Alienation*. Columbia University Press, pp. 11–21.
9. Jaeggi, R., Neuhouser, F. (2014). *Alienation*. New York / Chichester, West Sussex: Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/jaegg15198>
10. Jaspers, K. (1955). *Die geistige Situation der Zeit*. Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783112321744>
11. Musto, M. (2010). Revisiting Marx's Concept of Alienation. *Socialism and Democracy*, 24(3), 79–101. <https://doi.org/10.1080/08854300.2010.544075>
12. Musto, M. (2021). Alienation Redux: Marxian Perspectives. In: *Karl Marx's Writings on Alienation. Marx, Engels, and Marxisms*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-60781-4_1
13. Oskay, F., Ballard, W.W. (2025). Marcuse, Capitalism, and the One-Dimensional Student. *Stud Philos Educ* 44, 21–43. <https://doi.org/10.1007/s11217-024-09973-0>
14. Sartre, J.-P. (2003). *Being and Nothingness* (H. E. Barnes, Trans.; 2nd ed.). Routledge.
15. Schneck, S. (2002). *Max Scheler's Acting Persons: New Perspectives*. Brill.
16. Stewart, J. (2021). Hegel's Account of Alienation in *The Phenomenology of Spirit*. In: *Hegel's Century: Alienation and Recognition in a Time of Revolution*. Cambridge University Press, pp. 17–38. <https://doi.org/10.1017/9781009019828.003>
17. Trimble, W. (2023). Reading Nikolai Berdyaev's "Man and Machine". *Technology and Language*, 4(2). <https://doi.10.48417/technolang.2023.02.03>
18. Žižek, S. (2009). *The Sublime Object of Ideology*. Verso Books. 336 p.

The article was received by the editors 03.03.2025

The article is recommended for printing 23.04.2025

Анатолій Миколайович Покровський, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Харківського національного університету радіоелектроніки, пр. Науки, 14, м. Харків, 61166, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4297-4095>

ПИТАННЯ ВІДЧУЖЕННЯ: ПРОБЛЕМА ОНТОЛОГІЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Пропонована робота присвячена проблемі філософської реконструкції відчуження як фундаментального феномену людського існування. Основна увага зосереджена на спробі зрозуміти відчуження не лише як соціокультурне чи психологічне явище, а як онтологічну категорію, яка повинна розкривати сутнісні структури буття людини. Основна складність проблеми відчуження полягає в її онтичній безпосередності – з одночасною надзвичайною складністю її ідентифікації та експлікації в строгому концептуальному поданні. Відчуження – це не просто об'єкт мислення, а й спосіб розкриття сутності. Актуальним є питання про можливість реконструкції цілісного бачення феномену відчуження на основі існуючих інтерпретацій, їх інтеграції в єдине концептуальне подання. Для відповіді на це питання ретроспективно простежуються ключові етапи еволюції концепції відчуження у філософській думці останніх двох століть. Показано, що, незважаючи на їх чисельність, більшість з них розглядають проблему відчуження не як таку, а як похідну від інших проблем людського існування шляхом редукції проблеми відчуження до конкретних негативних проявів економічного, політичного, соціального, культурного, психологічного полів людської практики. Запропоновано загальну модель, яка має прояснити причини такого редукціонізму. Єдиним рішенням може бути онтологічна реконструкція відчуження як універсального та сутнісного аспекту Dasein. Показано, що для такої концептуалізації проблеми відчуження фундаментальне значення мають ідеї Гегеля, Маркса та Гайдеггера. Незважаючи на принципові онтологічні та методологічні відмінності, вони не лише виходять з розуміння відчуження як ключової проблеми людського існування, а й реконструюють його онтологічну необхідність. Схожість поглядів Маркса та Гайдеггера в цьому контексті видається особливо продуктивною, тим більше із урахуванням принципових розбіжностей їх теоретичних диспозицій. Обидва мислителі, хоча й різними шляхами, доходять висновку про фундаментальну детермінацію відчуження самим способом, яким людина розкриває свою сутність – незважаючи на очевидну розбіжність у розумінні як цієї сутності, так і способів її розкриття. Розуміння крайньої несумісності історичного матеріалізму та феноменологічної онтології лише підкреслює цікаву парадоксальність цього збігу, який чітко вказує на фундаментальну природу відчуження. Головною метою статті є демонстрація потенціалу філософської інтерпретації відчуження в контексті діалогу між цими двома традиціями.

Ключові слова: **відчуження, сутність, буття людини, ставлення, діалектика, Маркс, Гайдеггер.**

Стаття надійшла до редакції 03.03.2025

Стаття рекомендована до друку 23.04.2025

Наталія Валеріївна Попова

кандидат філософських наук,
доцент кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8168-1017>

Владислав Валерійович Прокопенко

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0009-0001-6461-877X>

**ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПРОПАГАНДИ: ВІД РИТОРИКИ ПЕРЕКОНАННЯ ДО
АЛГОРИТМІЧНОГО КОНСТРУЮВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ**

Трансформація пропагандистських технологій у контексті цифрової культури постає як фундаментальна проблема сучасної соціально-філософської думки, що потребує глибокого міждисциплінарного осмислення. У діахронічній перспективі простежується еволюційна траєкторія пропаганди: від експліцитних лінгвістичних механізмів впливу, які досліджував Віктор Клемперер, через концептуалізацію «тотальної пропаганди» у філософській спадщині Жака Еллюля, до імпліцитних, алгоритмічно опосередкованих структур, що характеризують епоху діджимодернізму. Сучасна цифрова пропаганда трансцендує область риторичного переконання, трансформуючись у іманентний елемент самої онтології медіасередовища. Вона перетворюється на метаструктуру, що не просто транслює повідомлення, але конституює фундаментальні режими доступу до інформації, визначаючи саму можливість пізнання та інтерпретації соціальної дійсності. Цей епістемологічний зсув корелює з формуванням особливої конфігурації культурного простору, в якому технологічно опосередковані форми інтерактивності стають домінантними чинниками конституювання суб'єктності та соціальних відносин. Аналіз трансформації пропагандистських механізмів виявляє кардинальний поворот від модифікації когнітивних структур через лінгвістично опосередковану аргументацію до програмування поведінкових патернів через алгоритмічно організовані системи винагород, фільтрації та «підштовхувань». Цей тектонічний зсув у природі пропагандистського впливу маніфестується через тріаду взаємопов'язаних технологічних комплексів. Комплексні ефекти цієї трансформації проявляються на рівні індивідуальної та колективної свідомості через фрагментацію ідентичностей, поляризацію соціально-політичного дискурсу, ерозію епістемологічної довіри до інституційних джерел знання та інструменталізацію емоційних реакцій у електоральних процесах. Це створює безпрецедентні виклики для демократичних систем, що історично ґрунтуються на принципах раціонального дискурсу та інформованої громадянської участі. Вивчення цих складних феноменів вимагає інтегративної методології, що поєднує інструментарій риторики, лінгвістично-семіотичного аналізу, системно-теоретичного моделювання та дослідження алгоритмічних структур цифрового середовища. Така методологічна конвергенція уможливорює комплексне розуміння цифрової пропаганди як мультимірного феномену, що функціонує на технологічному, соціальному, когнітивному та афективному рівнях, формуючи цілісну екосистему інформаційного впливу на сучасну суб'єктність у її індивідуальному та колективному вимірах.

Ключові слова: **пропаганда, риторика, алгоритми, поведінкове програмування, цифрова реальність.**

Як цитувати: Попова, Н., Прокопенко, В., (2025). Переосмислення пропаганди: від риторики переконання до алгоритмічного конструювання реальності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (71), 15-24.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-02>

In cites: Popova, N., Prokopenko, V., (2025). Reconceptualizing propaganda: the shift from rhetoric of persuasion to algorithmic construction of reality. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science*, (71), 15-24. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-02> [In Ukrainian]

Трансформація пропагандистських технік у цифрову епоху постає як одна з ключових проблем сучасної гуманітарної думки, з огляду на стрімку дигіталізацію соціокомунікативних практик. Історична еволюція пропаганди окреслює поступовий перехід від експліцитних форм мовного впливу, зафіксованих у щоденнику Віктора Клемперера [Klemperer, 2013], через теоретичну концептуалізацію пропаганди як системної структури медіасередовища в працях Жака Еллюля [Ellul, 1973], до імпліцитних, алгоритмічно детермінованих механізмів у контексті діджиталмодерну [Kirby, 2009]. В сучасних умовах пропаганда дедалі частіше функціонує не як зовнішній вплив, а як інтегрований елемент онтології цифрових платформ, де вона втрачає риси риторичного переконання і постає як архітектура середовища, що визначає режим доступу до інформації та структурує саму можливість осмислення реальності.

Актуальність дослідження еволюційної траєкторії пропагандистських технік зумовлена безпрецедентними онтологічними викликами, які постають перед суспільствами в умовах тотальної медіатизації екзистенційного простору. Феномени інформаційних конфронтацій, дисемінації дезінформації, алгоритмічної сегрегації інформаційних полів та аксіологічної поляризації соціуму потребують фундаментальної теоретичної рефлексії для конструювання ефективних контрмеханізмів маніпулятивним практикам. Компрегензивне осягнення історико-діалектичної трансформації пропагандистських технологій уможливлює експлікацію їхніх іманентних структурних характеристик на різних етапах соціокультурного розвитку та прогностичне моделювання подальших мутацій в умовах розвитку штучного інтелекту та формування метавсесвіту як нової екзистенційної парадигми цифрового буття.

Метою дослідження є комплексний аналіз еволюції пропагандистських технік від лінгвістичних конструкцій до цифрових алгоритмів на основі концептуального мосту між теоріями Клемперера, Еллюля та сучасними дослідженнями цифрової комунікації.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати лінгвістичні механізми пропаганди, описані у роботі Віктора Клемперера «LTI: Мова Третього рейху» [Klemperer, 2013]; 2) дослідити системний підхід до пропаганди в концепції «тотальної пропаганди» Жака Еллюля [Ellul, 1973]; 3) виявити особливості трансформації пропагандистських технік в умовах цифровізації комунікацій; 4) концептуалізувати феномен цифрової пропаганди як постлінгвістичної форми впливу; 5) окреслити епістемологічні наслідки цифрової пропаганди для формування критичного мислення та демократичних інститутів; 6) запропонувати методологічні підходи до дослідження цифрової пропаганди в міждисциплінарній перспективі.

Об'єктом дослідження є пропаганда як комплексний соціокультурний феномен, що еволюціонує відповідно до технологічних і соціальних трансформацій.

Предметом дослідження є еволюційні механізми трансформації пропаганди від лінгвістичних конструкцій (Клемперер) через системний підхід (Еллюль) до алгоритмізованих форм впливу в цифровому середовищі.

Ключовою тезою нашого дослідження є філософське осмислення того, як пропаганда здійснила еволюційний перехід від риторичного інструменту впливу, що піддавався ідентифікації та аналізу в межах лінгвістичної парадигми, до системного інтерфейсу повсякденності, який функціонує на рівні цифрових алгоритмів, медійних форматів і габітуалізованих поведінкових патернів сучасного існування. Ця трансформація знаменує не просто зміну технічного носія комунікації, але й сутнісний епістемологічний зсув, характерний для діджиталмодерну – особливого стану культури, який, за концепцією Алана Кірбі у праці «Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture» [Kirby, 2009], характеризується зміщенням акценту з тексту на технологічну інтерактивність, де цифрове середовище конституює фундаментальні способи пізнання, самоідентифікації суб'єкта та соціальної інтеракції.

Епістемологічна спадщина Віктора Клемперера, філолога-германіста єврейського походження, що екзистенційно перебував у герменевтичній ситуації «свідка зсередини» тоталітарної системи, маніфестувалася у формі щоденникових нотаток, які згодом трансформувалися у фундаментальний філософсько-лінгвістичний трактат «LTI: Lingua Tertii Imperii» [Klemperer, 2013]. У цій праці автор артикулює феноменологічну концепцію мови як не просто інструменту комунікативної інтеракції, а іманентного медіуму трансформації

когнітивних структур суб'єкта. Клемперерівська аналітика розкриває діалектику проникнення ідеологічних конструктів у сферу трансцендентального его через дискурсивні практики повсякденності, що призводить до поступової реконфігурації інтенціональних горизонтів свідомості без рефлексивного схоплення цього процесу самим суб'єктом. Методологічна специфіка дослідницької оптики Клемперера полягає в розширенні поля аналізу за межі офіційної пропагандистської риторики режиму до інтерсуб'єктивних мовленнєвих практик пересічних агентів соціального поля, що уможливило експлікацію механізмів, через які екстерналізований владний примус інтеріоризується і седиментується у внутрішніх когнітивних структурах, детермінуючи апіорні схеми сприйняття реальності та конституювання смислів.

Аналітична рефлексія Клемперера експлікувала цілу констеляцію лінгвосеміотичних механізмів, через які здійснювалась ідеологічна інтервенція в екзистенціальний горизонт суб'єктів. В цій епістемологічній матриці особливого значення набувають по-перше, семантична трансмутація діалектичне заміщення конвенційних терміносистем неологічними конструктами з імпліцитною аксіологічною модальністю (показовим є феномен реконцептуалізації «фанатизму» з негативно конотованого психічного стану в чесноту безумовної відданості). По-друге, це евфемістична медіація стратегічне використання лінгвістичних субститутів для герметизації травматичного ядра реальності (парадигматичним випадком є дискурсивне маскування геноциду за допомогою бюрократичного конструкту «остаточне вирішення єврейського питання»). Третє, це афективні наративні структури систематична сатурація дискурсу емоційними тропами, що апелюють до до-рефлексивних шарів свідомості, нейтралізуючи потенціал критичної раціональності. А ще мілітаризація семіосфери тотальна пенетрація військової термінології у немілітарні дискурсивні практики (екземпліфікована концептуальними метафорами «боротьби за врожай», «трудового фронту»), що конститує перманентний стан екзистенційного напруження. Ну і лінгвістична компресія редукування комплексних семантичних полів до аббревіатур та акронімів, що функціонують як герметичні знаки, резистентні до герменевтичного розкодування і критичного аналізу. Ці лінгвосеміотичні техніки функціонували на рівні до-предикативного досвіду, трансформуючи не лише дискурсивні практики суб'єктів, але й фундаментальні структури їхньої ментальності, створюючи апіорні епістемічні рамки, що детермінують саму можливість феноменологічного конституювання та інтерпретації соціальної дійсності.

Гносеологічно значущим проривом Клемперерівської аналітики постало усвідомлення того, що ефективність пропагандистської інтервенції реалізується не через спорадичні агітаційні акти з їхньою експліцитною телеологією, а через імпліцитну пенетрацію в герменевтичний горизонт повсякденності та рутинні дискурсивні практики. Лінгвістичні конструкти, ітеративно відтворювані у гетерогенних медіальних просторах від періодичних друкованих видань та радіофонічних трансляцій до педагогічних текстів поступово реконфігурували когнітивну архітектуру колективної свідомості. Сам Клемперер концептуалізує цей феномен через токсикологічну метафору, зазначаючи, що слова функціонують подібно до мізерних доз отруйної речовини, які, майже непомітно проникаючи в організм, не викликають жодної підозри чи спротиву, однак з часом починають проявляти свій деструктивний потенціал.

Повсякденнісна іманентність лінгвістичних маніпуляцій породжувала онтологічну ілюзію природності та нормативності ідеологічно детермінованих дискурсивних практик. Суб'єкти інтерсуб'єктивного поля поступово втрачали здатність до рефлексивного розпізнавання маніпулятивного характеру дискурсивних актів, інтегруючи їх у горизонт повсякденного життєсвіту як натуральний модус артикуляції смислів. Цей феномен ілюструє фундаментальний парадокс пропагандистської дії: максимальну ефективність має саме та дискурсивна стратегія, яка не тематизується свідомістю як пропаганда, а сприймається як самоочевидна даність дійсності, що перебуває за межами критичної рефлексії.

Жак Еллюль, французький філософ та соціолог екзистенціалістського спрямування, транспонував аналітичну оптику з площини емпіричних спостережень, властивих клемперерівській експлікації феномену пропаганди, у простір системно-теоретичної концептуалізації. У своєму трактаті «Propaganda: The Formation of Men's Attitudes» [Ellul, 1973] Еллюль артикулює концепцію «тотальної пропаганди», що трансцендує межі лінгвістичного редукціонізму і конститує пропаганду як всеохопну соціотехнічну систему з власною онтологією. Реконцептуалізуючи традиційну епістемологічну парадигму, що редукувала пропаганду до сукупності дискретних персуазивних практик, Еллюль постулює її

як тотальний соціальний феномен, що імманентно присутній у всіх сферах суспільного буття. Атрибутивними характеристиками еллюлівської тотальної пропаганди виступають: онтологічна тотальність пенетрація пропагандистського впливу в усі виміри соціального та індивідуального існування, трансцендуюча конвенційні демаркаційні лінії політичного, економічного, культурного та інтимно-особистісного просторів; темпоральна безперервність ітеративний потік інформаційних імпульсів, позбавлений інтервалів, необхідних для рефлексивного дистанціювання суб'єкта, що унеможливорює критичну реконструкцію наративу; структурна когерентність систематичне використання гетерогенних медіальних каналів у їхній взаємній комплементарності, що створює ефект міжканальної конфірмації повідомлень та телеологічна уніфікованість при фенотипічній диверсифікації візуальна диверсифікація джерел при їх глибинній координації з єдиного центру цілепокладання, що продукує ілюзію плюралістичного дискурсу. Еллюль трансформує інтуїтивні аперцепції Клемперера, надаючи їм концептуальної глибини та систематичної артикуляції в межах цілісної теоретичної конструкції. Його внесок полягає в демонстрації того, що пропаганда функціонує не як автономний лінгвістичний феномен, а як холистична система соціального контролю, інтегрована в самі структури інтерсуб'єктивного буття. Епістемологічний внесок Еллюля виявляється також у радикальній реконцептуалізації феномену пропаганди не як конгломерату дискретних маніпулятивних технік, а як самої архітекτονіки комунікативного простору. Французький мислитель постулює що пропаганда це не просто фальсифікація дійсності, а структурація середовища, в якому істина втрачає свою епістемічну релевантність. Ця концептуальна інновація імплікує, що пропагандистська діяльність конститує специфічний інформаційний ландшафт, у межах якого неможливість критичної рефлексії зумовлюється не дефіцитом епістемічних ресурсів, а їх гіпертрофованою надлишковістю та телеологічно детермінованою структурною організацією.

У сконструйованій таким чином семіотичній гіперреальності фактичність не підлягає експліцитній негації вона імманентно дезавується через імерсію в гетерогенному потоці достовірного та хибного, сигніфікативного та сенсаційного, розважального та емоційно забарвленого контенту. Істина, таким чином, не піддається діалектичному запереченню, а дисолюціонує в інформаційній какофонії, втрачаючи свою онтологічну вагомість та аксіологічне значення. З цієї перспективи, пропаганда функціонує не через дискурсивну персуазію, а через конфігурацію когнітивного Umwelt'u, в якому певні ідеологеми набувають статусу онтологічної даності, тоді як альтернативні епістемічні позиції зазнають маргіналізації або взагалі елімінуються з горизонту мислимого. Еллюль здійснює аналітику кореляції між структурними особливостями масмедійних систем та формуванням некритичного модусу реценції інформації. Французький філософ демонструє, яким чином технологічні імманентності масової комунікації її монологічність, темпоральна акцелерація та візуальна домінантність фасилітують пасивну інкорпорацію мультимедійного контенту без його рефлексивної верифікації та критичної контекстуалізації. За епістемологічною моделлю Еллюля, масмедійний дискурс продукує симулякр поінформованості при фактичній відсутності герменевтичного осягнення інформаційних комплексів. Відтак формується антропологічний прототип «людини, самотньої в масі» (alone in the mass) суб'єкта, який інтеріоризує колосальні обсяги інформаційних даних, але позбавлений здатності до їх систематизації та рефлексивної деконструкції. Цей епістемологічний парадокс «тотального знання при нульовому розумінні» трансформує суб'єкта в ідеальний об'єкт пропагандистського імпринтингу.

Особливої концептуальної значущості набуває теоретична експлікація Еллюлем механізмів функціонування ефективної пропаганди не через апеляцію до логічних аргументативних структур, а через активацію афективних станів та латентних лібідинозних імпульсів. Масмедійні системи, зокрема, ті, що акцентують візуальні репрезентації, створюють оптимальний простір для такої емоційної стимуляції, обходячи раціональні фільтри суб'єкта та апелюючи безпосередньо до його не-рефлексивного психічного субстрату. Таким чином, концептуальний континуум між Клемперером та Еллюлем маніфестує фундаментальну еволюцію в розумінні феномену пропаганди: від аналітики її лінгвістичних механізмів до теоретизації її як всеохопної структури інформаційного універсуму що знаменує епістемологічне зміщення фокусу з контентного аспекту комунікації до її контекстуального виміру.

У дигітальну епоху алгоритмічні конструкти трансцендують функціональність, імманентну класичній риториці, узурпуючи прерогативу структурування інформаційного

континууму та конституювання епістемологічних горизонтів суб'єкта. Якщо традиційна риторика оперувала семіотичними комплексами з метою персуазивного впливу, то алгоритмічні системи реалізують свою телеологію через селективну фільтрацію, ієрархічну стратифікацію та персоналізовану адаптацію контентуального потоку, детермінуючи феноменологічну картину світу в горизонті індивідуальної свідомості.

Алгоритмічні комплекси соціальних медіа та пошукових систем трансформуються в іманентних, але невидимих «риторів», що моделюють інформаційний Umwelt користувача без експліцитної тематизації цього процесу в його рефлексивному полі. Ці алгоритми функціонують як феноменологічні ритуали, що не просто фільтрують інформацію, але конституують її смислову структуру, визначаючи інтенціональну спрямованість свідомості та модальності інтерпретації соціальної реальності. Вони імплементують принципово нову форму епістемічної влади, що реалізується на рівні до-рефлексивних процесів сприйняття та категоризації, уникаючи раціонального осмислення та критичної деконструкції. Ці алгоритми функціонують як ритуали, що не просто фільтрують інформацію, але конституують її смислову структуру, визначаючи інтенціональну спрямованість свідомості та модальності інтерпретації соціальної реальності. Вони імплементують принципово нову форму епістемічної влади, що реалізується на рівні до-рефлексивних процесів сприйняття та категоризації, уникаючи раціонального осмислення та критичної деконструкції. Наприклад, алгоритми соціальних мереж, які віддають перевагу емоційно забарвленому контенту, що викликає сильні реакції. Дослідження Brady та колег [Brady, McLoughlin, Doan, Crockett, 2021] показало, що публікації в Twitter, які містять моральне обурення, поширюються на 17% швидше, ніж нейтральні повідомлення, а пізніше Brady, McLoughlin, Doan і Crockett підтвердили цей ефект, показавши як соціальне підкріплення посилює вираження морального обурення в соціальних мережах. Таким чином алгоритми фактично «виголошують промову», яка посилює поляризацію та емоційний резонанс, а не критичне мислення. Або система рекомендацій YouTube, яка може вести до радикалізації контенту. Як показали Tufekci [Tufekci, 2018] у статті «YouTube, the great radicalizer» та Roose [Roose, 2019] у дослідженні «The making of a YouTube radical» для The New York Times, алгоритм може створювати «воронку радикалізації», пропонуючи все більш екстремальний контент. Ribeiro, Ottoni, West, Almeida і Meira [Ribeiro, Ottoni, West, Almeida, Meira, 2020] емпірично підтвердили цей феномен, продемонструвавши, як користувачі YouTube систематично мігрують від коментування помірного контенту до коментування більш екстремального. Це своєрідна «риторична стратегема» алгоритму, яка має на меті не інформувати, а максимізувати час перебування на платформі.

У парадигмі класичної риторики епістемології аргументативний дискурс конституювався на тріаді логічно-верифікованих положень, фактичних денотатів реальності та патетичних апеляцій до афективної сфери реципієнта. У контрапозиції до цієї традиційної філософії, дигітальний модус комунікативного простору радикально трансформує саму онтологію аргументації через інверсію ролі кількісних індикаторів соціального визнання, які з епіфеноменів переконливості дискурсу трансмутують у його субстанціональну основу.

Квантифіковані маркери соціальної верифікації — реакції користувачів у формі апробативних жестів, реплікативних актів поширення контенту, статистичні репрезентації візуальної рецепції та позиціонування в ієрархічних структурах популярності трансцендують свою первинну функцію індикації та набувають статусу нових фундаментальних епістемічних критеріїв значущості інформаційного конструкту.

Ця діджиталізована метрифікація дискурсивного поля генерує аутопоетичну циркулярність: феномен популярності перекодується в атрибут епістемічної істинності, в той час як критерій істинності редукується до квантитативних показників соціальної рецепції. Цифрові індикатори соціального схвалення продукують симулякр об'єктивності епістемологічної оцінки, хоча в дійсності вони репрезентують не когнітивну валідність інформаційної субстанції, а інтенсивність її афективної резонансності в соціальному континуумі. Екземпліфікацією цього феномену може слугувати механізм «соціальної верифікації» у мікроблоговій платформі Twitter, де квантитативний показник реплікації контенту імпліцитно корелює з презумпцією його епістемологічної достовірності. У періоди екзистенційних криз суспільства непідтверджені інформаційні конструкти з високим коефіцієнтом дисемінації набувають парадоксального пріоритету достовірності над верифікованими інституційними джерелами з нижчим ступенем соціальної циркуляції.

У сучасному цифровому ландшафті спостерігаємо фундаментальну трансформацію

інформаційного простору, де традиційні епістемологічні межі між інформуванням, переконанням та розвагою зазнають суттєвої ерозії. Формується комплексний феномен «інфотейнменту» (від англ. «information» та «entertainment»), який репрезентує симбіотичне поєднання інформативних та гедоністичних комунікативних модальностей. У цьому гібридному форматі дискурси суспільної значущості інкорпоровуються в розважальні наративні структури, а пропагандистські конструкти інтегруються в контент гедоністичного спрямування. Дана тенденція корелює з прогностичною моделлю, артикульованою Нілом Постманом у його фундаментальній праці «Розважаючись до смерті: Публічний дискурс в епоху шоу-бізнесу» [Postman, 2005], де він передбачає трансформацію публічної комунікації в напрямку видовищності та розважальності та застерігає, що ми «розважаємо себе до смерті», коли серйозні питання розглядаються лише через призму розваг. Яскравою ілюстрацією означеної тенденції є також феномен політичних мемів, які функціонують як редукціоністські репрезентації складних соціально-політичних проблематик, трансформуючи їх у спрощені афективно насичені візуальні та текстуальні конструкти. Дослідження демонструють, що політичні меми стали невід'ємною частиною сучасного політичного дискурсу, особливо серед молодіжної аудиторії. У контексті електоральних кампаній останніх років меметичні форми політичної комунікації демонструють вищу ефективність у формуванні громадської думки порівняно з традиційними формами політичної агітації та програмними документами. Платформа TikTok презентує собою характерний приклад цифрового середовища, де відбувається конвергенція політичного та розважального контенту. Дослідження впливу TikTok на політичну комунікацію показують, що політичний контент на цій платформі часто представлений у форматі, який поєднує серйозні політичні месиджі з розважальними елементами танцями, гумористичними сценками та аудіовізуальними ефектами.

У контексті сучасного цифрового середовища традиційна парадигма маніпулятивних технологій зазнає фундаментальної трансформації. Якщо в традиційному пропагандистському дискурсі маніпулятивні механізми принаймні теоретично могли бути ідентифіковані критично налаштованим реципієнтом, то в цифровому просторі інструменти впливу характеризуються безпрецедентною непомітністю та інтегрованістю в інформаційну екосистему користувача. Алгоритмічні системи фільтрації, персоналізація інформаційних потоків та високоточний таргетинг рекламних повідомлень функціонують на рівні, практично недоступному для усвідомлення пересічним суб'єктом інформаційної взаємодії, створюючи ілюзію природного, неопосередкованого інформаційного середовища. Класичною ілюстрацією неявних маніпулятивних практик цифрових платформ є експеримент з емоційним зараженням (emotional contagion), проведений Facebook. Алгоритм Facebook систематично маніпулював емоційним змістом стрічок новин учасників експерименту, змінюючи співвідношення позитивних і негативних публікацій, що з'являлися у стрічках. Соціальна мережа цілеспрямовано змінювала стрічки новин користувачів на більш «позитивні» або «негативні», щоб визначити, чи перегляд більш сумних повідомлень робить людину сумнішою. Експеримент підтвердив гіпотезу про «емоційне зараження» – користувачі, які бачили більше позитивних постів, самі частіше публікували позитивний контент, і навпаки. Етичний скандал виник через те, що дослідження проводилося без належного інформування сотень тисяч користувачів Facebook, які були перетворені на піддослідних суб'єктів Sage Journals. Згідно з позицією Facebook, користувачі дали згоду на подібні експерименти, погодившись із умовами користування сервісом, однак фактично вони не могли знати, що стали учасниками психологічного експерименту. Другим яскравим прикладом невидимих маніпуляцій є діяльність компанії Cambridge Analytica, яка використовувала психометричні профілі користувачів для доставки персоналізованих політичних повідомлень. Зібрані дані були достатньо детальними, щоб Cambridge Analytica могла створювати психографічні профілі суб'єктів даних. Ця інформація включала також географічне місцезнаходження кожної особи. Для певної політичної кампанії дані профілю кожного користувача підказували, який тип реклами буде найефективнішим, щоб переконати конкретну людину в конкретному місці. Cambridge Analytica отримала доступ до особистих даних понад 50 мільйонів користувачів Facebook, щоб таргетувати потенційних виборців політичною рекламою. Використовуючи ці дані, компанія створила програмне забезпечення для мікротаргетингу виборців, застосовуючи морально сумнівні тактики в соціальних мережах. Мікротаргетинг передбачав надсилання індивідуально підібраних повідомлень особам на основі їхніх тривог, надій, фантазій та упереджень. Стратегія Cambridge Analytica полягала в тому, що виборці отримували різні варіанти одного й того ж повідомлення, адаптовані під їхній психологічний профіль, не

усвідомлюючи цієї маніпуляції. Хоча ефективність такого підходу є предметом дискусій серед дослідників, цей випадок став яскравим прикладом того, як технології мікротаргетингу можуть бути використані для маніпулювання суспільною думкою в політичному контексті без усвідомлення цього користувачами.

У контексті сучасної медіаонтології ми спостерігаємо фундаментальну трансформацію відносин між технологічним медіумом та суб'єктом сприйняття. Цифрова пропаганда вже не виступає як зовнішній по відношенню до суб'єкта феномен, але іманентно включається в саму структуру його взаємодії зі світом через інтерфейсну медіацію. Архітектурні елементи цифрових платформ, їх інтерфейси, навігаційні модальності та функціональні аспекти перетворюються на конститутивні фактори формування когнітивних структур та поведінкових диспозицій користувача. Концептуалізуючи цю проблематику, доречно звернутися до теоретичного фундаменту, запропонованого Шошаною Зубофф у її праці «Епоха наглядного капіталізму» [Zuboff, 2019], де вона аналізує трансформацію людського досвіду в «поведінковий надлишок», що підлягає екстрагуванню, предикції та модифікації. Наприклад, розглянемо механізм безкінечної прокрутки (infinite scroll), імplementований у соціальних мережах. Цей інтерфейсний елемент конститує специфічне відношення суб'єкта до темпоральності його медіаконсумпції через встановлення режиму змінного підкріплення (variable reward schedule). Дослідження нейробіолога Адама Альтера, представлені в його праці «Невідворотне: Адиктивні технології та бізнес утримання уваги» [Alter, 2017], показують, що механізми безкінечної прокрутки активують дофамінові системи мозку аналогічно до азартних ігор. При швидкому перемиканні між публікаціями в соціальних мережах мозок отримує дофаміновий удар з кожним новим переходом, створюючи своєрідний неврологічний «кайф».

Найсуттєвіша трансформація пропагандистських механізмів у епоху цифрового суспільства маніфестується через фундаментальний епістемологічний зсув з площини раціонального переконання до сфери біхевіорального програмування. На противагу класичним моделям, які фундаментально базувалися на модифікації когнітивних патернів через систему аргументаційних конструкцій, сучасна цифрова пропаганда оперує через механізми поведінкової економіки систему винагород, підкріплень та елементів гейміфікації, що інтегруються у архітектоніку цифрового простору. Система соціального кредиту, імplementована у Китайській Народній Республіці, репрезентує парадигматичний приклад інкорпорації гейміфікації як детермінанти формування соціально-апробованих поведінкових патернів через комплексний апарат оцінювання та санкцій. Дослідники характеризують цю систему як «гейміфікацію довіри», що базується на оцінці широкого спектру поведінкових патернів громадян, включаючи професійну поведінку, корупційні дії, типи придбаних товарів та податкову відповідність (The Gamification of Trust: The Case of China's Social Credit). У даному контексті трансформація поведінкових модусів суб'єктів соціальної інтеракції реалізується не шляхом ідеологічного переконання, а через прагматичну адаптацію до алгоритмізованих структур системи соціального оцінювання.

Таким чином, цифрова трансформація пропагандистських технологій знаменує парадигмальний перехід від експліцитної моделі раціонального переконання до імпліцитного поведінкового програмування, де маніпулятивні впливи реалізуються не через контентуальні конструкції, а через архітектоніку вибору та інтерфейсні рішення. Це корелює з концепцією Жака Еллюля [Ellul, 1973], який визначав мету сучасної пропаганди не у модифікації ідей, а у «провокуванні дії» формуванні ірраціональної прихильності до певного процесу дії та активації «міфологічних вірувань». За Еллюлем, найефективніша форма пропаганди та, що уникає сприйняття як пропаганда взагалі, створюючи уніфікований, спрощений наратив, що резонує з емоціями та упередженнями цільової аудиторії. Цифрова пропаганда фундаментально змінює умови формування та функціонування критичного мислення. В епоху діджиталмодерну традиційні епістемологічні інструменти логіка, верифікація, аналіз джерел стикаються з новими викликами, що ускладнюють їх застосування. Перше, інформаційне перевантаження створює когнітивний дисонанс та інформаційну втому. Надмірний обсяг даних, доступний у цифровому середовищі, перевищує когнітивні можливості людини з обробки інформації. Це призводить до парадоксальної ситуації: маючи доступ до безпрецедентного обсягу інформації, індивід відчуває все більші труднощі з формуванням цілісної картини світу. Друге, алгоритмічна персоналізація, що створює «інформаційні бульбашки», поступово ізолює користувачів у замкнених епістемологічних просторах. Алгоритми фільтрують контент відповідно до попередніх уподобань користувача,

формує замкнене коло підтвердження вже наявних переконань. Ця циклічність підтримує саму можливість зіткнення з альтернативними позиціями, що є необхідною умовою критичного мислення. Третє, розмивання меж між експертним та побутовим знанням у цифровому середовищі. Соціальні мережі створюють ілюзію рівності всіх думок, незалежно від їх обґрунтованості та експертного підкріплення. Трансформується сама епістемологічна парадигма: знання вже не розглядається як результат систематичного дослідження, а як продукт консенсусу мережевої спільноти.

Здійснений аналіз трансформації пропагандистських механізмів сформулювати ряд висновків щодо онтологічних, епістемологічних та праксеологічних аспектів сучасних пропагандистських практик.

Проведене дослідження встановило, що сутнісна метаморфоза пропаганди в умовах дигіталізації полягає в її фундаментальному зсуві з площини раціонального переконання шляхом аргументативної комунікації до сфери алгоритмічного конструювання поведінкових патернів через системи структурованих винагород та підкріплення. Цей парадигмальний перехід концептуально узгоджується з передбаченнями Жака Еллюля [Ellul, 1973] щодо еволюції пропагандистських механізмів у технократичному суспільстві, де найдосконаліша форма пропаганди не сприймається реципієнтами як така взагалі.

Встановлено, що цифрові механізми поведінкового програмування функціонують через триєдність взаємопов'язаних інструментів: 1) систему соціальної стратифікації та гейміфікованого контролю, екземпліфікованої китайською системою соціального кредиту; 2) алгоритмічні механізми фільтраційних бульбашок що продукують епістемологічну фрагментацію соціуму; 3) технології «підштовхувань» (nudges), інтегровані у цифрові інтерфейси з метою неявного спрямування поведінки користувачів.

Проведений аналіз продемонстрував, що інтегральним ефектом зазначених технологій є конструювання фрагментованих ідентичностей індивідів у дигітальному просторі, що характеризуються множинністю, контингентністю та контекстуальною ситуативністю. Встановлено кореляцію між мірою залученості суб'єктів до цифрових комунікаційних середовищ та інтенсивністю трансформації їхніх ідентичностей, що маніфестується у феномені поляризації соціальних груп та віртуалізації соціального капіталу.

Дослідження виявило деструктивні імплікації нових пропагандистських технологій для демократичного дискурсу, що проявляються у: 1) кризі інституційної легітимації та епістемологічної довіри до традиційних джерел авторитету; 2) фрагментації публічної сфери та руйнуванні спільних стандартів аргументації; 3) маніпулятивних інтервенціях в електоральні процеси через технології мікротаргетингу.

Дане дослідження аргументовано демонструє потребу у всеохоплюючому інтегративному методологічному інструментарії для аналізу феномену цифрової пропаганди. Такий підхід органічно синтезує класичні лінгвістично-семіотичні аналітичні практики з новітніми методами дослідження алгоритмічної опосередкованості комунікації. Інтегрований методологічний підхід, який ми розробили, дозволяє всебічно охопити феномен цифрової пропаганди в усій його комплексності як гетерогенного явища, що симультанно розгортається у чотирьох взаємопроникних вимірах: технічно-алгоритмічному, соціально-інституційному, семіотично-комунікативному та когнітивно-афективному. Така багатовимірна аналітична оптика відкриває можливість досліджувати цифрову пропаганду як динамічну, саморегульовану екосистему, що породжує множинні взаємопотенціюючі ефекти впливу, які трансформують ментальні структури та поведінкові моделі як окремих індивідів, так і соціальних спільнот у їхній колективній самосвідомості та світосприйнятті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (2002). *Dialectic of enlightenment: Philosophical fragments* (E. Jephcott, Trans.). Stanford University Press. (Original work published 1944). DOI: 10.1515/9780804788090
2. Alter, A. (2017). *Irresistible: The Rise of Addictive Technology and the Business of Keeping Us Hooked*. Penguin Press.
3. Baudrillard, J. (1994). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press. URL: https://www.press.umich.edu/12034/simulacra_and_simulation
4. Bernays, E. (2005). *Propaganda*. Ig Publishing. (Original work published 1928). URL: <https://www.igpublishing.com/propaganda>
5. Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (G. Raymond & M. Adamson, Trans.).

Harvard University Press. DOI: 10.4159/9780674040295

6. Brady, W. J., McLoughlin, K., Doan, T., & Crockett, M. J. (2021). How social learning amplifies moral outrage in online social networks. *Science Advances*, 7(33), eabe5641.
7. Brady, W. J., Wills, J. A., Jost, J. T., Tucker, J. A., & Van Bavel, J. J. (2017). Emotion shapes the diffusion of moralized content in social networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(28), 7313–7318.
8. Bucher, T. (2018). *If... then: Algorithmic power and politics*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780190493028.001.0001
9. Ellul, J. (1973). *Propaganda: The formation of men's attitudes* (K. Kellen & J. Lerner, Trans.). Vintage Books.
10. Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2nd ed.). Routledge. DOI: 10.4324/9781315834368
11. Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Vintage Books. (Original work published 1975). DOI: 10.2307/2065213
12. Gillespie, T. (2014). The relevance of algorithms. In T. Gillespie, P. J. Boczkowski, & K. A. Foot (Eds.), *Media technologies: Essays on communication, materiality, and society* (pp. 167–194). MIT Press.
13. Kirby, A. (2009). *Digimodernism: How new technologies dismantle the postmodern and reconfigure our culture*. Continuum. URL: <https://www.bloomsbury.com/uk/digimodernism-9781441175281/>
14. Klemperer, V. (2013). *The language of the Third Reich: LTI — Lingua Tertii Imperii: A philologist's notebook* (M. Brady, Trans.). Bloomsbury Academic. (Original work published 1947).
15. McLuhan, M. (1994). *Understanding media: The extensions of man*. MIT Press. (Original work published 1964).
16. Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. New York University Press. DOI: 10.18574/nyu/9781479833641.001.0001
17. O'Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Crown.
18. Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the internet is hiding from you*. Penguin Press.
19. Postman, N. (2005). *Amusing ourselves to death: Public discourse in the age of show business*. Penguin Books. (Original work published 1985).
20. Ribeiro, M. H., Ottoni, R., West, R., Almeida, V. A., & Meira, W. (2020). Auditing radicalization pathways on YouTube. *Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*, 131–141. DOI: 10.1145/3351095.3372879
21. Roose, K. (2019, June 8). The making of a YouTube radical. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2019/06/08/technology/youtube-radical.html>
22. Tufekci, Z. (2018, March 10). YouTube, the great radicalizer. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2018/03/10/opinion/sunday/youtube-politics-radical.html>
23. Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press. DOI: 10.12987/yale/9780300215120.001.0001
24. Van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof/9780199970773.001.0001
25. Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2015). *Methods of critical discourse studies* (3rd ed.). Sage. DOI: 10.4135/9780857028020
26. Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. PublicAffairs. URL: <https://www.publicaffairsbooks.com/titles/shoshana-zuboff/the-age-of-surveillance-capitalism/9781610395694/>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 04.02.2025

Стаття рекомендована до друку 26.03.2025

Nataliia V. Popova, PhD In Philosophy, Associate Professor of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-8168-1017>

Vladyslav V. Prokopenko, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0001-6461-877X>

RECONCEPTUALIZING PROPAGANDA: THE SHIFT FROM RHETORIC OF PERSUASION TO ALGORITHMIC CONSTRUCTION OF REALITY

The transformation of propaganda technologies within digital culture presents a fundamental problem for contemporary socio-philosophical thought, necessitating in-depth interdisciplinary analysis. From a diachronic perspective, one can trace the evolutionary trajectory of propaganda: from explicit linguistic mechanisms of influence studied by Victor Klemperer, through the conceptualization of "total propaganda" in Jacques Ellul's philosophical legacy, to the implicit, algorithmically mediated structures that characterize the era of digimodernism. Contemporary digital propaganda transcends the realm of rhetorical persuasion, transforming into an immanent element within the very ontology of the media environment. It evolves into a metastructure that not only transmits messages but constitutes fundamental modes of access to information, determining the very possibility of cognition and interpretation of social reality. This epistemological shift correlates with the formation of a special configuration of cultural space in which technologically mediated forms of interactivity become dominant factors in the constitution of subjectivity and social relations. Analysis of the transformation of propaganda mechanisms reveals a fundamental shift from the modification of cognitive structures via linguistically mediated argumentation to the programming of behavioral patterns through algorithmically organized systems of rewards, filtering, and nudges. The complex effects of this transformation are evident at the level of individual and collective consciousness, including the fragmentation of identities, the polarization of socio-political discourse, the erosion of epistemological trust in institutional sources of knowledge, and the instrumentalization of emotional reactions in electoral processes. This creates unprecedented challenges for democratic systems historically based on principles of rational discourse and informed civic participation. Studying these complex phenomena requires an integrative methodology that combines the tools of rhetoric, linguistic-semiotic analysis, systems-theoretical modeling, and research into algorithmic structures of the digital environment. Such methodological convergence enables a comprehensive understanding of digital propaganda as a multidimensional phenomenon functioning at technological, social, cognitive, and affective levels, forming a holistic ecosystem of informational influence on contemporary subjectivity in both its individual and collective dimensions.

Keywords: **propaganda, rhetoric, algorithms, behavioral programming, digital reality.**

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 04.02.2025

The article is recommended for printing 26.03.2025

Микита Сергійович Трачук

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0009-0008-2558-3819>

ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ, АБО ФІЛОСОФІЯ ЯК ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРИГОДА

У цій статті здійснено філософське обґрунтування трансдисциплінарного підходу до дослідження політики як складного культурно-онтологічного феномена, що вимагає переосмислення як самої філософії, так і методів наукового пізнання. Автор виходить з тези, що традиційні міждисциплінарні методики, попри їхню евристичну цінність, не здатні охопити всю багатовимірність політичного як поля, де перехрещуються логічні, естетичні, мовні, релігійні, тілесні й сакральні виміри буття. Відтак, політична філософія повинна розгортатися як трансдисциплінарне мислення, що не просто долає дисциплінарні межі, а трансформує саму структуру пізнавального акта, перетворюючи філософа на учасника живого знання *in vivo*. У цьому сенсі політика постає не як об'єкт аналізу, а як ситуація пізнання, яка вимагає від дослідника екзистенційного включення, критичної відкритості та здатності мислити в режимі включеного третього. Спираючись на ідеї Ж. Піаже, Б. Ніколеску, Й. Бреннера, Л. Грінекра, а також філософську спадщину Платона, Арістотеля, Данте, Томи Аквінського, автор демонструє історичну тяглість трансдисциплінарного бачення політичного. Особливу увагу приділено критиці натуралістичних передумов у теорії Ніколеску та розробці альтернативних концепцій через філософію мови (Вітгенштайн, Остін), аналітичну логіку, феноменологію та семантику можливих світів. Розкривається потенціал неklasичних логік (зокрема логіки включеного третього) як філософських інструментів опрацювання онтологічної множинності. Автор також звертається до сучасних досліджень у сфері трансдисциплінарного менеджменту, голістичної епістемології, акторно-мережевої теорії та експериментальної філософії. Трансдисциплінарність у філософії політики розглядається як евристична подорож — *theoria* — що водночас є способом буття та способом осмислення, де філософський текст постає як експериментальна конструкція. У цьому ключі політика більше не редукується до ідеології чи технічного управління, а віднаходиться як трансцендентно-феноменологічна подія, в якій суб'єктність дослідника опиняється на межі між світами. Стаття завершується міркуваннями про значення трансдисциплінарного бачення для осмислення європейської інтелектуальної традиції в умовах цивілізаційної кризи, викликаній постмодерним релятивізмом, технократичними спрощеннями та новітніми формами авторитаризму.

Ключові слова: трансдисциплінарність, політична філософія, експериментальна філософія, теорія, логіка включеного третього, метафілософія.

Як цитувати: Трачук, Л., (2025). Трансдисциплінарне дослідження політики, або філософія як експериментальна пригода. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки»*, (71), 25-32. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-03>

In cites: Trachuk, M., (2025). The transdisciplinary research of politics, or the philosophy as the experimental adventure. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science*, (71), 25-32. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-03> [In Ukrainian]

Трансдисциплінарність є актуальним методом сучасних інноваційних досліджень у різних наукових галузях. Особливу актуальність дослідження трансдисциплінарних підходів набуває при спробах вирішення складних проблем, що не лише формуються на перехресті різних дисциплін чи наукових галузей, але й часто виходять навіть за межі суто наукової проблематики. В таких підходах підкреслюється необхідність залучення широкого кола інноваційних, експериментальних методів та розробок, що можуть виходити далеко за межі науки, синтезуючи інші аспекти людського знання та досвіду.

Філософське дослідження політики, при спробі схопити предмет дослідження в усій повноті, виявляє до уваги дослідника низку складних проблем, що виходять за межі суто політичного дослідження в його вузькому розумінні, але натомість спонукають до залучення в роботу напрацювань з інших галузей філософії (метафілософії, історії філософії, філософської антропології, естетики, логіки) та інших галузей наукового знання (зокрема, історії, лінгвістики, релігієзнавства, мистецтвознавства тощо). Сформульоване таким чином дослідження політики не може зводитися до суто міждисциплінарного, а має постати саме як трансдисциплінарне дослідження. Метою цієї статті є доведення необхідності трансдисциплінарної методології в дослідженнях політичної філософії та політики як історичного та культурного явища. Ми ставимо перед собою завдання:

- 1) визначити особливості трансдисциплінарного методу дослідження, спираючись на праці теоретиків цього методу;
- 2) розкрити питання про те, чому та як саме філософське дослідження політики перетворюється на трансдисциплінарний дослідницький проєкт;
- 3) проаналізувати історичні корені трансдисциплінарного підходу з філософської точки зору;
- 4) відзначити деякі актуальні напрямки політичної трансдисциплінарності у їхній взаємодії з напрацюваннями сучасної філософії.

Серед українських дослідників методології науки проблематика трансдисциплінарного підходу загалом непогано розроблена. Наразі в україномовному науковому середовищі існує досить багато розвідок різних аспектів трансдисциплінарності, здійснених такими вченими, як М. Бойченко, Т. Воропаєва, Т. Данилова, М. Ростока, О. Титар та інші. Однак маємо відзначити, що в українському науковому дискурсі дуже мало досліджений саме політичний аспект трансдисциплінарності, не надто глибоко розроблена проблема використання інноваційних та інтегративних трансдисциплінарних підходів у політичній науці та філософії.

Вперше термін «трансдисциплінарність» на початку 1970-х років запропонував швейцарський психолог Жан Піаже для позначення нового етапу розвитку сучасної науки, яка має стати вищою над рівні суто дисциплінарної та навіть інтердисциплінарної методології, аби «виявити зв'язки всередині всеохоплюючої системи без чітких кордонів між дисциплінами» [цит. за: Nicolescu, 2003]. Як бачимо, вже в цьому початковому окресленні проявляється *перша принципова особливість* трансдисциплінарного методу: на відміну від інтердисциплінарності, трансдисциплінарне дослідження ставить перед собою задачу не встановити нові зв'язки між усталеними дисциплінами, а *сформувати у дослідника всеохоплююче системне бачення багаторівневої реальності*. Маючи голістичне уявлення про цілісність, тотальність і системність реальності, трансдисциплінарний дослідник діє за голістичним принципом руху від цілого до партикулярного (а не навпаки), й таким чином встановлює зв'язки не просто між науковими дисциплінами, а між різними рівнями та аспектами реальності.

Дослідник і теоретик трансдисциплінарності Б. Ніколеску, визначаючи трансдисциплінарність, говорить про неї, як про «нове знання *in vivo*» [Nicolescu, 2003]. В експериментальній науці під знанням *in vivo* розуміють таке знання, яке отримане в ході дослідження в цілісному живому організмі, на протизагу знанням *in vitro*, для отримання якого достатньо працювати з частиною живого або взагалі з мертвим організмом. Дослідник вказує на зв'язок між принципом «знання *in vivo*» та запропонованими ним *трьома аксіомами трансдисциплінарності*:

«1. У Природі та в нашому знанні про Природу існують різні рівні Реальності та, відповідно, різні рівні перцепції.

2. Рух від одного рівня Реальності до іншого забезпечується логікою включеного третього.

3. Всеохоплююча структура рівнів Реальності та перцепції – це складна структура: кожен рівень є тим, чим є, бо всі рівні існують одночасно» [Nicolescu, 2010].

У поєднанні цих аксіом із принципом *in vivo* отримуємо ще одну особливість трансдисциплінарного дослідження: Реальність тут мислиться як складний «живий» організм, всередині якого знаходиться сам учений. Така інтеріоризація, коли суб'єкт-дослідник отримує нове знання ніби зсередини самого об'єкта дослідження, перегукується з підходом феноменології, де, пам'ятаючи про принцип гуссерлівського *Epoche*, передбачається досліджувати предмет не через абстрактне теоретизування про цілісність, а через критичне знаходження себе всередині цілісності й вироблення наукового знання з власної

феноменологічної перспективи.

Дослідники трансдисциплінарності в якості однієї з найважливіших характеристик цього явища також називають залучення до досліджень не лише неакадемічних методів, але й неакадемічних стейкхолдерів, які можуть пропонувати точки зору, альтернативні по відношенню до усталених наукових конвенцій [Rigolot, 2020; Schmidt et al., 2022]. З метою кращого розуміння складних системних зв'язків у Реальності під час праці над конкретною проблемною науковець може обережно вийти за рамки суто академічних практик і поцікавитися досвідом митця, релігійного діяча, громадського активіста тощо. Це дозволяє дещо по-іншому осмислити такий актуальний напрямок сучасних філософських досліджень, як експериментальна філософія, яка досі мислиться радше не як трансдисциплінарний, а суто інтердисциплінарний напрямок, де сполучаються філософські методи з методами природничих наук та психологічних експериментів [Knobe, & Nichols, 2017]. Зауважимо, що трансдисциплінарні дослідження характеризуються своєю експериментальністю й відкритістю до нових «шляхів» та «мандрівок». С. Ріголо навіть ототожнює трансдисциплінарний науковий «шлях» із особливим «способом буття» (the way of being) [Rigolot, 2020]. Підсумовуючи особливості трансдисциплінарного дослідження, можемо заключити, що найбільше у ньому важить баланс між системністю та спонтанністю: складне цілісне бачення реальності виявляється в процесі осмислення завдяки власному досвіду та оригінальним креативним напрацюванням.

Політика є одним з тих предметів, які чи не найбільш відкриті до вищезначених принципів трансдисциплінарного дослідження. Ґрунтовне мислення про політику так чи інакше виводить нас на більш складні теми для філософування, в яких, як у перехресті чи в інших складних структурах, сполучаються між собою різні рівні реальності. Починаючи від античних витоків філософії й до сьогодення філософське мислення політики є саме таким. Для ілюстрації цієї тези наведемо декілька історичних прикладів.

Політична теорія Платона була не окремою політичною «дисципліною», а складною системою філософської пайдеї, метафоризувала вчення про будову душі, а також давала фундаментальні відповіді навіть не так на політичні, як на метафілософські питання в оригінальній діалогічній формі «відкритого тексту» з нестандартними та провокативними концепціями. Традиція аристотелізму, хоч і має відмінності від платонічної, у філософській рефлексії політики також послуговується складним інструментарієм, не забуваючи розглядати політику у структурному зв'язку з проблемами логіки, мовлення, антропології та глобального системного мислення загалом. Політична теорія Арістотеля була частиною складної освітньої системи, де розуміння політики неможливе без розуміння етики й поетики, розуміння останніх має бути узгоджене з фізикою та «першою філософією», а інструментом для осягнення всієї цієї системи знання є «аналітика» (логіка). Тома Аквінський, коментуючи Арістотелеву «Політику», вдається не так до політичного, як до логічного дослідження в душі високої схоластики (по-своєму також претендуючи на всеохоплююче системне знання). Данте Аліґ'єрі, будучи поетом, виступає так само і як політик та мислитель, який пише не тільки наповнену глибоким політичним змістом «Комедію», але й глибоко політизовані філософські трактати та листи, всюди мислячи політичні питання в контексті своєї глобальної поетичної візії всесвіту.

Сучасні теоретики трансдисциплінарності активно досліджують політику в своїх розробках. Такі роботи присвячені, зокрема, усвідомленню та аналізу особливостей політичного плюралізму крізь призму плюралізму онтологічного. Так, Л. Грінекр в оглядовій аналітичній статті, присвяченій різним підходам до трансдисциплінарного мислення політики, інтерпретує ідеї Б. Ніколеску в політичному сенсі, підкреслюючи плюралістичну відкритість трансдисциплінарного погляду на «тотальність» буття. Автор проблематизує зворотний бік онтологічної плюральності, що може становити загрозу демократичним цінностям сучасного суспільства: «Як бути з тоталітарним правителем: чи його реальність є рівноцінною до демократичної реальності?» [Greenacre, 2020]. Це питання видається особливо актуальним для нас сьогодні, коли ми вкрай гостро відчуваємо ціну цього зворотного боку ідей про постмодерну множинність, зокрема в неоавторитарних ідеологічних конструкціях на кшталт концепції «багатополярного світу». Однак, на думку Л. Грінекра та Б. Ніколеску, трансдисциплінарність передбачає іншу тотальність, плюралістична складність якої має нейтралізувати тоталітаризм, що за умови цілісного бачення стане як максимум лише окремою формою одиничної (single) реальності, однієї з багатьох: «Одинична реальність ніколи не зможе бути універсальною, бо вона не може охопити або описати всю реальність у

цілому. Тільки в суспільстві, де ми шукаємо універсальної догми (на кшталт суспільства, де ми живемо), фашистські та тоталітарні реальності здобувають широке прийняття та домінування» [Greenacre, 2020].

Спробу систематизації трансдисциплінарних методологічних підходів до політичної науки здійснила С. Макгрегор, виділивши три основні напрямки:

1. *Школа Б. Ніколеску*, що ставить політику в контекст множинної онтології, «комплексної» епістемології та неklasичної логіки, яка ґрунтується на аксіомі включеного третього (яке, в свою чергу, не зводиться до простого гегелівського синтезу через зняття протилежностей).

2. *Цюрихська школа* (Гіббонс, Кляйн, Новотний та інші), яка розробляє новітню концепцію «постнормальної науки», акцентуючи увагу на співпраці науковців із суспільством, в тому числі наділяючи таку співпрацю вагомим політичним змістом.

3. *Бразильська школа* (Л. да Кошта) представляє власний фундаментальний проєкт трансдисциплінарності під назвою «голопраксис», заснований на голістичній теорії, психологічних концепціях К. Г. Юнга та типології Масрз-Бріггз; цей напрямок більш зорієнтований на розробки в галузі ефективного управління, зокрема пропонує власну концепцію «трансдисциплінарного менеджменту» [McGregor, 2023].

Чим може допомогти трансдисциплінарність дослідникам, що хочуть досліджувати політику крізь логіко-феноменологічну призму, бачачи в політиці філософське видіння / винахід / вишукування (й зрештою – загублену вишуканість)? Як наголошувалося вище, сам предмет дослідження вже спонукає до глибокої філософської рефлексії, яка в результаті обертається вторинною метафілософською рефлексією щодо філософії як такої. Філософія, яка заново винаходить політику на шляху theогія як мандрівки – це філософія, що (пере)визначає саму себе як рефлекс політичного, набуваючи тим самим особливої гостроти в сучасній ситуації так званої *вторинної рефлексії модерну* [Трачук, 2024]. Починаючи з осмислення політики, ми врешті-решт приходимо до питань про генезу, розвиток і перспективи цілих пластів європейської інтелектуальної спадщини (філософії, науки, мистецтва, язичницьких та монотеїстичних релігій тощо). Масштабний і ґрунтовний історичний та історико-філософський аналіз взаємин філософії, політики та феномену публічності крізь час і простір культур вимагає системного, комплексного бачення процесів у їхньому історичному розвитку, а також вибудови тонких зв'язків між поняттями й дисциплінами (між риторикою й діалектикою, авторством та ідіотизмом, релігією й топологією тощо).

Крім того, виходячи з вищезазначених особливостей трансдисциплінарності, політичному філософу, який вдається до трансдисциплінарного методу, варто проблематизувати й саме це філософське бачення, а також його більш складний модус – *видіння* (що можна визначити як спосіб становлення виду / аспекту). Для цього варто залучити методи логічних, лінгвістичних, феноменологічних, гносеологічних, естетичних досліджень, однак при цьому варто утримуватися від простого еклектичного жонглювання поняттями й дисциплінами, але натомість виробляти найбільш доречні тактики теоретичного філософування-як-подорожі (слідкуючи за «маршрутом» / «погодою» / «атмосферою» / «настроєм» мандрівки) з метою виобразити складну структуру політико-філософських видінь-конструкцій, що сутнісно зводяться до кореневої онтологічної проблематики суб'єктності.

Однак, на наш погляд, у трансдисциплінарного підходу в редакції, викладеній Б. Ніколеску, існують і досить сумнівні місця, які потребують критичного розгляду. В аксіоматиці Б. Ніколеску не проблематизована тотальність «Природи» (за аксіомою №1), натомість вона приймається як самоочевидна іманентна реальність. На наш погляд, це послаблює філософський потенціал студій, присвячених джерелам суб'єктності в семантичному конфлікті релігії / політики, сакрального / профанного, де питання потреби в абсолютній трансценденції за межами будь-якої іманентизації в «Природі» досі залишається гострим, відкритим і не знятим.

Натомість, дуже продуктивною евристично та філософськи значущою видається трансдисциплінарна аксіома №2, з якою можна пов'язати дослідження в сучасних неklasичних логіках, а також у лінгвістиці та аналітичній філософії. Зокрема, для дослідження видимості / аспектності в лінгвістичному розумінні корисним буде звернутися, наприклад, до таких вагомих концепцій аналітичної філософії 2-ої пол. XX ст., як дослідження мовленнєвих ігор Л. Вітгенштайна, теорія мовленнєвих актів (зокрема, концепт «перформативу» Дж. Остіна), а також семантика можливих світів С. Кріпке, інші праці з аналітичної метафізики, формальної семантики, модальної логіки часу та простору тощо. Серед трансдисциплінарних дослідників

детально проблематику логіки включеного третього розробляє Й. Бреннер, деконструюючи усталену з античності логіку виключення як саме західну логіку й доповнюючи її альтернативними моделями індійських, китайських та сучасних японських логік [Brenner, & Wang, 2023]. Зазначені підходи та напрямки досліджень багато в чому перегукуються з трансдисциплінарною візією, де наука розглядається не у вакуумі, а як складник розгалуженої структури знання та зрештою як культурний феномен.

Підбиваючи *підсумки*, зазначимо, що в цій роботі ми з'ясували основні особливості трансдисциплінарного дослідження як сукупності новаторських підходів до вирішення складних наукових задач у сучасну інформаційну епоху. Характеристики трансдисциплінарного бачення розкриті на прикладах робіт деяких основних теоретиків напрямку (зокрема, Ж. Піаже, Б. Ніколеску, Л. Грінекра, Й. Бренера тощо). Серед ключових особливостей трансдисциплінарного підходу виявлені:

1. Необхідність формування дослідницького бачення складної цілісної реальності; у цьому сенсі трансдисциплінарність можна було б назвати не просто науковим методом, а *культурою нового бачення*;

2. Праця *in vivo*, тобто зсередини живої цілісної реальності, в ситуації, коли об'єктність реальності та суб'єктність дослідника не знімаються в гегелівському режимі, але суміщаються за принципом інклюзивної логіки. Тут можна провести паралелі з акторно-мережевою теорією Б. Лятура, де також відбувається «реасамбляж» між суб'єктом та об'єктом дослідження, що згодом переходить у асамбляж філософії, науки й мистецтва (Цит. Латур).

3. Широке залучення в дослідження позанаукових практик та експертів із ненаукових галузей, експериментальність підходу.

4. Знаходження балансу між системністю та індивідуальною креативністю дослідника.

Трансдисциплінарність дозволяє філософії по-новому усвідомити саму себе, повернувшись до витоків власного досвіду, зокрема такий підхід поглиблює розуміння традиції розподілу філософії на теоретичну й практичну. Теоретичні розробки Античності та Середньовіччя з їхніми архаїчними методами, вільними від більш пізніх вузько дисциплінарних обмежень, можуть бути побачені як парадоксальні передвісники сучасної трансдисциплінарності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ростока, М. (2020). Трансдисциплінарний підхід в освітній системі України (частина 1). Аналітичний огляд, 12. с. 30-48.
2. Титар, О. В. (2019). Трансдисциплінарність і «суспільство знання» в розвитку сучасної національної філософії науки. Гуманітарний часопис, (2), pp. 13–21. <https://doi.org/10.32620/gch.2019.2.02>
3. Титар, О. В. (2021). РОЛЬ ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНОГО ДІАЛОГУ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки», (62), 15-19. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2020-62-02>
4. Трачук, М. (2024). Винахід політики: між агоністичною риторикою та полемічною діалектикою. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», (71), 97-110. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-71-08>.
5. Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1962. 174 p.
6. Boichenko, M. (2019) Philosophical Position: Academic Neutrality Through Engagement with Academic Truth. Philosophical dialogues, 2019 (17-18). pp. 46-57.
7. Brenner, J. E. (2010). The philosophical logic of Stephane Lupasco (1900 – 1988). Logic and Logical Philosophy, 19(3). <http://dx.doi.org/10.12775/LLP.2010.009>
8. Brenner, J. E. (2014). Logic, science and the problem of complexity. Foundations of Science, 19(2), 177–193. <https://doi.org/10.1007/s10699-013-9336-7>
9. Brenner, J. E. (2017a). Linking the Tao, biomathics and information through the logic of energy. Progress in Biophysics and Molecular Biology, 131, pp. 15-33. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0079610717300792>; <https://doi.org/10.1016/j.pbiomolbio.2017.08.006>
10. Brenner, J. E. (2017b). The transdisciplinary logic of Stéphane Lupasco for the understanding of

- complex systems. In M. A. Rodrigues, F. P. da Silva, & R. A. C. da Silva (Eds.), *Dynamical systems, chaos and applications* (pp. 37–58). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63082-3_3
11. Brenner, J. E. (2019). Transdisciplinarity, complexity, and the included middle. In I. Licata & L. Chiatti (Eds.), *Logic of quantum mechanics: From quantum information to quantum cognition* (pp. 35–51). World Scientific. https://doi.org/10.1142/9789813276897_0003
12. Brenner, J. & Wang, Z. (2023). On Middles and Thirds. *Computer Sciences Mathematic Forum*, 2023, 8(1), 4; <https://doi.org/10.3390/cmsf2023008004>
13. Chornomordenko, D. (2015). Contemporary ecology and the transdisciplinary methodology of investigations. *Hylea: scientific review*, 97. pp. 247–252.
14. DeRoo, N. (2022). *The Political Logic of Experience: Expression in Phenomenology*. Fordham University Press. 240 p. <https://doi.org/10.1515/9781531500078>; <https://doi.org/10.5422/fordham/9781531500047.001.0001>; <https://doi.org/10.2307/j.ctv2j56zcz>
15. Greenacre, L. (2024). The Politics of Transdisciplinarity. *World Futures*, 80(4), 348–372. <https://doi.org/10.1080/02604027.2024.2330253>
16. Husserl, E. (2002). *Zur phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926–1935)*. Springer / Husserliana 34. 320 S. <https://doi.org/10.1007/978-94-010-0574-6>
17. Hadot, P. (1995). *Philosophy as a Way of Life*. Edited by Arnold I. Davidson and translated by Michael Chase. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing. 660p.
18. Knobe, J., & Nichols, S. (2017). Experimental Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/experimental-philosophy/>
19. Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press. 311 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199256044.001.0001>
20. McGregor, S. L. T. (2023). Transdisciplinarity and Public Policy. *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*, 14. <https://doi.org/10.22545/2023/00219>
21. Nicolescu, B. (2003). Definition of Transdisciplinarity. Retrieved from: <http://www.caosmose.net/candido/unisinostextos/textos/nicolescu1.pdf>
22. Nicolescu, B. (2010). Methodology of Transdisciplinarity – Levels of Reality, Logic of the Included Middle and Complexity. *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*, Vol. 1, N. 1, pp. 19–38.
23. Ono, H. et al. (2017). Philosophical Logic: Current Trends in Asia. Retrieved from: https://www.academia.edu/110112608/Philosophical_Logic_Current_Trends_in_Asia
24. Rigolot, C. (2020). Transdisciplinarity as a discipline and a way of being: complementarities and creative tensions. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7, 100. Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/s41599-020-00598-5>. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00598-5>
25. Schmidt, L., Falk, T., Siegmund-Schultze, M., & Spangenberg, J. H. (2020). The objectives of stakeholder involvement in transdisciplinary research: A conceptual framework for a reflective and reflexive practice. *Ecological Economics*, 176, 106751. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106751>
26. Sha Xin Wei (2013). *Poiesis and Enchantment in Topological Matter*. Cambridge, MA: The MIT Press. 384 p. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262019514.001.0001>

Стаття надійшла до редакції 23.03.2025

Стаття рекомендована до друку 30.04.2025

Mykyta S. Trachuk, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0008-2558-3819>

THE TRANSDISCIPLINARY RESEARCH OF POLITICS, OR THE PHILOSOPHY AS THE EXPERIMENTAL ADVENTURE

This article offers a philosophical elaboration of the transdisciplinary approach to the study of politics, framing it as a complex cultural and ontological phenomenon that calls for a rethinking of both philosophy itself and the foundations of scientific knowledge. The author argues that traditional interdisciplinary frameworks, though epistemically fruitful, are insufficient to capture the full multidimensionality of the political — a field where logical, aesthetic, linguistic, religious, corporeal, and sacral dimensions of being intersect. Therefore, political philosophy must unfold as a transdisciplinary endeavor that does not merely cross

disciplinary boundaries but transforms the very structure of cognition, situating the philosopher as a participant in a living knowledge process — in vivo. In this sense, politics ceases to be a static object of analysis and becomes a situation of existential insight, requiring critical openness and a capacity to think through the logic of the included middle. Drawing on the ideas of J. Piaget, B. Nicollescu, J. Brenner, and L. Greenacre, as well as the philosophical heritage of Plato, Aristotle, Dante, and Aquinas, the article traces the historical continuity of transdisciplinary political thought. Special emphasis is placed on critiquing the naturalist assumptions in Nicollescu's theory and supplementing them with alternatives from philosophy of language (Wittgenstein, Austin), analytical logic, phenomenology, and possible worlds semantics. The article highlights the relevance of non-classical logics (particularly the logic of the included middle) as philosophical tools for engaging with ontological pluralism. It also examines the intersections between transdisciplinary political philosophy and fields such as holist epistemology, actor-network theory, transdisciplinary management, and experimental philosophy. Transdisciplinarity is envisioned as a heuristic journey — a *theoria* — which is both a mode of being and a mode of reflection, wherein philosophical discourse becomes an experimental construct. In this perspective, politics is no longer reducible to ideology or managerial technique, but is rediscovered as a transcendental-phenomenological event wherein the subjectivity of the researcher is situated on the threshold between worlds. The article concludes by reflecting on the significance of transdisciplinary vision for engaging with the European intellectual tradition in the context of civilizational crisis marked by postmodern relativism, technocratic reductionism, and emergent forms of authoritarianism.

Keywords: **transdisciplinarity, political philosophy, experimental philosophy, theoria, logic of the included third, metaphilosophy.**

REFERENCES

1. Rostoka, M. (2020). Transdisciplinary Approach in the Education System of Ukraine (part 1). Analytical review, 12. pp. 30-48. (in Ukraine)
2. Tytar, O. V. (2021). The role of transdisciplinary dialogue in the modern information society. Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Theory of Culture and Philosophy of Science, 62, pp. 15–19. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2020-62-02> (in Ukraine)
3. Tytar, O. V. (2019). Transdisciplinarity and the "Knowledge Society" in the development of contemporary national philosophy of science. Humanities Journal, (2), pp. 13–21. <https://doi.org/10.32620/gch.2019.2.02> (in Ukraine)
4. Trachuk, M. (2024). Invention of politics: between agonistic rhetoric and polemical dialectic. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias, (71), 97-110. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2024-71-08> (in Ukraine)
5. Austin, J. L. (1962). How to Do Things with Words. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1962. 174 p.
6. Boichenko, M. (2019) Philosophical Position: Academic Neutrality Through Engagement with Academic Truth. Philosophical dialogues, 2019 (17-18). pp. 46-57.
7. Brenner, J. E. (2010). The philosophical logic of Stéphane Lupasco (1900 – 1988). Logic and Logical Philosophy, 19(3). <http://dx.doi.org/10.12775/LLP.2010.009>
8. Brenner, J. E. (2014). Logic, science and the problem of complexity. Foundations of Science, 19(2), 177–193. <https://doi.org/10.1007/s10699-013-9336-7>
9. Brenner, J. E. (2017a). Linking the Tao, biomathics and information through the logic of energy. Progress in Biophysics and Molecular Biology, 131, pp. 15-33. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0079610717300792>; <https://doi.org/10.1016/j.pbiomolbio.2017.08.006>
10. Brenner, J. E. (2017b). The transdisciplinary logic of Stéphane Lupasco for the understanding of complex systems. In M. A. Rodrigues, F. P. da Silva, & R. A. C. da Silva (Eds.), Dynamical systems, chaos and applications (pp. 37–58). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-63082-3_3
11. Brenner, J. E. (2019). Transdisciplinarity, complexity, and the included middle. In I. Licata & L. Chiatti (Eds.), Logic of quantum mechanics: From quantum information to quantum cognition (pp. 35–51). World Scientific. https://doi.org/10.1142/9789813276897_0003
12. Brenner, J. & Wang, Z. (2023). On Middles and Thirds. Computer Sciences Mathematic Forum, 2023, 8(1), 4; <https://doi.org/10.3390/cmsf2023008004>
13. Chornomordenko, D. (2015). Contemporary ecology and the transdisciplinary methodology of investigations. Hylea: scientific review, 97. pp. 247-252.
14. DeRoo, N. (2022). The Political Logic of Experience: Expression in Phenomenology. Fordham University Press. 240 p. <https://doi.org/10.1515/9781531500078>; <https://doi.org/10.5422/fordham/9781531500047.001.0001>; <https://doi.org/10.2307/j.ctv2j56zcc>

- 15.Greenacre, L. (2024). The Politics of Transdisciplinarity. *World Futures*, 80(4), 348–372. <https://doi.org/10.1080/02604027.2024.2330253>
- 16.Husserl, E. (2002). Zur phänomenologischen Reduktion. Texte aus dem Nachlass (1926–1935). Springer / Husserliana 34. 320 S. <https://doi.org/10.1007/978-94-010-0574-6>
- 17.Hadot, P. (1995). *Philosophy as a Way of Life*. Edited by Arnold I. Davidson and translated by Michael Chase. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing. 660p.
- 18.Knobe, J., & Nichols, S. (2017). Experimental Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/experimental-philosophy/>
- 19.Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press. 311 p. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199256044.001.0001>
- 20.McGregor, S. L. T. (2023). Transdisciplinarity and Public Policy. *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*, 14. <https://doi.org/10.22545/2023/00219>
- 21.Nicolescu, B. (2003). Definition of Transdisciplinarity. Retrieved from: <http://www.caosmose.net/candido/unisinostextos/textos/nicolescu1.pdf>
- 22.Nicolescu, B. (2010). Methodology of Transdisciplinarity – Levels of Reality, Logic of the Included Middle and Complexity. *Transdisciplinary Journal of Engineering & Science*, Vol. 1, N. 1, pp. 19-38.
- 23.Ono, H. et al. (2017). Philosophical Logic: Current Trends in Asia. Retrieved from: https://www.academia.edu/110112608/Philosophical_Logic_Current_Trends_in_Asia
- 24.Rigolot, C. (2020). Transdisciplinarity as a discipline and a way of being: complementarities and creative tensions. *Humanities and Social Sciences Communications*, 7, 100. Retrieved from: <https://www.nature.com/articles/s41599-020-00598-5>; <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00598-5>
- 25.Schmidt, L., Falk, T., Siegmund-Schultze, M., & Spangenberg, J. H. (2020). The objectives of stakeholder involvement in transdisciplinary research: A conceptual framework for a reflective and reflexive practice. *Ecological Economics*, 176, 106751. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106751>
- 26.Sha Xin Wei (2013). *Poiesis and Enchantment in Topological Matter*. Cambridge, MA: The MIT Press. 384 p. <https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262019514.001.0001>

The article was received by the editors 23.03.2025

The article is recommended for printing 30.04.2025

Микита Володимирович Мязін

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна
<https://orcid.org/0009-0003-4901-8789>

ЦИФРОВА ВИДИМІСТЬ ТА ПРИВАТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ МІСТІ

У представленому дослідженні здійснюється ґрунтовний епістемологічний аналіз феномену тотальної цифрової видимості (total digital visibility) в контексті сучасної урбаністичної парадигми та його імплікацій щодо приватності й суб'єктної автономії міських резидентів. Актуальність проблематики детермінована експоненційною акселерацією цифрової трансформації урбаністичних агломерацій, що супроводжується імплементацією технологій панконтинуального моніторингу, холистичного аналізу великих даних та інтегральної інфраструктури «розумного міста» (smart city). Означені процеси конституують безпрецедентні режими соціотехнічного контролю, де перцептивні, локомоційні та соціальні патерни мешканців підлягають мультимодальній фіксації через гібридні системи сенсорів, відеоаналітики, мобільних інтерфейсів та алгоритмів машинного навчання. Застосовуючи мультиметодологічний підхід, автор експлікує генезу концепту «цифрової видимості» (digital visibility) у інтердисциплінарному полі, простежуючи його семантичні кореляції із соціологією спостереження (surveillance studies) у працях David Lyon та Zygmunt Bauman, критичною аналітикою капіталізму нагляду (surveillance capitalism) у дослідженнях Shoshana Zuboff, експлорацією алгоритмічної суверенності у роботах Taina Bucher та урбаністичними метаморфозами в інтерпретації Rob Kitchin й Sharon Zukin. Особливу аналітичну увагу приділено архітектоніці цифрового спостереження в урбаністичному просторі, що трансформує резидентів у «данізованих суб'єктів» (datafied citizens), позбавлених епістемічного суверенітету над власними даними. У результаті систематизації емпіричних та теоретичних даних виокремлено тріаду фундаментальних загроз приватності в умовах цифрової урбанізації: алгоритмічну редукацію приватності, асиметрію видимості та формування «поведінкового надлишку». Екстраполюючи проблематику на український контекст, автор демонструє дискрепанцію між темпами цифровізації міст та рівнем нормативно-правової регуляції й кібер-освіченості громадян. На основі критичного аналізу робіт вітчизняних дослідників аргументується необхідність конструювання етики цифрової присутності як гібридної нормативної матриці, що інтегрує легальні механізми захисту даних із гуманістичними принципами інтерсуб'єктивної взаємодії у цифровому континуумі. Компаративний аналіз завершується формулюванням тріади аксіологічних принципів цифрової урбаністики: транспарентності алгоритмів, права на цифрову інвизибільність та розвитку цифрової грамотності. Дослідження створює нові епістемологічні перспективи для трансдисциплінарного дискурсу на стику філософської антропології, соціальної теорії, урбаністики та digital studies.

Ключові слова: **цифрова видимість, приватність, розумне місто, капіталізм нагляду, етика даних, цифрова урбаністика.**

Як цитувати: Мязін, М., (2025). Цифрова видимість та приватність у сучасному місті. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки»*, (71), 33-41. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-04>

In cites: Miazin, M., (2025). Digital visibility and privacy in contemporary urban space. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science*, (71), 33- 41. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-04> [In Ukrainian]

Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням процесів цифрової трансформації сучасних міст, що супроводжується впровадженням систем моніторингу, аналітики великих даних та інфраструктури «розумного міста». Ці зміни призводять до формування феномену тотальної цифрової видимості (total digital visibility), що передбачає всепроникне спостереження за діями, переміщенням і поведінкою мешканців через мережу сенсорів, камер, мобільних пристроїв, соціальних мереж і систем штучного інтелекту.

В українському контексті питання приватності та захисту персональних даних у цифровому міському середовищі набуває особливої гостроти через активні процеси цифровізації при недостатньому розвитку відповідних правових механізмів та низькій обізнаності громадян щодо кібербезпеки. Існує нагальна потреба в комплексному дослідженні антропологічних аспектів цифрової тотальності та розробці етики цифрової присутності, яка враховувала б автономію суб'єкта, його право на приватність та відповідальну взаємодію в цифровому просторі.

Мета дослідження полягає в аналізі феномену тотальної цифрової видимості в сучасному місті та визначенні її впливу на приватність і автономію міських мешканців, а також у розробці концептуальних засад етики цифрової присутності як нормативної рамки, що орієнтується на гуманістичні цінності у взаємодії з цифровим середовищем міста.

Завдання дослідження: 1) Проаналізувати еволюцію поняття «цифрова видимість» (digital visibility) у міждисциплінарному контексті, зокрема в соціології спостереження, критиці цифрового капіталізму, дослідженнях алгоритмів і медіа та урбаністиці. 2) Дослідити трансформацію архітектури спостереження в цифровому місті та її вплив на формування парадигми «datafied citizen» (громадянина, перетвореного на дані). 3) Визначити основні загрози приватності, що виникають у процесі цифрової урбанізації, зокрема алгоритмічну редукцію приватності та асиметрію видимості. 4) Проаналізувати сучасний стан правового забезпечення захисту персональних даних в умовах цифровізації українських міст. 5) Обґрунтувати необхідність розробки етики цифрової присутності як нормативної рамки взаємодії в цифровому просторі міста. 6) Сформулювати ключові принципи етики цифрової урбаністики, спрямовані на збереження людської гідності та автономії в умовах тотальної цифрової видимості.

Об'єктом дослідження є процеси цифрової трансформації сучасних міст та пов'язані з ними системи моніторингу й спостереження, що формують режим тотальної цифрової видимості.

Предметом дослідження є вплив тотальної цифрової видимості на приватність та автономію міських мешканців, а також етичні аспекти взаємодії людини з цифровим середовищем міста.

Цифрова трансформація сучасних міст супроводжується впровадженням систем моніторингу, аналітики великих даних та інфраструктури «розумного міста», що значно змінює режим видимості в міському середовищі. Цей процес отримав назву тотальної цифрової видимості (total digital visibility), що означає всепроникне спостереження за діями, переміщенням і поведінкою мешканців через мережу сенсорів, камер, мобільних пристроїв, соціальних мереж і систем штучного інтелекту. Розглядаючи ключові дослідження, які фокусуються на приватності як соціальному та політичному виклику цифрової урбанізації, з поля зору експертів часто зникає антропологічний аспект процесу цифрової тотальності. У добу цифрової урбанізації, де міські простори дедалі більше пронизані сенсорними мережами, системами відеонагляду, алгоритмами розпізнавання облич та аналітикою поведінкових даних, постає критичне питання: якою мірою зростаюча тотальна видимість мешканців міста загрожує їхній приватності?

Звернімося до визначення поняття «цифрова видимість». Поняття «цифрова видимість» (digital visibility) не має однозначного авторства, як, наприклад, класичні теоретичні концепти, і не закріплено за якимось одним ученим чи датою. Воно виникло як частина ширшої дискусії про цифровий контроль, спостереження, прозорість і дані, особливо в контексті цифрових технологій, соціальних мереж, «розумних» міст та великих даних. Спершу воно з'явилося у контексті практичного застосування систем відеонагляду ще наприкінці 1980-х. Це свого часу викликало дебати про прозорість і спостереження (surveillance studies), де обговорювались не тільки технічні та правові аспекти, але й соціальні та психологічні.

Девід Лайон, провідний дослідник у сфері соціології спостереження, використовує терміни, пов'язані з «видимістю» в цифровому середовищі у книзі «Суспільство спостереження: моніторинг повсякденного життя» (Surveillance Society: Monitoring Everyday Life) [Lyon, 2001], яка вважається класичною працею, де цифрова видимість трактується як наслідок збирання даних у повсякденному житті. Дослідник аналізує, як цифрові системи «виводять» суб'єктів у поле видимості. Він описує, як цифрові технології роблять людей «видимими» для держави, корпорацій і один одного. Це змінює патерни поведінки людини, яка відчуває цей тиск спостереження.

Згодом у 2013 році у співавторстві з Зигмундом Бауманом у книжці «Спостереження за

рідиною: розмова» (Liquid Surveillance: A Conversation) [Bauman, Lyon, 2013] Лайон проаналізує ідею нової прозорості й постійної видимості в цифрову епоху. Щодня Google та емітенти кредитних карт відзначають деталі наших звичок, турбот і переваг, тихо підказуючи індивідуальні маркетингові стратегії з нашою активною, надто часто настирливою співпрацею. Сьогодні в світі, де простори можуть бути нефіксованими, а час безмежним, наш вічний рух не залишається непоміченим. Спостереження поширюється неймовірними досі способами, реагуючи на мінливу природу сучасного життя і відтворюючи його, просочуючись в області, де колись воно мало незначний вплив. В суспільстві все частіше використовуються нові форми цифрової прозорості, де кожен стає водночас спостерігачем і спостережуваним. Цифрова прозорість перетворюється в цих умовах на тотальний принцип глобалізованого суспільства. Розвиток такої позиції можна простежити і в концепції цифрової видимості у контексті міського середовища. У сфері урбаністики та медіа, поняття цифрової видимості часто фігурує в дослідженнях міських медіа-інфраструктур, смарт-технологій, цифрової ідентичності та даних. Зокрема, у працях американської дослідниці та соціального психолога Шошани Зубофф (Shoshana Zuboff) в роботі «The Age of Surveillance Capitalism» [Zuboff, 2019], де піднімається питання контролю через «видимість» поведінки в цифровому просторі. Авторка пропонує свій аналіз того, як технологічні гіганти створюють «тотальну видимість» для монетизації поведінки користувачів. Фактично, мова йде не просто про спостереження і захист, а контроль за людиною, який не завжди може бути використано на її благо. Цифровий тоталітаризм переходить межі фантастики і стає побутовим явищем сучасного суспільства.

Digital Visibility перетворюється на культурний та соціальний конструкт для позначення того, як тіла, ідентичності або поведінка стають помітними або непомітними в цифровому просторі. На це звертає увагу Таїна Бухер [Bucher, 2012], аналізуючи, як алгоритми визначають, хто та що буде «видимим» у соціальних мережах. Як медіа-дослідник, вона використовує digital visibility для позначення механізмів, через які деякі суб'єкти отримують більше цифрової присутності, ніж інші. Авторка досліджує, як алгоритми Facebook визначають, хто стає видимим у стрічці новин — і яким чином це формує цифрову суб'єктивність.

У більш розгорнутому вигляді ці процеси аналізуються Хосе ван Дейк (José van Dijck) в роботі «Культура зв'язку» [Van Dijck, 2013]. Цей переконливий наратив прокладає шлях для аналізу того, що Реймонд Вільямс називав структурою почуття, а саме те, що наша культура значною мірою характеризується зв'язністю. У той час як інші дослідники все ще розглядають соціальні медіа як нові медіа, намагаючись з'ясувати, що в них такого нового, ван Дейк теоретизує зв'язок, який відрізняється від соціальної цінності зв'язку як основної риси нашої культури. В мережі, на відміну від традиційних систем зв'язку, спрацьовують автоматизовані форми з'єднання, які проєктуються та маніпулюються [Van Dijck, 2013, р. 12] і які швидко перетворилися на монетизований дохід [Van Dijck, 2013, р. 4].

Щоб проаналізувати нашу поточну культуру зв'язку, ван Дейк поєднує два напрямки думки. Поєднуючи політекономічну (так само, як і З. Бауман) перспективу з теорією акторської мережі, ван Дейк прагне «розібрати платформи та знову зібрати соціальність» [Van Dijck, 2013, р. 24]. Таким чином, він розробляє складну структуру для аналізу платформ соціальних мереж. Отриманий аналіз платформи складається з шести компонентів — технології, використання/користувача, контенту, власності, управління та бізнес-моделей — і конфігурує складну мережу для аналізу платформ як посередників. У цій аналітичній структурі технологія розуміється як спосіб, у який платформи є постачальниками «програмного забезпечення, (іноді) апаратного забезпечення та послуг, які допомагають кодувати соціальну діяльність у обчислювальну архітектуру» [Van Dijck, 2013, р. 29]. Отже, це питання про те, як технологічна інфраструктура ((мета)дані, алгоритм, протокол, інтерфейс і за замовчуванням) «формує виконання соціальних дій замість того, щоб просто сприяти їм» [Van Dijck, 2013, р. 29].

Другий вимір — використання/користувачі — розглядає взаємодію з платформою та її технологічними особливостями. Тут автор розглядає як приховані, так і явні форми використання, проводячи різницю між запланованим використанням і фактичним присвоєнням. Виміри вмісту відносяться до об'єктів, які виробляються та циркулюють у поєднанні з технологічними досягненнями платформ. Решта три виміри — власність, управління та бізнес-моделі — виведені з точки зору політичної економії та враховують соціально-економічні структури платформ.

Згодом ми зустрінемо ідею інформаційної платформи і в урбаністичних дослідженнях,

де саме місто постане як тотальна інформаційна платформа, яка містить не тільки загальну інформацію, але й те, що стало відомо завдяки системі цифрової видимості. Аналіз «видимості» в соціальних мережах як елементу публічності, ідентичності та контролю стає одним з елементів урбаністичного дослідження, на що звертають увагу урбаністи Шарон Зукін та Філіп Казініц у книзі 2018 року видання «Джентріфікація та майбутнє міст» (*Gentrification and the Future of Cities*) [Zukin, Kasinitz, 2018]. Видимість у дослідженні розглядається як спосіб, яким цифрові інструменти в міському середовищі створюють нові режими «бачення» міста, конструювання його образу та відображення екзистенційного простору і атмосфери.

У дослідженні Аші Крішнан та Лілі Іріані підкреслюється, що сучасне місто є простором безперервного спостереження, де кожна дія — від використання транспортної карти до пересування тротуаром — залишає цифровий слід [Krishnan, Irani, 2014]. Концепт «цифрової видимості» (*digital visibility*) відображає ступінь, у якому цифрові технології фіксують, аналізують і використовують поведінку людей у міському просторі.

Інфраструктура так званих «розумних міст» (*smart city*) перетворює міста на простори паноптичного контролю [Kitchin, 2016]. У цьому контексті цифрова видимість вже не є інструментом безпеки чи ефективності, а радше — механізмом вбудованого контролю. Д. Бойд (Boyd) та К. Кроуфорд (Crawford) наголошують на зсуві у розумінні приватності: від індивідуального вибору до структурної уразливості перед державними та корпоративними системами збору даних [Boyd, Crawford, 2012]. Згідно з згаданим вже дослідженням Д. Лайона, цифрові системи спостереження створюють нові форми нагляду, які більше не обмежуються конкретними об'єктами чи подіями, а функціонують як розсіяна, всюдисуща інфраструктура [Lyon, 2018]. Такий характер спостереження ускладнює контроль над тим, хто, коли і як бачить або використовує наші дані. У цифровому місті не існує стабільної межі між приватним і публічним простором.

Таким чином, поняття «цифрова видимість» виникло як міждисциплінарна метафора і концепт, а не як термін, уведений конкретним автором. Його формування пов'язане з чотирма аспектами: соціологією спостереження (Lyon, Bauman); критикою цифрового капіталізму (Zuboff); дослідженнями алгоритмів і медіа (Bucher, José van Dijck); урбаністикою в контексті даних про міста, цифрові інтерфейси (Zukin, Kasinitz).

Розгляд проблеми «цифрової видимості» підводить нас до розуміння нової парадигми «datafied citizen» (громадянина, перетвореного на дані), що виникає в умовах діджиталізованого міста. Створюється «архітектура спостереження» в цифровому місті не тільки як інфраструктура «розумного міста», але й як форма постпаноптизму [Zuboff, 2019; Kitchin, 2016], де класичні архітектурні моделі нагляду трансформуються в алгоритмічні мережі. Як стверджує Р. Кітчін: «Розумні міста — це не лише інструментальне середовище, але й системи спостереження, які роблять міське життя більш прозорим, зрозумілим і керованим за допомогою даних» [Kitchin, 2016, р. 8]. На відміну від паноптикуму Мішеля Фуко, сучасне цифрове місто створює умови для розсіяного, децентралізованого і невидимого спостереження, що не завжди усвідомлюється мешканцями [Graham, Wood, 2003].

Житель цифрового міста поступово трансформується у «datafied subject» — суб'єкт, чие існування фрагментується у вигляді даних, придатних для аналізу, передбачення та управління [Van Dijck, 2014]. Це створює структурну асиметрію між тими, хто виробляє дані (мешканці міста), і тими, хто має до них доступ (корпорації, держава, платформи). Впровадження технологій розпізнавання обличчя, систем біометричної ідентифікації та аналізу поведінки в публічних просторах є предметом особливої критики. Ці технології, хоч і декларуються як безпекові, можуть спричинити ущільнення контролю та зміну характеру публічності в місті [Harvey, 2020; Vanolo, 2014].

Отже, цифрова урбаністика створює асиметрію видимості, коли громадяни дедалі більше піддаються нагляду, водночас як алгоритми, власники платформ і муніципальні контракти залишаються закритими до публічного огляду [Pasquale, 2015]. Це породжує кризу довіри і нові форми політичного спротиву — від криптоактивізму до «аналогових бунтів» проти камер спостереження.

Як наслідок, відбувається не лише підриг приватності, але й втрата автономії у процесі самопрезентації. Однією з головних загроз, які вирізняються в літературі, є алгоритмічна редукція приватності, коли приватна інформація не просто збирається, але й обробляється алгоритмами, які формують припущення, категорії та профілі для індивідів [Eubanks, 2018]. У міському контексті це проявляється в цифрових паспортах, системах соціального кредиту (як у

Китаї), персоналізованій рекламі або в управлінні мобільністю.

Загроза приватності в цифровому місті — не лише технічна чи етична дилема, а радше соціальна проблема, що стосується розподілу влади, довіри та участі громадян. Як зазначає американська соціальна психологиня Ш. Зубофф, цифрове місто часто функціонує у логіці поведінкового надлишку («behavioural surplus» — надлишок поведінкових даних), де всі форми людської активності перетворюються на товар [Zuboff, 2019]. Цей феномен отримав нове теоретичне осмислення у працях Ш. Зубофф, яка описала «капіталізм нагляду» — економіку, що базується на монетизації людської поведінки через аналіз даних [Zuboff, 2019]. Цифрова видимість у такому вимірі стає інструментом не лише соціального, а й ринкового контролю.

За Ж. Делезом (Deleuze), ми вступаємо в добу «суспільств контролю», де влада діє не через інститути, а через цифрові середовища, що формують поведінку індивіда [Deleuze, 1992]. У філософському аспекті тотальна видимість трансформує уявлення про суб'єкта, оскільки цифрове середовище продукує «прозору людину», яка втрачає глибину й автономність через постійну вимогу до самопрезентації [Nap, 2012]. Цей суб'єкт існує в логіці візуальної експозиції, а не в межах внутрішнього, приватного буття. У такому суспільстві цифрова видимість стає простором нових ієрархій, що поглиблюють соціальну фрагментацію [Кисельов, 2021, с. 139–141].

Таким чином, цифрова тотальна видимість у місті є результатом інтеграції технологій у публічний простір, яка загрожує фундаментальним принципам приватності та автономії особи. Вона формує нові архітектури нагляду, що діють не лише як технічні, але й соціальні та культурні структури. В умовах цифрової урбанізації важливо поставити під сумнів нейтральність технологій та вимагати прозорості, відповідальності і права на анонімність у публічному просторі.

У контексті цифрової трансформації українських міст питання приватності та захисту персональних даних набувають особливої актуальності. Слід відмітити, що правовий аспект проблеми цифрової тотальної видимості у місті набув найбільш активного обговорення в українському науковому товаристві.

Так, Олег Гиляка у своїй статті «Право на приватність та захист персональних даних в умовах цифровізації» [Hylyaka, 2022] підкреслює, що збереження персональних даних на цифрових платформах робить їх потенційною мішенню для шахраїв та злочинців. Він наголошує на необхідності оновлення законодавства та впровадження сучасних механізмів захисту для забезпечення безпеки персональних даних громадян. Слід зазначити, що в українських розвідках проблеми цифровізації міста правовий аспект переважає. На що вказує і В.М. Брижка у роботі «Приватність даних у хмарних технологіях» [Bryzhko, 2021]. Автор аналізує проблеми, пов'язані із захистом персональних даних у контексті використання хмарних сервісів. Він пропонує впровадження в Україні інституту права приватної власності на персональні дані як засобу підвищення рівня їхнього захисту.

А.Г. Бірюкова та Г.В. Колісникова [Biryukova, Kolisnykova, 2023] розглядають цивільно-правові аспекти цифрової конфіденційності в Україні. Вони аналізують нормативно-правову базу, що регулює захист персональних даних, та підкреслюють важливість оптимізації законодавства для забезпечення балансу між правом на приватність і потребами державної безпеки та економічного розвитку.

Тема інформаційної безпеки продовжується у спільній праці В.Г. Пилипчука та В.М. Брижка «Інформаційна безпека та приватність у сфері захисту персональних даних» [Pylypchuk, Bryzhko, 2020], де розглядаються питання правового забезпечення інформаційної безпеки та приватності. Автори акцентують увагу на необхідності вдосконалення законодавства для ефективного захисту персональних даних в умовах цифровізації.

Такої ж позиції дотримується і В.В. Аніщук в статті «Захист персональних даних у кіберпросторі» [Anishchuk, 2022], де висвітлюються типові загрози, з якими стикається користувач у віртуальному просторі, а також пропонуються шляхи вдосконалення національної політики з кібербезпеки.

У свою чергу це питання розглядає Р.А. Пристай [Prystay, 2021] в межах концепції «приватності за замовчуванням» та пропонує користувацьку модель даних як основу захисту приватності та персональних даних у соціальних мережах. Автор аналізує підходи до забезпечення конфіденційності у цифрових сервісах та соціальних мережах, зокрема через запровадження механізмів «privacy by default». Дослідник акцентує увагу на необхідності впровадження механізмів, що забезпечують автоматичний захист даних користувачів без

потреби в додаткових налаштуваннях.

У сучасних українських містах процеси цифровізації набирають обертів, що сприяє підвищенню ефективності управління міськими ресурсами та покращенню якості життя громадян. Слід зауважити, що проблема цифровізації міста викликає не тільки науковий, але й практичний інтерес. Так, Міністерство цифрової трансформації України спільно з Інститутом Маліка (Швейцарія) дослідили фактори розвитку Smart City в Україні. Метою було зрозуміти, як швидко та ефективно перетворити великі міста на «розумні». Дослідження підкреслює важливість врахування аспектів приватності та безпеки даних при впровадженні технологій Smart City.

Таким чином, українські дослідження підтверджують, що цифрова трансформація міст супроводжується значними викликами у сфері приватності та захисту персональних даних. Низький рівень обізнаності громадян щодо кібербезпеки та недостатня правова база підкреслюють необхідність комплексного підходу до вирішення цих питань. Впровадження інноваційних технологій у міське середовище має супроводжуватися розробкою та впровадженням ефективних механізмів захисту приватності, а також підвищенням рівня цифрової грамотності населення. Українські дослідники також акцентують увагу на необхідності підвищення обізнаності громадян щодо ризиків, пов'язаних із цифровою видимістю, та розробки ефективних механізмів захисту в цифровому середовищі.

У цьому контексті виникає потреба в етиці цифрової присутності — новій нормативній рамці, що орієнтується на гуманістичні цінності у взаємодії з цифровим середовищем міста. Йдеться не лише про правові регуляції чи технічний захист даних, а про культуру відповідальної взаємодії в цифровому просторі, яка враховує автономію суб'єкта, його право на невидимість, мовчання, помилку. Етика цифрової присутності має сприяти формуванню критичного ставлення до цифрових практик, розвитку цифрової емпатії та усвідомленому співіснуванню в урбанізованому світі, де кордони між технічним і людським дедалі більше розмиваються.

Висновки. Сучасна урбаністика дедалі більше визначається цифровими технологіями, які змінюють функціональність та соціокультурну динаміку міста. У цьому контексті концепція «цифрового міста» (як Smart city) фокусується не лише на підвищенні ефективності міського управління, але й на трансформації способів життя, форм взаємодії та ідентичності мешканців [Batty et al., 2012; Townsend, 2013]. Зрештою, місто перетворюється на складну інформаційну екосистему, де потоки даних стають таким самим базовим ресурсом, як інфраструктура чи енергетика.

Одним із ключових наслідків цифрової трансформації міського середовища є зростання цифрової видимості. Мешканці сучасних міст постійно продукують цифрові сліди — через смартфони, камери спостереження, сенсори, банківські та навігаційні системи. Усе це формує ситуацію тотального нагляду, яку Д. Лайон описує як «суспільство спостереження» [Lyон, 2003].

Видимість, що зумовлюється цифровою інфраструктурою, часто позиціонується як позитив — механізм забезпечення безпеки, комфорту, прозорості. Проте водночас вона спричиняє ерозію особистого простору, формує нові механізми самоконтролю та дисциплінування.

Розвиток цифрової урбаністики є неоднозначним процесом: з одного боку, він відкриває нові можливості для покращення життя у місті, з іншого — породжує радикальні виклики для автономії індивіда. Тотальна цифрова видимість демонструє, наскільки технологічний прогрес може втручатися в онтологію суб'єкта, порушуючи баланс між відкритістю та захищеністю, між участю та контролем.

Отже, постає нагальна потреба формування етики цифрової урбаністики, яка має ґрунтуватися на принципах прозорості алгоритмів, права на приватність, критичної цифрової грамотності та публічного контролю над обігом даних [Kitchin, Dodge, 2011]. Така етика повинна бути не лише техніко-юридичною, а й філософсько-антропологічною, зосередженою на збереженні людської гідності у цифровому просторі міста..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анішук В. В. (2022). Захист персональних даних у кіберпросторі. *Правова інформатика*, 73(1), 44-52.
2. Бірюкова А. Г., Колісникова Г. В. (2023). Цивільно-правові аспекти цифрової

конфіденційності в Україні. Вісник НУЛП, серія "Юридичні науки", 10(2), 54-63.

3. Брижко В. М. (2021). Приватність даних у хмарних технологіях. Інформація і право, 37(2), 80-95.
4. Гиляка О. (2022). Право на приватність та захист персональних даних в умовах цифровізації. Право та інновації, 28(2), 78-89.
5. Кисельов, О. С. (2021) Цифрова трансформація публічного простору та її соціальні наслідки. Соціальна філософія. № 15 (2). С. 136–148.
6. Міністерство цифрової трансформації України, Інститут Маліка (2023). Дослідження факторів розвитку Smart City в Україні. Київ: Мінцифра. Доступно за посиланням: <https://thedigital.gov.ua/regions/news/prezentatsiya-doslidzhennya-institutu-malika-pro-rozvitok-smart-city-v-ukraini>
7. Пилипчук В. Г., Брижко В. М. (2020). Інформаційна безпека та приватність у сфері захисту персональних даних. Інформація і право, 33(2), 86-103.
8. Пристай Р. А. (2021). Приватність за замовчуванням: користувацька модель даних як основа захисту приватності та персональних даних у соціальних мережах. Інформаційне право, 14(3), 112-124.
9. Batti, M., Axhausen, K., Giannattasio, F. et al. (2012) Smart cities of the future. European Physical Journal. Vol. 214. P. 481–518.
10. Bauman, Z., & Lyon, D. (2013) Liquid Surveillance: A Conversation. Cambridge: Polity Press. 180 p.
11. Boyd, D., & Crawford, K. (2012) Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. Information, Communication & Society. Vol. 15, No. 5. P. 662–679.
12. Bucher, T. (2012) Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. New Media & Society. Vol. 14, No. 7. P. 1164–1180.
13. Deleuze, G. (1992) Postscript on the Societies of Control. October. No. 59. P. 3–7.
14. Eubanks, V. (2018) Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor. New York: St. Martin's Press. 288 p.
15. Graham, S., & Wood, D. (2003) Digitizing surveillance: categorization, space, inequality. Critical Social Policy. Vol. 23, No. 2. P. 227–248.
16. Han, B.-C. (2012) The Transparency Society. Stanford: Stanford University Press. 120 p.
17. Harvey, D. (2020) The Right to the City. New Left Review. No. 53. P. 23–40.
18. Kitchin, R. (2016) The ethics of smart cities and urban science. Philosophical Transactions of the Royal Society A. Vol. 374, No. 2083. P. 20160115.
19. Kitchin, R., & Dodge, M. (2011) Code/Space: Software and Everyday Life. Cambridge: MIT Press. 320 p.
20. Krishnan, A., & Irani, L. (2014) Social visibility in digital cities. Digital Cities. Vol. 12, No. 1. P. 87–102.
21. Lyon, D. (2003) Surveillance as Social Sorting: Privacy, Risk, and Digital Discrimination. London: Routledge. 210 p.
22. Lyon, D. (2001) Surveillance Society: Monitoring Everyday Life. Milton Keynes: Open University Press. 240 p.
23. Lyon, D. (2018) The Culture of Surveillance: Watching as a Way of Life. Cambridge: Polity Press. 200 p.
24. Pasquale, F. (2015) The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information. Cambridge: Harvard University Press. 320 p.
25. Townsend, A. M. (2013) Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia. New York: W. W. Norton & Company. 400 p.
26. Van Dijck, J. (2014) Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology. Surveillance & Society. Vol. 12, No. 2. P. 197–208.
27. Van Dijck, J. (2013) The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media. Oxford: Oxford University Press. 250 p.

28. Vanolo, A. (2014) Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy. *Urban Studies*. Vol. 51, No. 5. P. 883–898.

29. Zuboff, S. (2019) *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. London: Profile Books. 450 p.

30. Zukin, S., Kasinitz, P. (2018) *Gentrification and the Future of Cities*. London: Routledge. 280 p.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2025

Стаття рекомендована до друку 21.05.2025

Mykyta V. Miazin, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0003-4901-8789>

DIGITAL VISIBILITY AND PRIVACY IN CONTEMPORARY URBAN SPACES

The presented research conducts a thorough epistemological analysis of the total digital visibility phenomenon in the context of the modern urban paradigm and its implications for privacy and subjective autonomy of urban residents. The relevance of this problematic is determined by the exponential acceleration of digital transformation in urban agglomerations, accompanied by the implementation of pan-continual monitoring technologies, holistic big data analytics, and integrated smart city infrastructure. These processes constitute unprecedented regimes of socio-technical control, where perceptive, locomotor, and social patterns of residents are subject to multimodal fixation through hybrid systems of sensors, video analytics, mobile interfaces, and machine learning algorithms.

Applying a multi-methodological approach, the author explicates the genesis of the "digital visibility" concept in the interdisciplinary field, tracing its semantic correlations with surveillance studies in the works of David Lyon and Zygmunt Bauman, critical analytics of surveillance capitalism in Shoshana Zuboff's research, exploration of algorithmic sovereignty in Taina Bucher's works, and urban metamorphoses in the interpretation of Rob Kitchin and Sharon Zukin. Special analytical attention is paid to the architectonics of digital surveillance in urban space, which transforms residents into "datafied citizens" deprived of epistemic sovereignty over their own data.

Through systematization of empirical and theoretical data, a triad of fundamental privacy threats in the conditions of digital urbanization is identified: algorithmic reduction of privacy, asymmetry of visibility, and formation of "behavioral surplus." Extrapolating these issues to the Ukrainian context, the author demonstrates the discrepancy between the pace of urban digitalization and the level of regulatory framework and cyber literacy of citizens. Based on a critical analysis of domestic researchers' works, the necessity of constructing a digital presence ethics as a hybrid normative matrix is argued, integrating legal mechanisms of data protection with humanistic principles of intersubjective interaction in the digital continuum.

The comparative analysis concludes with the formulation of a triad of axiological principles for digital urban studies: algorithmic transparency, the right to digital invisibility, and the development of digital literacy. The research creates new epistemological perspectives for transdisciplinary discourse at the intersection of philosophical anthropology, social theory, urban studies, and digital studies.

Keywords: **digital visibility, privacy, smart city, surveillance capitalism, data ethics, digital urban studies.**

REFERENCES

1. Anishchuk, V. V. (2022). Protection of personal data in cyberspace. *Legal Informatics*, 73(1), 44–52. (in Ukraine)
2. Biryukova, A. H., & Kolisnykova, H. V. (2023). Civil-Law Aspects of Digital Privacy in Ukraine. *Bulletin of NULP, Series "Legal Sciences"*, 10(2), 54–63. (in Ukraine)
3. Bryzhko, V. M. (2021). Data Privacy in Cloud Technologies. *Information and Law*, 37(2), 80–95. (in Ukraine)
4. Hiliaka, O. (2022). The Right to Privacy and Protection of Personal Data in the Context of Digitalization. *Law and Innovations*, 28(2), 78–89. (in Ukraine)
5. Kyselov, O. S. Tsyfrova transformatsiia publichnoho prostoru ta yii sotsialni naslidky [Digital transformation of public space and its social consequences]. *Sotsialna filosofiia*. 2021. No. 15 (2). P. 136–148. (In Ukrainian)
6. Ministry of Digital Transformation of Ukraine, Malik Institute. (2023). *Research on the Development Factors of Smart Cities in Ukraine*. Kyiv: Ministry of Digital Transformation. Available

at: <https://thedigital.gov.ua/regions/news/prezentatsiya-doslidzhennya-institutu-malika-pro-rozvitok-smart-city-v-ukraini> (in Ukraine)

7. Pylypchuk, V. H., & Bryzhko, V. M. (2020). Information Security and Privacy in the Field of Personal Data Protection. *Information and Law*, 33(2), 86–103. (in Ukraine)
8. Prystai, R. A. (2021). Privacy by Default: The User Data Model as a Basis for Privacy and Personal Data Protection in Social Networks. *Information Law*, 14(3), 112–124. (in Ukraine)
9. Batti, M., Axhausen, K., Giannattasio, F. et al. (2012) Smart cities of the future. *European Physical Journal*. Vol. 214. P. 481–518.
10. Bauman, Z., & Lyon, D. (2013) *Liquid Surveillance: A Conversation*. Cambridge: Polity Press. 180 p.
11. Boyd, D., & Crawford, K. (2012) Critical questions for big data: Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*. Vol. 15, No. 5. P. 662–679.
12. Bucher, T. (2012) Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. *New Media & Society*. Vol. 14, No. 7. P. 1164–1180.
13. Deleuze, G. (1992) Postscript on the Societies of Control. *October*. No. 59. P. 3–7.
14. Eubanks, V. (2018) *Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor*. New York: St. Martin's Press. 288 p.
15. Graham, S., & Wood, D. (2003) Digitizing surveillance: categorization, space, inequality. *Critical Social Policy*. Vol. 23, No. 2. P. 227–248.
16. Han, B.-C. (2012) *The Transparency Society*. Stanford: Stanford University Press. 120 p.
17. Harvey, D. (2020) The Right to the City. *New Left Review*. No. 53. P. 23–40.
18. Kitchin, R. (2016) The ethics of smart cities and urban science. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*. Vol. 374, No. 2083. P. 20160115.
19. Kitchin, R., & Dodge, M. (2011) *Code/Space: Software and Everyday Life*. Cambridge: MIT Press. 320 p.
20. Krishnan, A., Irani, L. (2014) Social visibility in digital cities. *Digital Cities*. Vol. 12, No. 1. P. 87–102.
21. Lyon, D. (2003) *Surveillance as Social Sorting: Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. London: Routledge. 210 p.
22. Lyon, D. (2001) *Surveillance Society: Monitoring Everyday Life*. Milton Keynes: Open University Press. 240 p.
23. Lyon, D. (2018) *The Culture of Surveillance: Watching as a Way of Life*. Cambridge: Polity Press. 200 p.
24. Pasquale, F. (2015) *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Cambridge: Harvard University Press. 320 p.
25. Townsend, A. M. (2013) *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*. New York: W. W. Norton & Company. 400 p.
26. Van Dijck, J. (2014) Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance & Society*. Vol. 12, No. 2. P. 197–208.
27. Van Dijck, J. (2013) *The Culture of Connectivity: A Critical History of Social Media*. Oxford: Oxford University Press. 250 p.
28. Vanolo, A. (2014) Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy. *Urban Studies*. Vol. 51, No. 5. P. 883–898.
29. Zuboff, S. (2019) *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. London: Profile Books. 450 p.
30. Zukin, S., Kasinitz, P. (2018) *Gentrification and the Future of Cities*. London: Routledge. 280 p.

The article was received by the editors 01.04.2025

The article is recommended for printing 21.05.2025

Владислав Сергійович Галстян

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна

<https://orcid.org/0009-0009-5816-0879>

Сергій Сергійович Беднарський

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна

<https://orcid.org/0009-0007-4496-648X>

ВІЗУАЛЬНА ГЕРМЕНЕВТИКА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

У статті досліджується становлення візуальної герменевтики як самостійного напрямку філософських досліджень в умовах цифрової трансформації культури. Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентним домінуванням візуальних форм комунікації та розвитком алгоритмічних технологій, що радикально трансформують традиційні практики розуміння та інтерпретації. Автор аналізує теоретико-методологічні засади візуальної герменевтики, що формуються на перетині класичної герменевтичної традиції, семіотики, теорії медіа та інноваційних підходів Digital Humanities.

Особлива увага приділяється аналізу ключових епістемологічних зрушень: подоланню текстоцентризму, становленню мультимодальної онтології та розвитку алгоритмічної герменевтики. Досліджуються процеси трансформації класичних герменевтичних категорій у цифровому середовищі, де алгоритми стають невидимими співавторами смислу, формуючи розуміння сучасного інтерпретатора. Аналізується специфіка візуальної риторики як автономного режиму смислотворення, що характеризується симультанністю, полісемічністю, афективністю та особливою формою індексальності.

Емпіричну базу дослідження складає критичний аналіз платформи TikTok як парадигматичного прикладу візуально-алгоритмічних медіа та феномену інтернет-мему як квінтесенції цифрового смислотворення. Виявлено фундаментальну амбівалентність сучасних цифрових середовищ, які одночасно розширюють герменевтичний горизонт і створюють нові форми обмеження інтерпретативного досвіду. Платформна архітектура TikTok демонструє механізми редукції герменевтичної складності через алгоритмічну медіацію та темпоральну компресію, створюючи парадоксальну ситуацію псевдо-партиципаторності. Аналіз мемів розкриває феномен «згущеного значення», де складні семантичні конструкції редукуються до мінімалістичних візуальних форм через процеси семіотичної компресії та метонімічної редукції. У статті обґрунтовується необхідність розробки нових методологічних стратегій: синоптичного читання, афективної герменевтики та алгоритмічної грамотності. Доводиться, що візуальна герменевтика в епоху цифрових медіа вимагає фундаментального переосмислення базових категорій інтерпретації, де значення не стільки «розшифровується», скільки «проживається» через імерсивну взаємодію з медіаартефактами, а технологія перетворюється з нейтрального посередника на активного співавтора смислу.

Ключові слова: **візуальна герменевтика, цифрові медіа, алгоритмічна інтерпретація, мультимодальність, інтернет-мем, Digital Humanities, візуальна риторика.**

Як цитувати: Галстян, В., Беднарський, С., (2025). Візуальна герменевтика в цифрову епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки»*, (71), 42-51. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-05>

In cites: Halstyan, V., Bednarskyi, S., (2025). Visual hermeneutics in the digital age. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science*, (71), 42-51. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-05> [In Ukrainian]

Сучасна культурна ситуація характеризується безпрецедентним домінуванням візуальних форм комунікації, що радикально трансформує традиційні практики розуміння та інтерпретації.

У світі, де щодня народжується близько 5 мільярдів фотографій та понад 720 000 годин відеоконтенту, герменевтика як філософська дисципліна стикається з необхідністю фундаментального переосмислення власних теоретичних підвалин. У відповідь на ці виклики особливого значення набувають методологічні інновації Digital Humanities, які пропонують нові інструменти для аналізу масивів візуальних даних та мультимодальних текстів. Поєднання традиційних герменевтичних підходів з обчислювальними методами – від комп'ютерного зору до нейромережевого аналізу візуальних патернів – відкриває безпрецедентні можливості для дослідження культурних трансформацій у реальному часі. *Актуальність дослідження* візуальної герменевтики зумовлена тим, що ця трансформація виходить далеко за межі технологічних змін – вона проникає в саму сутність людського пізнання, механізми формування смислів та структури культурної пам'яті. Філософське осмислення цих процесів набуває вирішального значення для розуміння природи сучасної свідомості та емерджентних форм суб'єктності, що кристалізуються в епоху цифрової медіатизації буття.

Мета дослідження полягає в концептуалізації візуальної герменевтики як самостійного напрямку філософських досліджень та розробці теоретико-методологічних засад інтерпретації мультимодальних текстів у цифровому комунікативному просторі з урахуванням інноваційних підходів Digital Humanities.

Об'єктом дослідження є процеси смислоутворення та інтерпретації в умовах домінування візуально-цифрових форм комунікації та їх трансформація під впливом алгоритмічних систем і нейромережевих технологій.

Предмет дослідження охоплює трансформацію герменевтичних практик та становлення візуальної герменевтики як міждисциплінарного підходу, що інтегрує філософську рефлексію з обчислювальними методами аналізу сучасних медіафеноменів.

Основні завдання дослідження: 1) експлікувати філософські підстави візуальної герменевтики в контексті постструктуралістської та постфеноменологічної парадигм з урахуванням методологічних інновацій Digital Humanities; 2) проаналізувати специфіку мультимодального тексту як об'єкта герменевтичної інтерпретації в епоху великих даних та машинного навчання; 3) визначити онтологічний статус візуальної риторики в цифровому медіасередовищі, де алгоритми стають співавторами змісту. 4) дослідити трансформацію класичних герменевтичних категорій (розуміння, інтерпретація, герменевтичне коло) в умовах алгоритмічної медіації та нейромережевої обробки візуальної інформації; 5) розробити гібридний методологічний інструментарій, що поєднує традиційні герменевтичні підходи з обчислювальними методами для аналізу конкретних медіафеноменів (меми, платформи соціальних медіа, цифрове мистецтво); 6) визначити епістемологічні межі та етичні виклики застосування штучного інтелекту в процесах візуальної інтерпретації та смислоутворення.

Теоретичні засади візуальної герменевтики в цифрову епоху: візуальна герменевтика постає як міждисциплінарний проект, що синтезує методологічні здобутки класичної герменевтики, семіотики, теорії медіа та візуальних досліджень, водночас інтегруючи інноваційні підходи Digital Humanities. Її становлення зумовлене фундаментальним «візуальним поворотом» (pictorial turn) у культурі [Mitchell, 1994], який ознаменував перехід від логоцентричної парадигми до візуально-орієнтованих форм комунікації та пізнання, що тепер підсилюється експоненційним зростанням візуальних даних та розвитком технологій їх обробки.

Формування візуальної герменевтики спирається на кілька ключових епістемологічних зрушень. По-перше, це подолання текстоцентризму в епоху великих даних: Якщо класична герменевтика Шлейєрмахера, Дільтея та Гадамера оперувала переважно вербальними текстами як первинними носіями смислу, то сучасна герменевтична теорія визнає онтологічну самостійність візуальних форм репрезентації. Це передбачає відмову від редукціоністського підходу, що розглядав зображення як ілюстрацію вербального змісту. Водночас нові обчислювальні методи – від комп'ютерного зору до нейромережевого аналізу – дозволяють досліджувати масиви візуальних даних, виявляючи патерни та структури, недоступні для традиційного герменевтичного аналізу. По-друге, парадоксальним чином, розвиток візуальної герменевтики супроводжується критикою наївного окулярцентризму [Jay, 1993). Візуальне більше не розглядається як безпосередня даність, а постає як складний культурно-опосередкований конструкт, що вимагає герменевтичного розшифрування. У цифрову епоху ця опосередкованість ускладнюється алгоритмічною медіацією: системи комп'ютерного зору, нейромережеві фільтри та алгоритми рекомендацій формують те, що ми бачимо, ще до

моменту сприйняття, створюючи нові шари інтерпретації між суб'єктом та візуальним об'єктом. В третіх, на відміну від традиційного герменевтичного підходу, орієнтованого на експлікацію текстуальних смислів, візуальна герменевтика оперує поняттям мультимодального тексту, де значення конституюється через взаємодію різних семіотичних систем [Kress, van Leeuwen, 2001; Jewitt, 2009]. Це передбачає розуміння смислу як емерджентного феномену, що виникає на перетині візуального, вербального, аудіального та тактильного модусів. У цифровому середовищі ця мультимодальність доповнюється інтерактивністю та процедурною риторикою, де алгоритми стають активними співучасниками процесу смислотворення. А інтеграція методів Digital Humanities трансформує саму природу герменевтичного дослідження. Технології машинного навчання дозволяють аналізувати величезні корпуси візуальних даних, виявляючи культурні патерни та семіотичні зв'язки в масштабах, недосяжних для індивідуального дослідника. Водночас це породжує нові епістемологічні питання про природу алгоритмічної інтерпретації та співвідношення між людським розумінням і машинним «баченням». А до всього цього, візуальна герменевтика в цифрову епоху має розвивати не лише інструменти для аналізу візуальних текстів, але й критичну рефлексію щодо самих алгоритмічних систем, які опосередковують наш доступ до візуального. Це включає дослідження упереджень у навчальних датасетах, аналіз «чорних скриньок» нейромереж та критику технологічного детермінізму в цифрових гуманітарних науках.

Методологія візуальної герменевтики інтегрує кілька теоретичних традицій, збагачених сучасними цифровими підходами. Це феноменологічна традиція у цифрову епоху: концепт «тілесної схеми» [Merleau-Ponty, 1945] стає основою для розуміння імерсивних форм візуальної комунікації. У цифровому контексті ця традиція збагачується дослідженнями віртуальної тілесності, розширеної реальності та нейрофеноменології, які аналізують, як цифрові інтерфейси трансформують базові структури сприйняття та створюють нові форми embodied cognition. Семіотичний підхід та обчислювальна семіотика: роботи Барта та Еко забезпечують фундаментальний інструментарій для аналізу візуальних кодів та конотативних рівнів значення. Особливо продуктивною виявляється концепція «міфології» Барта для розуміння ідеологічних вимірів візуальної риторики. У контексті Digital Humanities ці підходи доповнюються методами обчислювальної семіотики, які використовують машинне навчання для виявлення семіотичних патернів у великих корпусах візуальних даних. Алгоритми кластеризації та класифікації дозволяють картографувати "візуальні мови" різних культур і субкультур, виявляючи приховані семіотичні зв'язки. А ще деррідіанська деконструкція дискурсивних практик дозволяє проблематизувати владні відносини, вписані у візуальні режими репрезентації. Концепт «скопінного режиму» [Metz, 1982] розкриває зв'язок між візуальністю та механізмами суб'єктивації. У цифрову епоху ця критична традиція розширюється до аналізу алгоритмічної влади, досліджуючи, як системи комп'ютерного зору та нейромережі створюють нові форми візуального контролю та нормалізації. Критичні дослідження штучного інтелекту виявляють, як алгоритмічні упередження вбудовуються в системи розпізнавання образів, створюючи нові форми цифрової дискримінації. І розуміння медіа як не нейтральних носіїв, а активних агентів формування смислу. Концепція «медіальної апріорі» [Kittler, 1999] підкреслює конститутивну роль технологічних умов для герменевтичних практик. У сучасному контексті ця традиція еволюціонує в критичні алгоритмічні студії, які досліджують, як машинне навчання, нейромережі та системи штучного інтелекту функціонують не просто як інструменти, а як епістемологічні рамки, що визначають умови можливості візуального пізнання. Digital Humanities як методологічний міст дозволяє створити інтеграцію традиційних герменевтичних підходів із сучасними обчислювальними методами. Візуальна аналітика, мережевий аналіз, topic modeling для візуальних корпусів, методи виявлення візуальних патернів через глибоке навчання всі ці інструменти розширюють можливості герменевтичного аналізу. Водночас вони вимагають критичної рефлексії щодо епістемологічного статусу машинно-генерованих інтерпретацій та етичних наслідків делегування герменевтичних процесів алгоритмам. Ну і нейрогерменевтика та когнітивні підходи пропонують нові моделі розуміння процесів інтерпретації. Дослідження нейронних кореляцій естетичного досвіду, механізмів візуального впізнавання та семантичної обробки зображень доповнюють філософську рефлексію емпіричними даними. Це створює основу для міждисциплінарного діалогу між герменевтикою, когнітивними науками та штучним інтелектом.

Ключовим моментом для аналізу візуальної герменевтики стає візуальна риторика яка

працює в автономному режимі смислотворення, що функціонує за власними законами і не редукується до вербальних форм [Barthes, 1977; Mitchell, 1994]. У цифровому середовищі візуальна риторика набуває характеру метамови, здатної генерувати складні семантичні конструкції через мінімалістичні візуальні форми. Ця трансформація особливо виразна в контексті алгоритмічної обробки зображень, де нейромережі створюють нові візуальні мови через процеси генеративного моделювання. Специфіка візуальної риторики проявляється через її фундаментальні характеристики. Симультанність означає, що на відміну від лінійності вербального тексту, візуальне значення схоплюється цілісно та миттєво, створюючи ефект безпосереднього розуміння. Водночас полісемічність забезпечує принципову множинність інтерпретацій, не обмежену граматичними структурами традиційної мови. Афективність виявляється в безпосередньому впливі на емоційні стани реципієнта, мінаючи раціональні фільтри свідомості. Індексальність як здатність візуального знаку вказувати на реальність свого референта створює ілюзію безпосереднього доступу до світу, хоча в цифрову епоху ця індексальність часто виявляється симульованою через технології *deepfake* та генеративні нейромережі.

У цифрову епоху герменевтична ситуація радикально ускладнюється втручанням алгоритмічних систем, що опосередковують доступ до візуальних текстів. Алгоритми рекомендацій, фільтрації та персоналізації контенту стають невидимими співавторами смислу, формуючи те, що Гадамер називав герменевтичним горизонтом інтерпретатора. Проте тепер цей горизонт конструюється не лише культурною традицією, а й машинними алгоритмами, які аналізують патерни поведінки користувача та прогнозують його інтерпретативні переваги. Це породжує феномен «алгоритмічної герменевтики», яка функціонує в принципово нових умовах. Інтерпретація здійснюється в контексті непрозорості механізмів селекції контенту, де алгоритми діють як «чорні скриньки», приховуючи логіку своїх рішень. Формується те, що Елі Парізер назвав «бульбашкою фільтрів» [Pariser, 2011], які обмежують герменевтичний досвід користувача, створюючи замкнені інформаційні простори. Водночас виникають нові форми передрозуміння, опосередковані машинним навчанням алгоритми формують очікування користувача щодо візуального контенту, впливаючи на його інтерпретативні стратегії ще до моменту безпосереднього сприйняття.

Цифрова трансформація породжує принципово нові форми герменевтичної суб'єктності, які радикально відрізняються від класичного розуміння інтерпретатора. Просьюмер втілює злиття ролей виробника та споживача візуального контенту, коли кожен акт інтерпретації потенційно стає актом творення нових смислів через ремікси, меми та візуальні коментарі. Алгоритмічний суб'єкт представляє якісно нову форму інтерпретатора, чия агентність частково делегована автоматизованим системам від нейромережових фільтрів, що модифікують зображення в реальному часі, до систем автоматичного тегування та категоризації візуального контенту. Мережевий інтерпретатор функціонує як учасник колективних процесів смислотворення в соціальних медіа, де значення формується через складну динаміку лайків, репостів, коментарів та алгоритмічного просування контенту. Ці нові форми суб'єктності не просто доповнюють традиційне розуміння герменевтичного суб'єкта, а фундаментально трансформують саму природу інтерпретативного акту. У цифровому середовищі інтерпретація стає розподіленим процесом, де людська агентність переплітається з алгоритмічною, індивідуальне розуміння - з колективним, а стабільні смисли з динамічними потоками значень. Таким чином, теоретичні засади візуальної герменевтики формуються на перетині множинних дисциплінарних традицій та технологічних інновацій, створюючи концептуальний апарат для осмислення радикально нових умов виробництва та циркуляції смислів у цифрову епоху. Ця нова герменевтика має враховувати не лише традиційні філософські категорії, а й емерджентні феномени алгоритмічної медіації, розподіленої агентності та гібридних форм суб'єктності, що визначають сучасний ландшафт візуальної культури.

Дослідження платформи TikTok як парадигматичного прикладу візуально-алгоритмічних медіа виявляє фундаментальну амбівалентність сучасних цифрових середовищ. З одного боку, платформа демонструє емерджентні форми смислоутворення, які потенційно розширюють герменевтичний горизонт через нові модальності візуальної комунікації. З іншого – її структурні особливості часто призводять до колапсу значення під тиском надмірної семіотичної продукції.

Критичний аналіз алгоритмічної архітектури платформи розкриває механізми редукції герменевтичної складності. Система рекомендацій, побудована на принципах максимізації

залученості, створює замкнену герменевтичну петлю, де користувач інтерпретує контент, який вже попередньо структурований алгоритмом відповідно до передбачуваних патернів споживання. Ця попередня алгоритмічна інтерпретація функціонує як приховане передрозуміння у гадамерівському сенсі, але на відміну від культурної традиції, воно залишається непрозорим для інтерпретатора.

Темпоральна архітектура платформи, заснована на форматі коротких відео, структурно обмежує можливості розгортання складних смислових конструкцій. Це призводить до домінування режиму сприйняття орієнтованого на миттєві афекти та візуальні шоки, які не залишають простору для рефлексивної інтерпретації. Така темпоральна компресія трансформує саму природу герменевтичного акту, редукуючи його до швидкого розпізнавання знайомих патернів.

Платформа створює складну ілюзію партиципаторності, де видима активність користувачів у створенні контенту маскує глибинні обмеження, накладені алгоритмічною та інтерфейсною архітектурою. Те, що сприймається як спонтанна творчість – тренди, челенджі, дуети – насправді функціонує в межах жорстко регламентованих шаблонів. Ця псевдо-партиципаторність створює новий тип герменевтичної ситуації, де інтерпретація та творення смислів відбуваються в заздалегідь визначених алгоритмічних рамках. Структурна формула TikTok-нарративу репрезентує нову граматику візуального дискурсу, де звукова доріжка часто функціонує як первинний організуючий елемент. Це породжує специфічну форму аудіовізуальної інтертекстуальності, коли один звуковий фрагмент генерує множину візуальних інтерпретацій. Процес мемефікації, який платформа активно стимулює, можна розглядати як особливу герменевтичну стратегію – розуміння досягається через впізнавання та варіювання знайомих шаблонів, що веде до герменевтичної стандартизації. Система рекомендацій формує герменевтичний досвід користувача способами, які залишаються непрозорими для самого інтерпретатора. Це створює парадоксальну ситуацію, коли алгоритм одночасно розширює і звужує герменевтичний горизонт, пропонуючи нові інтерпретативні можливості, але в межах обчислювально визначених параметрів. Платформи створюють специфічні епістемологічні обмеження, які фундаментально трансформують умови можливості герменевтичного досвіду. Квантифікація інтерпретації через метрики лайків, переглядів та поширень редукує багатовимірність смислового досвіду до одновимірних числових показників. Постійний потік контенту породжує стан герменевтичної втоми, коли надмірність стимулів виснажує здатність до глибокої інтерпретації. Платформна економіка трансформує процеси смислотворення в товар, що циркулює в системі уваги та даних, створюючи нові форми комодифікації герменевтичного досвіду.

Аналіз візуально-алгоритмічних платформ виявляє їхню фундаментальну амбівалентність. Вони створюють безпрецедентні можливості для мультимодального смислотворення, колективної інтерпретації та динамічної інтертекстуальності. Водночас структурні особливості цих платформ – алгоритмічна медіація, темпоральна компресія, економічні імперативи – часто працюють проти глибини та складності інтерпретативного досвіду. Критичне завдання візуальної герменевтики в цифрову епоху полягає не в технофобській критиці чи технооптимістичній апології нових медіа, а в розробці концептуального апарату, здатного охопити складність сучасних умов смислотворення. Це вимагає інтеграції герменевтичної чутливості з критичною теорією медіа, аналізом алгоритмічної влади та розумінням політекономічних умов цифрового капіталізму. Платформи типу TikTok слід розглядати як складні соціотехнічні асамбляжі, які одночасно уможливають і обмежують певні форми інтерпретативних практик, створюючи новий герменевтичний ландшафт, де людська агентність переплітається з алгоритмічною в безпрецедентних конфігураціях.

Від аналізу платформної специфіки візуально-алгоритмічних медіа логічно перейти до дослідження мему як квінтесенції цифрової візуальної культури. Якщо TikTok репрезентує структурні умови функціонування візуальної герменевтики в алгоритмічному середовищі, то мем втілює саму сутність цифрового смислотворення – його динамічність, контекстуальність та колективну природу. Інтернет-мем постає як парадигматичний об'єкт візуальної герменевтики, що демонструє фундаментальні принципи функціонування візуального смислу в цифрову епоху. На відміну від традиційних культурних артефактів, мем існує в режимі постійного становлення, його онтологія визначається не стабільністю форми, а динамікою трансформацій та реконтекстуалізацій. Ця процесуальна природа радикально відрізняє мем від класичних

об'єктів герменевтичного аналізу. Якщо Річард Докінз у 1976 році запропонував концепцію мему як «одиниці культурної трансмісії», то в цифровому середовищі ця концепція набуває принципово нових вимірів. Інтернет-мем функціонує не просто як реплікатор культурної інформації, а як складний семіотичний комплекс, що поєднує візуальні, текстуальні та контекстуальні елементи в динамічній єдності, постійно мутуючи під впливом колективної творчості та алгоритмічного розповсюдження. Мем репрезентує феномен "згущеного значення" (condensed meaning), де складні семантичні конструкції редукуються до мінімалістичних візуальних форм. Цей процес семіотичної компресії функціонує як візуальний архів культурних значень, де кожен елемент – зображення, текст, композиція – відсилає до ширших дискурсивних формацій. Класичний мем «Distracted Boyfriend», наприклад, конденсує складні наративи про вибір, спокусу та моральні дилеми в одному візуальному фреймі, створюючи багатшарову смислову структуру через мінімальні виражальні засоби. Метонімічна редукція в мемах проявляється через здатність частини репрезентувати ціле – окремий кадр з фільму може втілювати цілий наратив або культурний контекст. Мем «One Does Not Simply Walk into Mordor» використовує один кадр для активації цілого універсуму «Володаря перснів» та пов'язаних з ним культурних асоціацій, демонструючи потужність візуальної синекдохи в цифровому середовищі. Процес іконічної кристалізації перетворює візуальні елементи мему на універсальні знаки, що миттєво активують комплексні смислові структури. Трансформація обличчя «Doge» з фотографії конкретного собаки на універсальний символ іронічного подиву ілюструє, як мем створює нову візуальну мову через процеси семіотичної абстракції та культурної конвенціоналізації.

Мем існує в густій мережі інтертекстуальних зв'язків, що функціонують на кількох рівнях одночасно. Горизонтальна інтертекстуальність пов'язує мем з іншими мемами та інтернет-феноменами, створюючи розгалужену мережу взаємних референцій. Вертикальна інтертекстуальність встановлює зв'язки з високою культурою, історичними подіями, філософськими концептами, демонструючи здатність мему функціонувати як міст між різними культурними регістрами. Метатекстуальність проявляється в самореферентності мемів, що коментують власну природу, створюючи рефлексивні петлі смислотворення. Серія мемів «Expanding Brain» демонструє цю багаторівневу інтертекстуальність, одночасно відсилаючи до візуальної традиції наукових ілюстрацій, філософських концепцій ієрархії знання, іронічної критики псевдоінтелектуалізму та попередніх версій самого мему. Така смислова щільність створює герменевтичну ситуацію, де інтерпретація вимагає одночасного схоплення множинних культурних кодів.

Іронічна модальність в мемах функціонує як складний семіотичний механізм. Як епістемологічний інструмент, іронія дозволяє висловлювати складні ідеї через заперечення їх буквального значення. Як захисний механізм, вона створює дистанцію між автором і висловлюванням, дозволяючи уникнути прямої відповідальності за контроверсійні твердження. Як соціальний маркер, іронія демонструє приналежність до спільноти «тих, хто розуміє», формуючи межі інтерпретативних спільнот. Мем «This is Fine» майстерно використовує іронію для артикуляції складних емоційних станів – від особистої тривоги до критики соціально-політичної ситуації, демонструючи афективну потужність іронічного модусу.

Інтерпретація мему характеризується високою контекстуальною залежністю, що вимагає від інтерпретатора специфічних компетенцій. Культурна компетенція передбачає знання попередніх версій мему та розуміння субкультурних кодів. Темпоральна чутливість означає здатність співвідносити мем з моментом його появи та актуальними подіями. Платформна грамотність включає усвідомлення специфіки різних соціальних мереж та їхніх аудиторій. Значення мему не є фіксованим, а виникає перформативно в акті його використання. Ітеративність означає, що кожне відтворення мему трансформує його значення, додаючи нові смислові нашарування. Контекстуальна варіативність проявляється в тому, що той самий мем може набувати різних значень у різних спільнотах та платформах. Партиципаторність підкреслює, що користувачі не просто інтерпретують, а активно співстворять значення через ремікси, модифікації та реконтекстуалізації. Мем функціонує за принципами гештальт-психології, де значення виникає з конфігурації елементів, а не їх суми. Швидка циркуляція та трансформація мемів створює унікальні герменевтичні умови, що кидають виклик класичним концепціям інтерпретації. Акселерація смислу означає, що значення змінюється швидше, ніж формуються стабільні інтерпретативні рамки. Семіотична ентропія проявляється в «вигоранні» мему від надмірного використання. Архівна

проблематика пов'язана зі складністю документування та історизації мемів у їхній динамічній мінливості. Ці темпоральні особливості ставлять під питання фундаментальні герменевтичні концепції. Гадамерівське злиття горизонтів ускладнюється швидкістю зміни контекстів, коли горизонт інтерпретатора не встигає синхронізуватися з горизонтом тексту. Авторська інтенція розчиняється в колективному авторстві, де кожен користувач стає співтворцем значення.

Аналіз мемів вимагає розробки нових герменевтичних інструментів, адаптованих до специфіки цифрового середовища. Динамічна герменевтика має розробити методи інтерпретації, чутливі до темпоральних трансформацій та здатні охоплювати значення в процесі їхнього становлення. Мережевий аналіз дозволяє картографувати складні інтертекстуальні зв'язки, виявляючи приховані патерни смислової циркуляції. Етнографія цифрових спільнот забезпечує розуміння локальних інтерпретативних практик та субкультурних кодів. Мультимодальний підхід інтегрує аналіз візуального, текстуального та алгоритмічного вимірів мему. Бо мем репрезентує не просто новий тип культурного артефакту, а фундаментальну трансформацію способів виробництва та циркуляції значень у цифрову епоху. Його аналіз розкриває ключові характеристики сучасної візуальної культури: примат контексту над текстом, колективність смислотворення, іронію як домінуючий модус висловлювання та темпоральну нестабільність значень. Візуальна герменевтика мемів таким чином стає не просто окремим напрямом досліджень, а необхідним інструментом для розуміння ширших культурних трансформацій цифрової доби, де традиційні категорії авторства, тексту та інтерпретації зазнають радикального переосмислення.

Від аналізу мемів як квінтесенції цифрової візуальної культури логічно перейти до ширшої проблематики мультимодальності в сучасних медіа. Якщо мем демонструє процеси семіотичної компресії та контекстуального розгортання смислу, то мультимодальні артефакти – від інтерактивних інсталяцій до алгоритмічно генерованого мистецтва – репрезентують протилежну тенденцію: семіотичну експансію та одночасне функціонування множинних каналів смислотворення. Детальний аналіз конкретних мультимодальних феноменів – таких як імерсивні інсталяції TeamLab, цифрове мистецтво Beeple чи кінематографічні експерименти на кшталт «Everything Everywhere All at Once» – вимагає окремого дослідження. Наразі ж окреслимо методологічні контури візуальної герменевтики в епоху цифрових медіа.

Методологічні висновки: герменевтика цифрової візуальності. Аналіз розглянутих феноменів – від алгоритмічних платформ до мемів – виявляє необхідність розробки нових інтерпретативних стратегій, адаптованих до специфіки цифрового медіасередовища. Синоптичне читання передбачає здатність одночасно охоплювати різні семіотичні рівні, виявляти емерджентні ефекти взаємодії між модальностями та картографувати складні переходи між різними режимами репрезентації. Така стратегія вимагає подолання лінійного мислення традиційної герменевтики на користь мережевого, ризоматичного підходу до інтерпретації.

Афективна герменевтика визнає фундаментальну роль тілесних реакцій у процесах смислотворення, аналізує емоційні траєкторії, що розгортаються в процесі взаємодії з цифровими артефактами, та досліджує те, що можна назвати "настроями" візуальних текстів – їхню здатність створювати специфічні афективні атмосфери. У цифрову епоху афекти не просто супроводжують інтерпретацію, а часто передують їй, формуючи умови можливості розуміння. Алгоритмічна грамотність стає необхідною компетенцією сучасного інтерпретатора. Вона включає розуміння генеративних процесів, що лежать в основі створення цифрового контенту, здатність аналізувати алгоритмічні патерни та їх порушення, увагу до процедурної риторики – способів, якими алгоритми створюють аргументи через свою операційну логіку. Критична алгоритмічна грамотність передбачає також розуміння упереджень, вбудованих у системи машинного навчання, та їхнього впливу на процеси смислотворення.

Висновки: нова герменевтична парадигма для цифрової епохи. Проведений аналіз демонструє, що візуальна герменевтика в епоху цифрових медіа не може бути простим розширенням класичної герменевтичної теорії – вона вимагає фундаментального переосмислення базових категорій інтерпретації. У цифровому середовищі значення не стільки розшифровується через аналітичні процедури, скільки проживається через імерсивну взаємодію з медіартефактами. Інтерпретація набуває перформативного характеру – вона реалізується в самому акті взаємодії з інтерактивними системами, де кожен клік, свайп чи лайк стає герменевтичним жестом. Технологія в цифрову епоху перестає бути нейтральним посередником між текстом та інтерпретатором, перетворюючись на активного співавтора

смыслу. Алгоритми не просто передають контент, а формують умови його сприйняття, створюють контексти інтерпретації та визначають траєкторії смислового розгортання. Часовість та просторовість, які в класичній герменевтиці розглядалися як зовнішні умови інтерпретації, тепер стають конститутивними елементами самого смислу – особливо в контексті геолокаційних сервісів, алгоритмів реального часу та адаптивних інтерфейсів. Ця трансформація відкриває нові горизонти для філософського осмислення сучасної культури, водночас ставлячи складні методологічні виклики. Традиційне герменевтичне питання «що означає цей текст?» трансформується в цілу низку нових запитань: «як алгоритм конструює це значення?», «які дані формують цю інтерпретацію?», «як моя взаємодія з системою змінює сам текст?». Відповіді на ці питання вимагають не лише оновлення концептуального апарату, а й розробки нових методологічних підходів, здатних охопити динамічну, процесуальну природу цифрового смислотворення.

Розвиток візуальної герменевтики як самостійної філософської дисципліни вимагає системної інтеграції методологічних інновацій digital humanities з класичною герменевтичною традицією. Це передбачає розробку нового категоріального апарату, здатного описувати гібридні форми текстувальності, де людське та машинне, органічне та алгоритмічне переплітаються в складних конфігураціях. Особливої уваги потребує осмислення алгоритмічної медіації як фундаментальної умови сучасних процесів смислоутворення – від систем рекомендацій до генеративних нейромереж. Критично важливим стає дослідження нових форм герменевтичної суб'єктності, що виникають у цифрову епоху. Розподілена агентність, колективний інтелект, гібридні людино-машинні асамбляжі – всі ці феномени вимагають переосмислення класичного уявлення про інтерпретатора як автономного суб'єкта. Водночас необхідно розробляти критичні підходи до аналізу владних відносин, вбудованих у цифрові системи, та їхнього впливу на процеси інтерпретації. Візуальна герменевтика має потенціал стати не просто окремою академічною дисципліною, а необхідним інструментом критичного осмислення цифрової сучасності. В епоху, коли алгоритми дедалі більше визначають, що ми бачимо, як ми це інтерпретуємо і які смисли створюємо, філософська рефлексія над умовами можливості візуального розуміння набуває не лише теоретичного, а й практичного, етичного та політичного значення. Подальші дослідження в цій галузі мають зосередитися на розробці конкретних методологічних інструментів, критичному аналізі цифрових медіафеноменів та філософському осмисленні трансформацій, які цифрова революція привносить у фундаментальні процеси людського розуміння та смислотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Barthes, R. (1977). *Image-music-text* (S. Heath, Trans.). Fontana Press. 220 p.
2. Baudrillard, J. (1981). *Simulacra and simulation* (S. F. Glaser, Trans.). University of Michigan Press. 164 p.
3. Clough, P. T. (2018). *The user unconscious: On affect, media, and measure*. University of Minnesota Press. 240 p.
4. Dawkins, R. (1976). *The selfish gene*. Oxford University Press. 224 p.
5. Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (G. C. Spivak, Trans.). Johns Hopkins University Press. 560 p. 456 p.
6. Dilthey, W. (1989). *Introduction to the human sciences* (R. A. Makkreel & F. Rodi, Eds.). Princeton University Press. 544 p.
7. Eco, U. (1976). *A theory of semiotics*. Indiana University Press. 368 p.
8. Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. 333 p.
9. Gadamer, H.-G. (1975). *Truth and method* (G. Barden & J. Cumming, Trans.). Seabury Press. (Original work published 1960)
10. Husserl, E. (1970). *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology* (D. Carr, Trans.). Northwestern University Press.
11. Hristova, S. (2023). Visual algorithms: Visual computation and the representation of computational processes. *Big Data & Society*, 10(1). <https://doi.org/10.1177/20539517231158481>
12. Jay, M. (1993). *Downcast eyes: The denigration of vision in twentieth-century French thought*. University of California Press. 648 p.
13. Jewitt, C. (Ed.). (2009). *The Routledge handbook of multimodal analysis*. Routledge. 368 p.
14. Kittler, F. A. (1999). *Gramophone, film, typewriter* (G. Winthrop-Young & M. Wutz, Trans.). Stanford University Press. 360 p.

15. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. Arnold. 488 p.
16. McLuhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*. McGraw-Hill. 318 p.
17. Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception* (C. Smith, Trans.). Routledge & Kegan Paul. (Original work published 1945) 488 p.
18. Metz, C. (1982). *The imaginary signifier: Psychoanalysis and the cinema* (C. Britton, A. Williams, B. Brewster, & A. Guzzetti, Trans.). Indiana University Press. 327 p.
19. Mitchell, W. J. T. (1994). *Picture theory: Essays on verbal and visual representation*. University of Chicago Press. 462 p.
20. Omena, J. J., & Granado, A. (2020). Understanding algorithmic influence: Methods for analyzing communicative infrastructures of social media platforms. *International Journal of Communication*, 14, 1614-1632.
21. Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. Penguin Press. 304 p.
22. Ricoeur, P. (1981). *Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation* (J. B. Thompson, Ed. & Trans.). Cambridge University Press. 314 p.
23. Schleiermacher, F. (1998). *Hermeneutics and criticism: And other writings* (A. Bowie, Ed. & Trans.). Cambridge University Press. 328 p.
24. Shifman, L., & Thelwall, M. (2023). Assessing global diffusion with web memetics: The spread and evolution of internet memes. *New Media & Society*, 25(4), 823-841. <https://doi.org/10.1177/14614448211029860>
25. Virilio, P. (1994). *The vision machine* (J. Rose, Trans.). Indiana University Press.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 25.02.2025

Стаття рекомендована до друку 16.04.2025

Vladyslav S. Halstyan, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-5816-0879>

Serhii S. Bednarskyi, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0007-4496-648X>

VISUAL HERMENEUTICS IN THE DIGITAL AGE

The article examines the emergence of visual hermeneutics as an independent field of philosophical inquiry in the context of digital cultural transformation. The relevance of the research is driven by the unprecedented dominance of visual forms of communication and the development of algorithmic technologies that radically transform traditional practices of understanding and interpretation. The author analyzes the theoretical and methodological foundations of visual hermeneutics, which are formed at the intersection of classical hermeneutic tradition, semiotics, media theory, and innovative approaches of Digital Humanities.

Special attention is given to the analysis of key epistemological shifts: overcoming textcentrism, establishing multimodal ontology, and developing algorithmic hermeneutics. The processes of transformation of classical hermeneutic categories in the digital environment are examined, where algorithms become invisible co-authors of meaning, shaping the understanding of the contemporary interpreter. The specificity of visual rhetoric as an autonomous mode of meaning-making is analyzed, characterized by simultaneity, polysemy, affectivity, and a particular form of indexicality.

The empirical basis of the research consists of a critical analysis of the TikTok platform as a paradigmatic example of visual-algorithmic media and the phenomenon of internet memes as the quintessence of digital meaning-making. The fundamental ambivalence of contemporary digital environments is revealed, which simultaneously expand the hermeneutic horizon and create new forms of limitation of interpretive experience. TikTok's platform architecture demonstrates mechanisms for reducing hermeneutic complexity through algorithmic mediation and temporal compression, creating a paradoxical situation of pseudo-participatoriness. The analysis of memes reveals the phenomenon of «condensed meaning», where complex semantic constructions are reduced to minimalist visual forms through processes of semiotic compression and metonymic reduction. The article substantiates the need to develop new methodological strategies: synoptic

reading, affective hermeneutics, and algorithmic literacy. It is argued that visual hermeneutics in the digital media era requires a fundamental rethinking of basic categories of interpretation, where meaning is not so much «deciphered» as «lived» through immersive interaction with media artifacts, and technology transforms from a neutral intermediary into an active co-author of meaning.

Keywords: **visual hermeneutics, digital media, algorithmic interpretation, multimodality, internet meme, Digital Humanities, visual rhetoric.**

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 25.02.2025

The article is recommended for printing 16.04.2025

Ярослав Сергійович Галстян

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна

<https://orcid.org/0009-0007-1193-2750>

Артем Вікторович Перчик

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії професора Й. Б. Шада
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-4917-7846>

РИТОРИКА ЦИФРОВОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ: НЕО, ШРЕК ТА ЕВОЛЮЦІЯ АГЕНТНОСТІ В ЕПОХУ АЛГОРИТМІВ

Стаття присвячена експлікації онтологічних трансформацій риторичної суб'єктизації в умовах дигітальної медіації. Через герменевтичний аналіз архетипічних фігур Нео («Матриця») та Шрека (однойменний анімаційний наратив) концептуалізуються парадигмальні модуси конститування суб'єктності в епоху post-digital. Дослідження артикулює перехід від постструктуралістської деконструкції картезіанського cogito до емерджентних форм розподіленої агентності в гібридних людино-машинних асамбляжах.

У роботі ідентифіковано три дистинктивні епістемологічні моделі: техногностичну (репрезентовану фігурою Нео), постіронічну (втілену в образі Шрека) та постантропологічну (маніфестовану алгоритмічними акторами). Перша модель експлікує модерністський проект емансипації через вертикальну трансценденцію та бінарні опозиції реальне/симулятивне. Друга демонструє постмодерністську стратегію горизонтальної імманентності, де іронія функціонує як онтологічна категорія. Третя виявляє радикальну детериторіалізацію риторичної агентності в умовах алгоритмічного управління.

Аналізується фундаментальна реконфігурація класичної риторичної тріади (ethos, pathos, logos) у дигітальному просторі. Пафос трансформується з афективної диспозиції в перформативну практику через механізми партиципації. Логос редукується до ймовірнісних алгоритмів машинного навчання. Етос конститується як гібридний феномен на перетині людського та нелюдського.

Досліджується криза автентичності в контексті генеративних технологій, що проблематизує традиційні епістемологічні дихотомії істинне/хибне. Пропонується концепція нової риторичної етики, фундованої на принципах алгоритмічної транспарентності та усвідомленої гібридності комунікативних актів.

Артикулюються перспективи подальших досліджень постантропологічних форм риторичної суб'єктизації, зокрема постіронічного гностицизму (синтез трансцендентального та іронічного модусів) та технометичної агентності (алгоритмічне виробництво дискурсивної присутності) як можливих онтологічних фреймворків для концептуалізації риторики в умовах постгуманістичного повороту.

Ключові слова: цифрова суб'єктність, постіронія, алгоритмічна риторика, техногностицизм, мультимодальність, постантропологічна риторика.

Як цитувати: Галстян, Я., Перчик, А., (2025). Риторика цифрової суб'єктності: Нео, Шрек та еволюція агентності в епоху алгоритмів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (71), 52-58.*
<https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-06>

In cites: Halstyan, Y., Perchik, A., (2025). Rhetoric of digital subjectivity: Neo, Shrek, and the evolution of agency in the age of algorithms. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science, (71), 52-58*
<https://doi.org/10.26565/2306-6687-2025-71-06> [In Ukrainian]

Культурний ландшафт сьогодні характеризується безпрецедентною трансформацією комунікативних практик під впливом цифрових технологій. У цьому контексті формуються нові модуси суб'єктності – специфічні способи конституювання та репрезентації «Я», які виникають після постструктуралістської «смерті суб'єкта». Якщо філософія XX століття, від Фуко [Foucault, 1970] до Дельоза [Deleuze, Guattari, 1987], деконструювала класичного картезіанського суб'єкта, виявляючи його розщеплення, децентрованість та дискурсивну сконструйованість, то цифрова епоха породжує якісно нові форми цієї фрагментованої суб'єктності. Ці модуси вже не просто заперечують цілісність суб'єкта, а конструюють нові форми розподіленої агентності через взаємодію з алгоритмічними системами, цифровими інтерфейсами та мережевими спільнотами. Суб'єкт тепер існує не як «розщеплений» (split subject) лаканівської психоаналітичної теорії, а як «мультиплікований» і «розподілений» між різними платформами, профілями та цифровими ідентичностями.

Ця ситуація вимагає філософського осмислення через призму риторичного аналізу, оскільки саме риторичні механізми визначають, як ця нова суб'єктність конструює себе в цифровому просторі. Особливої уваги заслуговує феномен постіронічної риторики – концепт, розроблений такими теоретиками як Лі Константиноу [Konstantinou, 2016] у праці «Cool Characters: Irony and American Fiction». Постіронія виникає як відповідь на вичерпання постмодерністської іронії, яка після Рорті [Rorty, 1989] та Деррида [Derrida, 1976] стала домінантним модусом інтелектуального дискурсу. Постіронічна риторика не повертається до наївної щирості премодерну чи модерністської автентичності, а створює новий режим висловлювання, де іронія та щирість парадоксально співіснують. Цей феномен особливо яскраво проявляється в цифровій культурі, де суб'єкт одночасно усвідомлює свою сконструйованість (урок постструктуралізму) і все ж прагне якоїсь форми автентичного висловлювання.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю концептуалізації саме цих трансформацій риторичних механізмів формування постпостмодерної суб'єктності в умовах алгоритмічної медіації та інформаційної надлишковості. Порівняльний аналіз культурних архетипів Нео з «Матриці» та Шрека з однойменного анімаційного фільму дозволяє виявити дві парадигмальні стратегії відповіді на кризу суб'єктності: техногностичну спробу реконструкції автономного суб'єкта (Нео) та постіронічне прийняття фрагментованості як ресурсу для нових форм агентності (Шрек). Цей аналіз дозволяє простежити, як в умовах «після смерті суб'єкта» формуються нові риторичні механізми конституювання цифрової суб'єктності, що працюють не з відновленням втраченої цілісності, а з продуктивним освоєнням множинності та розподіленості.

Мета дослідження: концептуалізувати трансформацію риторичних механізмів формування суб'єктності в цифрову епоху через компаративний аналіз архетипічних моделей Нео та Шрека та дослідити формування постантропологічних форм риторичної агентності.

Завдання дослідження. 1) Експлікувати риторичні механізми конструювання суб'єктності в контексті техногностичної парадигми (на прикладі Нео). 2) Проаналізувати специфіку постіронічної риторики як стратегії формування суб'єктності в умовах симулятивної реальності (на прикладі Шрека). 3) Виявити онтологічні імплікації візуальної та мультимодальної риторики у формуванні цифрової суб'єктності. 4) Дослідити трансформацію класичних риторичних категорій (ethos, pathos, logos) у цифровому медіапросторі під впливом алгоритмічних систем. 5) Проаналізувати формування гібридних форм суб'єктності у взаємодії людських та машинних агентів. 6) Окреслити перспективи розвитку риторичних практик у контексті постантропологічної парадигми та кризи автентичності.

Об'єктом дослідження є риторичні механізми формування суб'єктності в цифрову епоху.

Предмет дослідження – трансформація риторичних структур суб'єктності у фігурах Нео та Шрека як репрезентативних архетипах digital modern.

Техногностична риторика суб'єкта, або Нео як архетип модерністського прориву. У філософському дискурсі кінця XX століття актуалізується проблематика симулятивної природи реальності, концептуалізована Жаном Бодріаром [Baudrillard, 1994] як гіперреальність, що витісняє референційні зв'язки з об'єктивним світом. У цьому контексті фігура Нео з кінотрилогії «Матриця» постає як втілення техногностичної парадигми – специфічної форми сучасного гностицизму, що переносить дуалізм духу та матерії у площину протиставлення аналогової реальності та цифрової симуляції. Риторична структура суб'єктності Нео ґрунтується на класичній тріаді. Ethos Нео конститується через

онтологічний вибір між двома модусами буття – симулятивним (синя пігулка) та автентичним (червона пігулка). Цей вибір має екзистенційний характер, оскільки визначає саму можливість суб'єктності як такої. У просторі Матриці суб'єкт редукується до функції системи, тоді як поза нею він набуває потенціалу трансценденції. Pathos функціонує як афективний двигун трансформації – від первинного відчуття погрози «щось не так» (the splinter in your mind) до месіанського покликання як обіцянки. Емоційна траєкторія Нео репрезентує класичний наратив ініціації: сумнів – прозріння – прийняття місії. Цей пафос має виразно романтичне забарвлення, адже передбачає можливість героїчного подолання системних обмежень через індивідуальний прорив. Logos Нео втілюється у здатності «бачити код» – специфічній формі раціональності, що проникає крізь поверхню явищ до їхньої цифрової сутності. Ця раціональність має подвійну природу: з одного боку, вона деміфологізує реальність, виявляючи її штучність; з іншого – реміфологізує суб'єкта, наділяючи його надлюдськими здібностями маніпуляції кодом.

Таким чином, риторика Нео функціонує в парадигмі вертикальної трансценденції – виходу за межі даності до вищої реальності. Ця риторика ґрунтується на фундаментальному бінаризмі: істинне/хибне, реальне/симулятивне, свобода/контроль. У цьому сенсі Нео репрезентує модерністський проект емансипації, перенесений у цифровий контекст.

Постіронічна риторика імманентності: Шрек як архетип digital native. Якщо Нео втілює модерністську віру в можливість прориву до автентичної реальності, то Шрек репрезентує постмодерністське прийняття фрагментарності та симулятивності як імманентних умов існування. Його риторика не спрямована на подолання системи, а на іронічне освоєння її периферійних зон. Ethos Шрека конститується через прийняття власної маргінальності як форми сили. На відміну від Нео, який прагне стати «тим, хто він є насправді» (The One), Шрек утверджує себе через те, ким він уже є – огром, мешканцем болота, суспільним ізгоєм. Його етос – це етос радикальної тілесності, що протистоїть не через трансценденцію, а через надмірну присутність. Pathos у риторичній структурі Шрека функціонує як іронічний захист від травматичного зіткнення з реальністю. Його емоційність має виразно постіронічний характер – це не цинічне заперечення цінностей, а їх іронічне переприсвоєння. Любов, дружба, героїзм – усі ці категорії не відкидаються, а реконтекстуалізуються через призму гротеску та пародії. Logos Шрека – це не раціональність прориву, а раціональність бриколажу. Він не розкриває приховані істини, а творить власний світ з наявних культурних фрагментів. Його мудрість – не гностична, а практична, заснована на прийнятті обмежень та іронічній грі з ними. Знаменита метафора цибулі («Ogres are like onions») виражає не глибинну істину, а принципову множинність поверхонь без остаточного ядра.

Риторика Шрека функціонує в парадигмі горизонтальної імманентності – не виходу за межі, а освоєння периферії. Вона заперечує бінарні опозиції, замінюючи їх іронічним балансуванням між протилежностями. У цьому сенсі Шрек репрезентує постмодерністську стратегію виживання в умовах краху великих наративів.

Візуальна риторика як онтологічний фундамент цифрової суб'єктності. Компаративний аналіз візуальних стратегій «Матриці» та «Шрека» дозволяє виявити фундаментальну трансформацію відношення між поверхнею та глибиною в цифрову епоху. Якщо модерністська естетика припускає наявність прихованої істини за видимою поверхнею, то постмодерністська естетика утверджує поверхню як єдину доступну реальність.

Візуальна риторика «Матриці» оперує естетикою прориву: знаменитий «цифровий дощ» символізує можливість побачити код за образом, bullet time демонструє здатність трансцендувати фізичні обмеження, зелений фільтр маркує простір симуляції як онтологічно вторинний. Ця естетика працює на підтримку гностичного наративу про приховану реальність.

Натомість візуальна риторика «Шрека» утверджує естетику надлишковості: гіпертрофована тілесність персонажів, пародійне цитування казкових кліше, навмисна «пластиковість» комп'ютерної анімації. Ця естетика не приховує свою штучність, а виставляє її напоказ, перетворюючи на джерело іронічної насолоди.

У цьому протиставленні виявляється фундаментальна трансформація онтологічного статусу візуального в цифрову епоху: від репрезентації реальності до її конституювання. Візуальне більше не відсилає до чогось поза собою, а стає самореферентним простором смислотворення.

Меметична трансформація суб'єктності: від героїчного наративу до вірусної циркуляції. Особливого значення набуває аналіз постдигітального життя цих архетипів у просторі інтернет-культури. Якщо Нео залишається об'єктом ностальгічної сакралізації, то Шрек зазнає тотальної

мемефікації, перетворюючись на універсальний семіотичний матеріал для нескінченних реконтекстуалізацій. Меметична доля Нео виявляє обмеженість модерністської риторики в умовах цифрової надлишковості. Його образ циркулює переважно як об'єкт ностальгії за «справжнім» кіберпанком або як матеріал для філософських роздумів про природу реальності. Спроби мемефікації Нео («What if I told you...») залишаються в межах його початкової риторичної структури – серйозної, дидактичної, спрямованої на розкриття істини. Натомість Шрек демонструє надзвичайну адаптивність до меметичного середовища. Його образ піддається нескінченним трансформаціям: «Shrek is love, Shrek is life», «Somebody once told me», численні deepfake-відео, фан-арт у всіх можливих стилях. Ця пластичність зумовлена самою природою його риторики – іронічної, самопародійної, відкритої до реконтекстуалізації. Меметична трансформація виявляє фундаментальну відмінність між двома типами суб'єктності: якщо Нео прагне зберегти цілісність та автентичність, то Шрек існує через розпорошення та мультиплікацію. Перший намагається протистояти симулятивній природі цифрового простору, другий – використовує її як ресурс для нескінченного самовідтворення.

Тілесність як риторичний простір: між дематеріалізацією та гіпертілесністю. Аналіз репрезентації тілесності в обох архетипах розкриває протилежні стратегії відношення до матеріальності в цифрову епоху. Тіло Нео проходить траєкторію від ілюзорної матеріальності (у Матриці) до справжньої дематеріалізації (здатність бачити та маніпулювати кодом). Його тілесність стає прозорою, функціональною, підпорядкованою вищій меті. Тіло Шрека, навпаки, утверджується через надлишкову матеріальність. Його огрська природа – це не недолік, який треба подолати, а джерело сили та ідентичності. Гротескна тілесність Шрека функціонує як форма опору гладкій естетиці цифрового – через запахи, бруд, тілесні рідини, фізіологічні процеси. Ця опозиція виявляє дві стратегії суб'єктизації в цифровому просторі: трансценденцію тіла (Нео) та його гіперболізацію (Шрек). Перша веде до розчинення суб'єкта в інформаційних потоках, друга – до утвердження його через надмірну присутність.

Іронія як онтологічна категорія digital modern. Порівняльний аналіз дозволяє концептуалізувати іронію не просто як риторичний прийом, а як фундаментальну онтологічну категорію цифрової епохи. Якщо для Нео іронія залишається на рівні ситуативного гумору ("I know kung fu"), то для Шрека вона стає способом буття. Постіронічна позиція Шрека не заперечує цінності (любов, дружбу, героїзм), але переосмислює їх через призму самопародії. Ця стратегія виявляється надзвичайно продуктивною в умовах інформаційного перенасичення та кризи автентичності. Іронія функціонує як захисний механізм, що дозволяє зберігати емоційну залученість без наївної віри в абсолютні істини.

Digital modern [Kirby, 2009] характеризується парадоксальним поєднанням тотального скепсису та інтенсивної афективності. Шрек втілює цей парадокс через фігуру «щирої іронії» – здатності бути одночасно дистанційованим та залученим, скептичним та емоційним.

Герменевтика майбутнього: постлюдська перспектива. У перспективі подальшого розвитку цифрових технологій обидва архетипи набувають нового значення. Нео може бути прочитаний як передчуття постлюдського стану – злиття людини з інформаційними системами, подолання біологічних обмежень через технологічну трансценденцію. Шрек, натомість, репрезентує стратегію збереження людського через іронічне дистанціювання від технологічних імперативів. Можливо, майбутня суб'єктність буде синтезом цих двох стратегій: постіронічний гностицизм, що поєднує прагнення до трансценденції з іронічним усвідомленням її неможливості. Або техномеметична суб'єктність, що використовує алгоритмічні системи для створення нових форм іронічної присутності.

У digital modern риторична суб'єктність зазнає радикальної трансформації, виходячи за межі суто людського. Якщо Нео репрезентує останню спробу утвердження автономного людського суб'єкта через технологічний прорив, а Шрек демонструє постіронічне прийняття власної фрагментованості, то сучасні цифрові платформи породжують принципово нові форми гібридної суб'єктності. Ці гібридні асамбляжі людей і машин формують нову онтологію риторичного акту. Рекомендаційні алгоритми YouTube чи TikTok не просто передають повідомлення – вони самі стають риторичними агентами, що формують дискурсивне поле через селекцію та курацію контенту. Голосові асистенти (Siri, Alexa) виступають як квазісуб'єкти, що володіють специфічним ethos'ом – дружнім, услужливим, але водночас нейтральним та безособовим.

Ця трансформація ставить фундаментальне питання: чи можлива риторика без людського суб'єкта? Генеративні моделі на кшталт GPT демонструють здатність до продукування риторично ефективних текстів, але їхній logos принципово відрізняється від

людського – це не раціональність аргументації, а статистична ймовірність наступного токена.

Трансформується не лише суб'єкт, а й об'єкт риторичного впливу. Алгоритмічні аудиторії – це вже не пасивні реципієнти, а активні співтворці комунікативного простору. Якщо риторика Нео передбачала пробудження пасивної маси, а риторика Шрека – іронічну гру з культурними кодами аудиторії, то в епоху платформного капіталізму аудиторія стає соціотехнічним конструктом.

Лайки, репости, коментарі – це не просто форми зворотного зв'язку, а елементи риторичної співтворчості. Кожна взаємодія з контентом змінює алгоритмічне формування аудиторії, створюючи динамічні «бульбашки фільтрів» [Pariser, 2011]. Відбувається фундаментальна трансформація самої природи pathos'у. Якщо в класичній риторичній pathos означав здатність оратора викликати емоції в аудиторії через промову, образ чи текст, то в цифрову епоху емоційна залученість реалізується саме через активну участь. Сучасний pathos – це вже не пасивне переживання емоцій, а їх активне вираження через цифрові дії: лайки, коментарі, репости, створення власного контенту у відповідь. Емоційна риторика перестає бути лише про сприймання – вона стає про дію. Аудиторія не просто «відчуває» емоції у відповідь на повідомлення, а демонструє та підсилює їх через свою цифрову активність. Кожен клік, кожен репост, кожен емодзі стають не просто реакцією, а формою емоційного висловлювання, що впливає на алгоритмічне формування майбутнього контенту. Участь (participation) таким чином стає новою формою pathos'у – емоції тепер не тільки відчуються, але й перформативно створюються через взаємодію з платформою. Ця партиципаторна природа цифрового pathos'у фундаментально змінює динаміку риторичного впливу. Натиснути «лайк» – це одночасно відчувати емоцію і висловити її, причому це висловлювання негайно стає частиною алгоритмічної системи, що формує подальший емоційний ландшафт платформи.

Якщо візуальна риторика «Матриці» оперувала опозицією код/образ, а «Шрек» грав з анімаційною естетикою, то сучасні цифрові медіа створюють принципово гібридні форми. TikTok, Instagram Reels, YouTube Shorts демонструють злиття тексту, відео, звуку, емодзі, фільтрів у єдину комунікативну дію. Ця мультимодальність не просто розширює риторичний інструментарій – вона трансформує саму природу переконання. Ефективність повідомлення визначається не силою аргументу, а здатністю до вірусного поширення, меметичної адаптивності, алгоритмічної оптимізації. Шрек у цьому сенсі виявляється більш адаптованим до нової риторичної реальності, ніж Нео – його образ легко розпадається на меми, гіфки, стікери, ремікси.

Проблема автентичності, центральна для обох архетипів (Нео шукає справжню реальність, Шрек іронічно грає з концепцією «справжнього я»), набуває нового виміру в контексті генеративних технологій. Deepfake, AI-генерований контент, автоматизовані боти розмивають межу між автентичним та штучним на епістемологічному рівні.

Етичний вимір цієї кризи полягає в питанні відповідальності: хто відповідає за риторичний акт, здійснений алгоритмом? Естетичний вимір проявляється в новій формі «uncanny valley» – дивній долині між людським та машинним висловлюванням. Постіронічна позиція Шрека тут виявляється продуктивнішою: замість пошуку «справжнього» вона пропонує гру з множинністю симулякрів. Ця криза автентичності вимагає нової риторичної етики – не заснованої на опозиції істинне/хибне, а орієнтованої на транспарентність алгоритмічних процесів та усвідомлену гібридність комунікативних актів.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє концептуалізувати фундаментальну трансформацію риторичних механізмів формування суб'єктності в цифрову епоху, виявляючи три парадигмальні моделі: техноностичну (Нео), постіронічну (Шрек) та постантропологічну (алгоритмічні агенти). 1) Техноностична риторика Нео репрезентує останню спробу реконструкції автономного суб'єкта через вертикальну трансценденцію та бінарні опозиції (реальне/симулятивне, істинне/хибне). Ця модель демонструє обмеженість модерністського проекту емансипації в умовах цифрової надлишковості, що підтверджується її слабкою адаптивністю до меметичного середовища. 2) Постіронічна риторика Шрека конститує нову форму суб'єктності через горизонтальну імманентність та прийняття фрагментованості як продуктивного ресурсу. Ця модель виявляється більш адаптивною до цифрового середовища, оскільки працює не з подоланням симуляції, а з її іронічним освоєнням. 3) Візуальна та мультимодальна риторика в обох архетипах демонструє онтологічний зсув від репрезентації реальності до її конституювання. Якщо «Матриця» оперує естетикою прориву (код за образом), то «Шрек» затверджує естетику надлишковості та самореферентності. 4) Трансформація

класичних риторичних категорій у цифровому просторі виявляє появу нових форм: алгоритмічний *ethos* (нейтральність асистентів), партиципаторний *pathos* (залученість через взаємодію), статистичний *logos* (ймовірнісна раціональність AI). 5) Формування гібридних асамбляжів людей і машин породжує постантропологічні форми суб'єктності, де риторичними агентами стають алгоритми, боти, рекомендаційні системи. Це ставить під питання саму можливість риторики без людського суб'єкта. 6) Криза автентичності в епоху генеративного AI вимагає нової риторичної етики, заснованої не на опозиції істинне/хибне, а на транспарентності алгоритмічних процесів та усвідомленій гібридності комунікативних актів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з концептуалізацією нових форм риторичної агентності, що виникають на перетині людського та машинного: постіронічного гностицизму (синтез трансценденції та іронії) та техномеметичної суб'єктності (алгоритмічне виробництво іронічної присутності). Ці гібридні форми можуть стати основою для нового розуміння риторики в постантропологічну епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Baudrillard, J. (1994) *Simulacra and simulation* / transl. from French by S. F. Glaser. – Ann Arbor : University of Michigan Press. 164 p. (Originally published 1981).
2. Deleuze, G., Guattari, F. (1987) *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia* / transl. from French by B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press. 610 p. (Originally published 1980).
3. Derrida, J. (1976) *Of grammatology* / transl. from French by G. C. Spivak. – Baltimore : Johns Hopkins University Press. 354 p. (Originally published 1967).
4. Drucker, J. (2014) *Graphesis: Visual forms of knowledge production*. – Cambridge, MA : Harvard University Press. 240 p.
5. Eyman, D. (2015) *Digital rhetoric: Theory, method, practice*. – Ann Arbor : University of Michigan Press. 184 p.
6. Fahner, C. (2023) *Inverting the algorithmic gaze: Confronting platform power through media artworks*: PhD thesis / Toronto Metropolitan University and York University. Toronto. 215 p. – Mode of access: https://figshare.com/articles/thesis/Inverting_the_Algorithmic_Gaze_Confronting_Platform_Power_Through_Media_Artworks/26871469.
7. Foucault, M. (1970) *The order of things: An archaeology of the human sciences*. – New York : Pantheon Books. – 387 p. – (Originally published 1966).
8. Kirby, A. (2009) *Digimodernism: How new technologies dismantle the postmodern and reconfigure our culture*. – London : Continuum. – 232 p.
9. Konstantinou, L. (2016) *Cool characters: Irony and American fiction*. – Cambridge, MA : Harvard University Press. 272 p.
10. Lacan, J. (1977) *Écrits: A selection* / transl. from French by A. Sheridan. – New York : W. W. Norton & Company. 338 p. (Originally published 1966).
11. Pariser, E. (2011) *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. – New York : Penguin Press. 294 p.
12. Rorty, R. (1989) *Contingency, irony, and solidarity*. – Cambridge : Cambridge University Press. 201 p.
13. Vermeulen, T., та van den Akker, R. (2010). Notes on metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*, 2(1), 1–14. DOI: 10.3402/jac.v2i0.5677
14. Vermeulen, T., та van den Akker, R. (2015). Utopia, Sort of: A Case Study in Metamodernism. *Studia Neophilologica*, 87(1), 55–67.
15. Zahurska, N. (2022). NEW SINCERITY IN POST-POSTMODERN ART. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (66), 19-26. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2022-66-1>
16. Zahurska, N. V. (2019). FROM NARCISSISM TO AUTISM: A DIGIMODERNIST VERSION OF POST-POSTMODERN. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*, (61), 6-12. URL: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2019-61-1>.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Yaroslav S. Halstyan, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0007-1193-2750>

Artem V. Perchyk, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y. B. Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0002-4917-7846>

RHETORIC OF DIGITAL SUBJECTIVITY: NEO, SHREK, AND THE EVOLUTION OF AGENCY IN THE AGE OF ALGORITHMS

The article examines the ontological transformations of rhetorical subjectivation under conditions of digital mediation. Through hermeneutic analysis of the archetypal figures of Neo («The Matrix») and Shrek (the eponymous animated narrative), the study conceptualizes paradigmatic modes of constituting subjectivity in the post-digital era. The research articulates the transition from post-structuralist deconstruction of the Cartesian cogito to emergent forms of distributed agency in hybrid human-machine assemblages.

The work identifies three distinctive epistemological models: techno-gnostic (represented by Neo), post-ironic (embodied in Shrek), and post-anthropological (manifested by algorithmic actors). The first model explicates the modernist project of emancipation through vertical transcendence and binary oppositions of real/simulative. The second demonstrates the postmodernist strategy of horizontal immanence, where irony functions as an ontological category. The third reveals the radical deterritorialization of rhetorical agency under conditions of algorithmic governance.

The study analyzes the fundamental reconfiguration of the classical rhetorical triad (ethos, pathos, logos) in digital space. Pathos transforms from affective disposition into performative practice through mechanisms of participation. Logos is reduced to probabilistic algorithms of machine learning. Ethos is constituted as a hybrid phenomenon at the intersection of human and non-human.

The crisis of authenticity in the context of generative technologies is examined, problematizing traditional epistemological dichotomies of true/false. A concept of new rhetorical ethics is proposed, founded on principles of algorithmic transparency and conscious hybridity of communicative acts.

The article articulates perspectives for further research on post-anthropological forms of rhetorical subjectivation, particularly post-ironic gnosticism (synthesis of transcendental and ironic modes) and techno-memetic agency (algorithmic production of discursive presence) as possible ontological frameworks for conceptualizing rhetoric within the posthumanist turn.

Keywords: **digital subjectivity, post-irony, algorithmic rhetoric, techno-gnosticism, multimodality, post-anthropological rhetoric.**

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 15.03.2025

The article is recommended for printing 07.05.2025

ВІСНИК

ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

імені В. Н. Каразіна

Серія «ТЕОРІЯ КУЛЬТУРИ І ФІЛОСОФІЯ НАУКИ»
Випуск 71, 2025

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
українською, англійською мовами

На обкладинці представлено інсталяційний вид виставки
«Experimental Life Forms, Triennale»,
галереї Plimsoll, м.Тасманія, Австралія

Комп'ютерна верстка, коректура – *Скубіна Н.С.*

Підписано до друку 30.06.2025. Формат 60х84 /8 Папір офсетний.
Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 3,72. Обл.-вид. арк. 4,65.
Зам. № 14/25

Видавець і виготовлювач

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09